

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS  
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS  
EKONOMIKOS KATEDRA**

**Renata ŽUTAITAITĖ**

**ŽEMĖS ŪKIO BENDROVĖS VEIKLOS EKONOMINIO  
EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS IR JO DIDINIMO  
GALIMYBIŲ PAGRINDIMAS**

**Magistro darbas**

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS  
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS  
EKONOMIKOS KATEDRA**

**Renata ŽUTAUTAITĖ**

**ŽEMĖS ŪKIO BENDROVĖS VEIKLOS EKONOMINIO  
EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS IR JO DIDINIMO  
GALIMYBIŲ PAGRINDIMAS**

**Magistro darbas  
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

**Magistro darbo autorius** \_\_\_\_\_

(vardas, pavardė, parašas)

**Vadovas** \_\_\_\_\_

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

**Recenzentas** \_\_\_\_\_

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

## SANTRAUKA

Renata Žutautaitė.

**Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas.** Magistro darbas.

Magistro baigiamajame darbe atliktas žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominis efektyvumo įvertinimas 2004-2008 m. ir pagrįstos jo didinimo galimybės 2009-2013 m. laikotarpiui. Studijuojant Lietuvos ir užsienio autorių mokslinius veikalus, periodinę mokslinę literatūrą apie žemės ūkio gamybos įmones, Lietuvos Respublikos įstatymus, darbe nagrinėjami ūkio veiklos rezultatai bei atskleidžiama realių investicijų samprata, jų taikymo aspektai bei investicinių projektų efektyvumo ir rizikos įvertinimo ypatumai. Nustatyta, jog ūkininkaujama pelningai, finansinė padėtis yra stabili, veikla nėra rizikinga, siekiama vis geresnių veiklos rezultatų. Siekiant pagrįsti analizuojamos bendrovės veiklos efektyvumo didėjimo tendencijas 2009-2013 m., atliktas investicinio projekto ekonominis efektyvumo įvertinimas. Nustatyta, jog dėl atliktų investicijų ūkio bendrasis gamybinis pelnas didės - padidėjus pardavimų apimtims bus sumažintas sąnaudų didėjimas natūrine forma.

## SUMMARY

Renata Žutautaitė.

**Evaluation of Economical Efficiency and Substantiation of its Augmentation Possibilities in Agricultural Company.** Master's work.

The final master work analyses the agricultural company's economic efficiency of the period 2004-2008 and substantiates its augmentation possibilities on 2009-2013 period. When studying scientific works by Lithuanian and foreign authors, periodic scientific literature about agricultural production companies, laws of the Republic of Lithuania, farming activity results and deduce concept of the actual investment, aspects of their application and efficiency of investment projects and features of risk assessment. Found that farming profitable, the financial situation is stable, the activity is not at risk, aim is to increase better performance. In order to base the analyzed company's economic efficiency trends of 2009-2013, made evaluation of the economic efficiency of the investment project. It was determined that regarding investment the farm's production profit will increase - increased production sales will be reduced costs of absolute form.

## TURINYS

ĮVADAS.....	11
PAGRINDINIŲ SAŲOKŲ ŽODYNĖLIS.....	14
1. ĮMONIŲ VEIKLOS EKONOMINIO EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIS PAGRINDIMAS.....	17
1.1. Žemės ūkio subjekto vaidmuo.....	17
1.2. Veiklos ekonominio efektyvumo koncepcija.....	20
1.3. Veiklos efektyvumo vertinimo metodologiniai pagrindai.....	22
1.3.1. Veiklos efektyvumo vertinimo būdai ir metodai.....	22
1.3.1.1. Pelningumo rodiklių įvertinimas.....	24
1.3.1.2. Mokumo rodiklių įvertinimas.....	26
1.3.1.3. Veiklos efektyvumo rodikliai.....	28
1.3.2. Produkcijos savikaina.....	30
1.3.3. Ekonominiai statistiniai rodikliai ir metodai.....	32
1.4. Veiklos ekonominio efektyvumo didinimo galimybės teoriniu aspektu.....	35
1.4.1. Teoriniai veiklos efektyvumo prognozavimo modeliai.....	35
1.4.2. Žemės ūkio subjektų ekonominio gyvybingumo rodikliai.....	36
1.5. Investicinių projektų vertinimo metodų teorinis pagrindimas.....	38
1.5.1. Projektų vertinimo eiga bei principai.....	38
1.5.2. Investicinių projektų efektyvumo vertinimo metodai.....	40
1.5.3. Investicinio projekto pinigų srautai.....	42
1.5.4. Projektų ekonominio efektyvumo rodiklių apibūdinimas.....	43
1.5.5. Investicinių projektų ekonominio efektyvumo vertinimo metodai.....	47
1.5.6. Rizikos ypatumai vertinant investicinius projektus.....	49
2. ŽEMĖS ŪKIO BENDROVĖS VEIKLOS EKONOMINIO EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS.....	53
2.1. Lietuvos žemės ūkio padėties ekonominis įvertinimas.....	53
2.2. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos analizė.....	56
2.3. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumo įvertinimas remiantis finansinės analizės rodikliais 2004-2008 m.....	64
2.3.1. Produkcijos pajamų dinamika 2004-2008 m.....	65
2.3.2. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimų pelningumo rodiklių įvertinimas.....	66
2.3.3. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turto pelningumo rodiklių analizė.....	70
2.3.4. Pelningumo rodiklių padėties ir sklaidos charakteristikų įvertinimas.....	71
2.3.5. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ mokumo rodiklių analizė.....	74
2.3.6. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ apyvartumo rodiklių įvertinimas.....	77
2.4. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ rentabilumo rodiklių ir veiklos efektyvumo įvertinimas 2004-2008 m.....	82
2.4.1. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ rentabilumo rodiklių įvertinimas.....	82
2.4.2. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos įvertinimas multiplikatyvaus modelio pagalba.....	83
2.5. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ateities perspektyvų nustatymas.....	84
3. ŽEMĖS ŪKIO BENDROVĖS VEIKLOS EKONOMINIO EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBIŲ PAGRINDIMAS.....	87
3.1. Investicinio projekto struktūros apibūdinimas.....	87
3.2. Produkcija ir rinkos 2009-2013 m. laikotarpiui.....	91
3.3. Investicinio projekto ekonominis įvertinimas.....	94

3.3.1. Ekonominio gyvybingumo rodiklių įvertinimas.....	94
3.3.2. Investicinio projekto pinigų srautų įvertinimas.....	95
3.4. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. finansinės prognozės.....	100
3.4.1. Turto prognozės.....	100
3.4.2. Pelno (nuostolių) prognozės.....	104
3.5. Ekonominio efektyvumo didinimo galimybių pagrindimas.....	109
3.5.1. Investicinio projekto rizikos įvertinimas.....	109
3.5.2. Investicinio projekto efektyvumo pagrindimas.....	112
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	114
LITERATŪRA.....	118
PRIEDAI.....	123
1 priedas Ekonominio efektyvumo rodiklių skaičiavimo formulės.....	128
3 priedas Žemės ūkio augalų pasėlių plotai 2004-2008 m.....	129
4 priedas Žemės ūkio augalų Lietuvoje derlius ir derlingumas 2004-2008 m. ....	130
5 priedas Grūdinių ir aliejinių augalų derlingumo pokyčių 2004-2008 m. lyginamoji analizė.....	131
6 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ilgalaikis materialus turtas.....	133
7 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2004-2008 m. balanso duomenys (litas) .....	134
8 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2004-2008 m. pelno (nuostolio) ataskaita duomenys (litas).....	136
9 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ produkcijos pajamų dinamika 2004-2008 m. laikotarpiu (litas).....	137
10 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pelningumo rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu.....	138
11 priedas Bendrojo pelningumo pokyčiai 2004-2008 m.....	139
12 priedas Ūkių pelningumai 2004-2007 m.....	141
13 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ mokumo rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu.....	142
14 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumo rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu.....	143
15 priedas Lietuvos ir ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ žemės ūkio produkcijos koreliacijos koeficiento apskaičiavimas.....	144
16 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2004-2008 m. efektyvumo įvertinimas pagal multiplikatyvų modelį.....	145
17 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimų ir savikainos prognozių skaičiavimas perspektyvinės ekstrapoliacijos būdu.....	146
18 priedas Investicinio projekto lėšų poreikis.....	147
19 priedas Banko kredito aptarnavimas (lėšos projekto įgyvendinimui Lt) .....	148
20 priedas Optimistiniai ekonominio gyvybingumo rodikliai 2009-2013 m.....	150
21 priedas Pesimistiniai ekonominio gyvybingumo rodikliai 2009-2013 m.....	151
22 priedas Labiausiai tikėtini ekonominio gyvybingumo rodikliai 2009-2013 m. ....	152
23 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ labiausiai tikėtino scenarijaus finansiniai rezultatai 2008-2013 m. ....	153
24 priedas Optimistiniai projekto grynieji pinigų srautai.....	154
25 priedas Pesimistiniai projekto grynieji pinigų srautai.....	155
26 priedas Labiausiai tikėtini projekto grynieji pinigų srautai.....	156
27 priedas Vidinės pelno normos skaičiavimas 2009-2013 m. ....	157
28 priedas Modifikuotos vidinės pelno normos skaičiavimas 2009-2013 m. ....	158
29 priedas Investicinio projekto atsipirkimo periodo skaičiavimas.....	159
30 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. optimistinis balansas (litas) .....	160
31 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. pesimistinis balansas (litas) .....	161
32 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. labiausiai tikėtinas balansas (litas) .....	162
33 priedas Prognozuojamos pardavimo pajamos 2009-2013 m. ....	163
34 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. optimistinės, pesimistinės, labiausiai tikėtinos pelno (nuostolio) ataskaitos duomenys (litas) .....	165

35 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. optimistinės pinigų srautų ataskaitos duomenys (litas) .....	167
36 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. pesimistinės pinigų srautų ataskaitos duomenys (litas) .....	168
37 priedas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. labiausiai tikėtinos pinigų srautų ataskaitos duomenys (litas).....	169

## LENTELĖS

1.1. lentelė Pardavimų pelningumo rodikliai.....	24
--	----

1.2. lentelė Turto pelningumo rodikliai.....	26
1.3. lentelė Trumpalaikio mokumo rodikliai.....	27
1.4. lentelė Ilgalaikio mokumo rodikliai.....	27
1.5. lentelė Veiklos efektyvumo rodikliai.....	29
1.6. lentelė Investicijų efektyvumo rodiklių sąsajos.....	46
2.1. lentelė ES-27 grūdinių augalų derlingumas 2007 m. ir 2008 m., t/ha.....	59
2.2. lentelė Grūdų ir aliejinių augalų sėklų vidutinės supirkimo kainos 2004-2007 m., Lt/t.....	61
2.3. lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ produkcijos pajamų dinamika 2004-2008 m., Lt.....	65
2.4. lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bendrojo pelno struktūra ir dinamika 2004-2008 m., Lt.....	66
2.5. lentelė Bendrojo pelningumo skaičiavimai 2004-2008 m., Lt.....	68
2.6. lentelė Pelningumo rodiklių padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.....	72
2.7. lentelė Bendrojo pelningumo padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.....	72
2.8. lentelė Grynojo pelningumo padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.....	73
2.9. lentelė Turto pelningumo padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.....	73
2.10 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ trumpalaikio mokumo rodiklių kitimas 2004-2008 m.....	74
2.11 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ilgalaikio mokumo rodiklių kitimas 2004-2008 m.....	76
3.1 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ dirbamos žemės plotai 2009-2013 m.....	91
3.2 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ prognozuojamos produkcijos apimtys 2009-2013 m.....	92
3.3 lentelė Produkcijos pardavimo kainos (Lt) 2008 m. ir prognozė 2009-2013 m.....	93
3.4 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ekonominio gyvybingumo rodikliai 2009-2013 m.....	94
3.5 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ investicinio projekto gryniesi pinigų srautai 2009-2013 m.....	96
3.6 lentelė NSEL 30 ir OMXV indeksų pokyčiai 2000-2008 m.....	97
3.7 lentelė Finansavimo šaltinių kaina ir dalis kapitale.....	98
3.8 lentelė Efektyvumo rodiklių suvestinė.....	98
3.9 lentelė Ilgalaikio turto prognozė 2009-2013 metais.....	100
3.10 lentelė Biologinio trumpalaikio turto prognozė 2009-2013 metais.....	101
3.11 lentelė Balanso straipsnių 2009-2013 metais pokyčių įtaka finansiniams rezultatams.....	104
3.12 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimo pajamos 2009-2013 m., Lt.....	105
3.13 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ investicinės veiklos pajamos 2009-2013 m., Lt.....	106
3.14 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ auginamos produkcijos kintamosios sąnaudos 2009-2013 m., Lt.....	107
3.15 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ auginamos produkcijos pastoviosios sąnaudos 2009-2013 m., Lt.....	107
3.16 lentelė Prognozuojamas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pelnas 2009-2013 m., Lt.....	108
3.17 lentelė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio rizikos įvertinimas.....	111

## PAVEIKSLAI

1.1 pav. Investicijų efektyvumo vertinimo klasifikacija.....	41
1.2 pav. Grynosios esamosios vertės priklausomybė nuo diskonto normos.....	45

2.1 pav. Bendrosios žemės ūkio produkcijos apimties pokyčiai, lyginant su praėjusiais metais, proc.....	54
2.2 pav. Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais 2004-2008 m., mln. Lt.....	55
2.3 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkinė veikla.....	57
2.4 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio augalų pasėlių struktūra.....	58
2.5 pav. Šalies augalų pasėlių plotai 2004-2008 m.....	59
2.6 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ organizacinės struktūros schema.....	63
2.7 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimų pelningumo rodiklių dinamika 2004-2008 m.....	67
2.8 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turto pelningumo rodiklių dinamika 2004-2008 m.....	70
2.9 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ sąnaudų lygio rodikliai 2004-2008 m.....	77
2.10 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turto apyvartumo rodikliai 2004-2008 m. ....	78
2.11 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ atsargų apyvartumo rodikliai 2004-2008 m.....	79
2.12 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ kreditinio ir debitorinio įsiskolinimo apyvartumo (dienomis) rodikliai 2004-2008 m.....	80
2.13 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ rentabilumo rodikliai 2004-2008 m.....	82
2.14 pav. Lietuvos ir ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ žemės ūkio produkcijos rentabilumas.....	83
2.15 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumas 2004-2008 m. laikotarpiu.....	84
2.16 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos sąnaudų, savikainos ir pardavimo pajamų prognozė 2009-2011 m. ....	85
2.17 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pelno kitimas ir prognozė 2004-2011 m.....	86
3.1 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio struktūra.....	91
3.2 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio pajamų struktūra 2009-2013 m.....	106
3.3 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ grynojo pelno dinamika 2009-2013 m.....	108
3.4 pav. Ūkio veiklos rizikos klasifikavimas.....	109

## IVADAS

**Temos aktualumas.** Ekonomistai agrarininkai vieningai sutaria, jog penkiasdešimt metų Lietuvoje trukęs Sovietinis laikotarpis suformavo neefektyvią ūkininkavimo sistemą, kurios pagrindinis



Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

bruožas buvo kolektyvizacija, savo ruožtu lėmusi nuosavybės teisių praradimą bei priverstinį persikėlimą į centrinės gyvenvietes. Privačios nuosavybės nebuvimas neskatino siekti ne tik techninio, bet ir ekonominio efektyvumo. Todėl atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, atsirado būtinybė restruktūrizuoti šalies žemės ūkį. Lietuvos Respublikos vyriausybė siekdama kuo greičiau transformuoti posovietinį žemės ūkį ir paspartinti restruktūrizacijos procesus, privalėjo žemdirbiams suteikti finansinę paramą, būtina struktūriniam ūkių pertvarkymams vykdyti ir investicijoms didinti.

Struktūrinė parama laikoma viena efektyviausių priemonių, leidžianti pakankamai didelių investicijų pagrindu modernizuoti ir restruktūrizuoti šalies žemės ūkį, kuris taptų ekonomiškai efektyvus ir konkurencingas tiek bendrojoje Europos Sąjungoje, tiek ir pasaulinėje rinkoje. Žemės ūkio restruktūrizavimas ir modernizavimas nėra savaiminis ir baigtinis struktūrinės paramos teikimo tikslas. Jis susideda iš keleto žemesnio lygio tikslų, kurie yra: produkcijos gamybos savikainos mažinimas, prekinės produkcijos pelningumo didinimas, žemdirbių pajamų lygio didinimas, produkcijos kokybės gerinimas, žalingo veiklos poveikio aplinkai mažinimas. Išvardintieji tikslai yra tiesiogiai susiję su ekonominio efektyvumo didinimu, kuris pasiekiamas dviem būdais: mažinant kai kurių gamybos išteklių naudojimą bei didinant gamybos priemonių techninį efektyvumą.

Lietuvoje žemės ūkio veikla, kaip jau yra daugelyje išsivysčiusių vakarų valstybių, palaipsniui tampa pelninga verslo šaka. Šis procesas yra labiausiai skatinamas intensyviu ES ir Lietuvos Vyriausybės žemės ūkio sektoriaus rėmimu. Taigi žemės ūkio subjektams svarbu žinoti objektyvią esamą ir numatomą finansinę savo verslo būklę, rezultatus, domėtis jų įmonių veiklos efektyvumo vertinimu, jo didinimu ir perspektyvomis.

Ekonomiškai efektyviam žemės ūkio subjektų funkcionavimui būtinybe tampa veiklos efektyvumo įvertinimo tyrimai. Tyrimo rezultatai leidžia numatyti ūkio ateities perspektyvas, priimti optimalius verslo ir finansinius sprendimus, numatyti tolesnės ūkio veiklos riziką bei sėkmingos plėtros kryptis.

**Problema.** Vienas svarbiausių žemės ūkio plėtros uždavinių – skatinti žemės ūkio restruktūrizavimą, gamybos specializavimą, siekiant padidinti žemės ūkio gamybos konkurencingumą. Konkurencingas ūkis suprantamas, kaip ūkis, kuriam dėl didelių dirbamos žemės plotų ir našių technologijų pavyksta dirbti efektyviai ir gaminant žemės ūkio produkciją sukurti didesnę pridėtinę vertę. Ūkio veiklos rezultatų vertinimas ir perspektyvų numatymas gali prisidėti prie žemės ūkio subjektų konkurencingumo didinimo. Žemės ūkio subjektų verslumo ir gebėjimų adaptuotis prie rinkos pokyčių ugdymas, tikslingas ūkininkavimo strategijos pasirinkimas, gamybos priemonių techninio efektyvumo didinimas šiuo metu svarbiausios Lietuvos žemės ūkio sektoriaus problemos.

**Darbo objektas** – žemės ūkio kooperatinės bendrovės „Raupaičių ūkis“ veiklos ekonominis efektyvumas.

**Darbo dalykas** – žemės ūkio kooperatinės bendrovės „Raupaičių ūkis“ veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas.

**Darbo tikslas** – įvertinti žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominį efektyvumą ir pagrįsti jo didinimo galimybes.

Tiksliui pasiekti buvo išskirti šie **uždaviniai**:

1. Susisteminti mokslinę literatūrą veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimo aspektais;
2. Išnagrinėti investicinių projektų ekonominio efektyvumo įvertinimo metodus, išskirti jų privalumus ir trūkumus;
3. Atlikti ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pagrindinių rodiklių, indikuojančių veiklos ekonominį efektyvumą, retrospektyvinę 2004-2008 metų analizę;
4. Įvertinti investicinį projektą, kaip priemonę ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumo didinimui, bei numatyti galimą riziką 2009-2013 metų laikotarpiui.

Tyrimo metu iškelta tokia **hipotezė**: įgyvendintas žemės ūkio modernizavimo investicinis projektas suteikia sąlygas ekonominio efektyvumo didinimui.

**Tyrimo metodologija.** Tyrimas pradedamas nuo konkretaus darbo tikslo formavimo ir uždavinių iškėlimo numatytam tikslui pasiekti. Toliau pasirinkta tema atliekama mokslinės literatūros analizė, iš kurios yra formuojama problema. Po išsamios teorinės dalies suformavimo seka praktinis pritaikomumas. Išanalizuotas žemės ūkio bendrovės veiklos efektyvumas 2004-2008 m. laikotarpiu, atskleistos ir įvertintos analizuojamos bendrovės veiklos efektyvumo didinimo tendencijos 2009-2013 m., atliktas investicinio projekto ekonominis efektyvumo įvertinimas.

**Tyrimo metodai.** Mokslinės literatūros lyginamoji analizė, apibendrinimas, duomenų susistemimas ir grupavimas, modeliavimas, padėties ir sklaidos charakteristikų, dinamikos rodiklių skaičiavimas, įvairūs matematinių, statistinių, loginio ir grafinio vaizdavimo metodai. Naudoti Lietuvos Departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės informacija, Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro statistikos duomenys, Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos duomenys bei Žemės ūkio ministerijos užsienio prekybos duomenų bazės duomenys. Pirminiai ir antriniai duomenys apdoroti rankiniu bei kompiuteriniu būdu (Microsoft Word, Excel programomis).

**Tyrimo laikotarpis.** Analizuojama 2004-2008 m. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ekonominis veiklos efektyvumas ir finansiniai rezultatai, o 2009-2013 m. pagrindžiamos ekonominio efektyvumo didinimo galimybės.

**Tyrimo strategija.** Siekiant nuoseklumo bei loginio tyrimo eigos pagrindimo, tampa tikslinga išsamiau aprašyti kiekvieno iš šių tyrimo etapų įgyvendinimo metodiką.

Visų pirma, analizuojami ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos ypatumai. Trumpai apžvelgiama veiklos istorija, organizacinė valdymo struktūra, veiklos sritys, žemės pasiskirstymas pagal paskirtį. Toliau veiklos efektyvumo analizei naudojami ekonominiai ir finansiniai rodikliai. Įvertinus ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumą, 2009-2013 m. laikotarpiui trimis galimais scenarijais (optimistiniu, pesimistiniu ir labiausiai tikėtiniu) rengiamos finansinės prognozės, apskaičiuojami ekonominiai gyvybingumo rodikliai. Pagrindžiamos veiklos ekonominio efektyvumo didinimo galimybės, t. y. įvertinamas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ parengtas teorinis investicinis projekto modelis.

Atliekamas tyrimas grindžiamas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ suteikta informacija (šie duomenys pasižymi tikslumu bei patikimumu, kadangi juos suteikė įmonės vadovybė) bei tyrimo metu gauta pirmine informacija.

**Darbo reikšmingumas.** Tinkamai atliktas analizuojamos žemės ūkio bendrovės veiklos tyrimas ir įvertinti visi galimi finansiniai ir ekonominiai veiksniai, šių veiksnių įtaka ūkinės veiklos rezultatams, leido nustatyti, ar bendrovės ūkis yra pelningas ir stabilus, turintis potencialo plėstis ir modernizuotis, ir priimti teisingą sprendimą dėl tolimesnių veiklos perspektyvų.

Atliktas perspektyvinės veiklos tyrimas parodė, jog modernizuota ūkio gamybinė bazė sudaro galimybes techninio veiklos efektyvumo didinimui, kuris leidžia sumažinti gamybinius kaštus produkcijos vienetui, bei padidina produkcijos derlingumą daugiau nei papildomas gamybinių priemonių naudojimas. Dėl struktūrinės paramos įsisavinimo labiausiai tikėtiniu variantu ne tik beveik 20 proc. išauga bendrovės pelnas, bet ir atsiranda realios galimybės palaipsniui įgyvendinti darnios žemės ūkio plėtros koncepciją, tuo pačiu skatinant likusius žemės ūkio veiklos subjektus siekti didesnio veiklos ekonominio efektyvumo.

## PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

### A

**Augalininkystė** (*plant growing*) – žemės ūkio šaka, apimanti kultūrinių augalų, skirtų žmonėms aprūpinti maisto ir ne maisto produktais, pramonei – žaliava, gyvulininkystei – pašarais, ir grybų auginimą.

## **B**

**Bendroji produkcija** (*gross production*) – ūkio veiklos subjekto gamybinės veiklos rezultatų per ataskaitinį laikotarpį pinigine išraiška. Apskaičiuojama prie pardavimo pajamų pridendant savos gamybos atsargų (produkcijos, nebaigtosios gamybos, gyvulių ir kito biologinio turto) likučių vertės pokyčius per ataskaitinį laikotarpį bei savoms reikmėms suvartotą produkciją ir atimant pirktų guvulių bei kito biologinio turto vertę.

**Biologinis turtas** (*biological assets*) – gyvūnai ir augalai, kuriuos subjektas valdo, naudoja ir kuriais disponuoja.

## **D**

**Derlingumas** (*yield*) – vienerūšių augalų, jų grupių ar pogrupių produkcijos kiekis iš ploto vieneto. Grūdinių augalų derlingumas skaičiuojamas po valymo ir džiovinimo. Pašarinių augalų derlingumas skaičiuojamas pašariniais vienetais.

**Derlius** (*harvest*) – žemės ūkio augalų ar jų grupių (grūdiniai, daržovės) bendras produkcijos kiekis iš jų pasėlių arba žemės ūkio naudmenų (pievų ir natūralių ganyklų produkcija) ploto.

**Dotacija** (*grant*) – valstybės ir savivaldybės institucijų, tarptautinių organizacijų ir fondų bei kitų trečiųjų asmenų finansinė ir materialinė parama konkrečiai veiklai. Dotacijoms taip pat priskiriamas ir nemokamai gautas turtas.

## **E**

**Efektyvumas** (*efficiency*) – gamybos išteklių panaudojimo lygis, užtikrinantis maksimalią produkcijos išėigą.

## **I**

**Investicijos** (*investment*) – terminas paprastai apibūdina išlaidų srautą, skirtą padidinti arba išsaugoti realųjį pagrindinį kapitalą. Paprastai tariant – tai išlaidų srautas, skirtas prekių, kurios nėra tiesiogiai suvartojamos, gamybos projektams.

**Investiciniai projektai** (*investment project*) – dokumentas, finansiškai (ekonomiškai), techniškai ir socialiai pagrindžiantis investavimo tikslus, įvertinantis investicijų grąžą (komercinis projektas) bei kitus efektyvumo rodiklius, nurodantis projekto įgyvendinimui reikalingas lėšas bei finansavimo šaltinius ir terminus.

## **K**

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

**Konkurencija** (*competition*) – reiškinys, kai įmonės varžosi tarpusavyje dėl savo prekių pirkėjų (ryški įmonių kova, remiantis kainų skirtumais, prekių įvairove ir t. t.).

**Kooperatinė bendrovė** (*cooperative*) – fizinių ir (arba) juridinių asmenų įsteigta įmonė, narių ekonominiams, socialiniams bei kultūriniais poreikiams tenkinti ir pasiskirstanti riziką bei naudą pagal narių prekių ir paslaugų apyvartą.

## L

**Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra** (*Lithuanian agricultural and food products market regulation agency*) – įsteigta 1998 m. administruoti Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo ir eksporto skatinimo priemonės. Valstybės įmonė, superkanti ir realizuojanti žemės ūkio produkciją.

## M

**Maisto ir žemės ūkio informacinė tarnyba** (ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos) (*Food and Agriculture Technical Information Service (FATIS) (within the OECD)*) – ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos specializuota tarnyba, renkanti ir analizuojanti maisto bei žemės ūkio informaciją.

## N

**Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos** (*National paying agency under the Ministry of Agriculture*) – savarankiška Lietuvos Respublikos vykdomosios valdžios institucija – biudžetinė įstaiga, veikianti Žemės ūkio ministerijos administravimo srityje, administruojanti Lietuvos valstybės ir Europos Sąjungos teikiamą paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai.

## P

**Pelningumas** (*profitability*) – pelno ir pardavimo pajamų santykis, rodantis, kiek pelno tenka parduotai produkcijai.

**Perspektyvos** (*perspectives*) – tai ką galima numatyti ateityje; laiko atstumas, leidžiantis geriau įvertinti būsumą ūkio veiklos subjekto veiklą.

## S

**Sėjomaina** (*crop rotation*) – pasėlių kaitaliojimo pagal augalų auginimo technologiją sistema žemės našumui išlaikyti.

**Struktūriniai fondai** (*structural funds*) – yra Europos Sąjungos finansiniai ištekliai, kuriais siekiama sumažinti regionų išsivystymo skirtumus ir skatinti menkiausiai išsivysčiusių regionų plėtrą. Šiuo tikslu buvo sukurti keturi ES struktūriniai fondai: Europos regioninės plėtros, Europos žemės ūkio valdymo ir garantijų, Europos socialinis ir Finansinių žuvininkystės valdymo priemonių.

**Subsidija** (*subsidy*) – tiesioginė valstybės finansinė parama ar mokesčių nuolaidos tam tikrai šakai ar įmonei siekiant sumažinti prekės kainą vartotojui, pagerinti įmonės veiklos rodiklius ar padėti prie pasikeitusių aplinkybių. Subsidijos perskirsto gerovę, pažeidžia laisvąją konkurenciją ir mažina paskatas veikti efektyviai.

## Ū

**Ūkininkas** (*farmer*) - fizinis asmuo, kuris vienas arba su partneriais verčiasi žemės ir (ar) miškų ūkio veikla, o jo ūkis yra įregistruotas Ūkininkų ūkių registre.

**Ūkis** (*farm*) – ūkininko ūkio įstatymo nustatyta tvarka įregistruotas arba kitų įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas ūkio subjektas, vykdomas žemės ūkio veiklą.

## V

**Valstybės subsidija** (*state subsidy*) - valstybės teikiama tikslinė finansinė parama, skirta ilgalaikiam ar trumpalaikiam turtui įsigyti, prekėms gaminti, eksportuoti ir transportuoti, parduodamų prekių kainai sumažinti, įvairioms programoms remti, įmonių skoloms apmokėti ir panašioms tikslams.

## Ž

**Žemės ūkio bendroji produkcija** (*total agricultural production*) – žemės ūkio augalų gauto bendro derliaus, daugiamečių ir dekoratyvinių sodinių produkcijos, gyvulių bei paukščių auginimo produkcijos ir gautų gyvulininkystės produktų, žuvies gavybos dirbtiniuose tvenkiniuose ir švelniakailių žvėrelių išauginimo bei jų produkcijos ir kitų žemės ūkio produktų vertė galiojusiomis kainomis.

**Žemės ūkio bendrovė** (*agricultural company*) – fizinių asmenų pagal Žemės ūkio įmonių turto privatizavimo įstatymą privatizuota buvusi žemės ūkio įmonė arba, sudarius steigimo sutartį, fizinių ir juridinių asmenų įsteigta įmonė, kurios pajamos per finansinius metus už žemės ūkio produkciją ir suteiktas paslaugas žemės ūkiui sudaro daugiau kaip 50 procentų visų gautų pajamų.

**Žemės ūkio subjektas** (*agricultural subjct*) – juridinis ar fizinis asmuo turėjęs, turintis ar ketinantis turėti kokius tai su žemės ūkiu susijusius interesus.

**Žemės ūkio sektorius** (*agricultural sector*) – dalis gyventojų, dirbančių žemės ūkyje, arba ekonomikos sektorius, gaminantis maistą ir žaliavas. Nustatyta tendencija, kuri nors ir būdinga kai kurioms išsivysčiusioms šalims, yra daug dažniau pastebima besivystančiose šalyse, kai žemės ūkio sektorius yra mažiausiai apmokamas ekonomikos sektorius arba jį daugiausia sudaro pragyvenimo lygio minimumą užtikrinanti žemdirbystė.

**Žemės ūkio veikla** (*agricultural activity*) – žemės ūkio produktų gamyba, paslaugų žemės ūkiui teikimas ir (arba) geros agrarinės ir aplinkosauginės žemės būklės palaikymas.

## 1. ĮMONIŲ VEIKLOS EKONOMINIO EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIS PAGRINDIMAS

### 1.1. Žemės ūkio subjekto vaidmuo

Lietuvos žemės ūkis yra vienas prioritetinių sektorių, atliekančių svarbų ekonominį, socialinį ir aplinkosauginį vaidmenį. Dėl daugiafunkcinio pobūdžio žemės ūkis laikomas prioritetine Lietuvos ūkio šaka. Kaimas pradedamas vis labiau vertinti kaip šalies infrastruktūra, nuo kurios priklauso kaime ir mieste gyvenančių žmonių gyvenimo lygis. Apskritai dėl kai kurių savo bruožų, pavyzdžiui sezoniškumo ar jo produktų būtinybės žmonių egzistencijai, žemės ūkis dažnai laikomas specifine ūkio šaka. Jo specifika pasireiškia gamybos priemonių, jų panaudojimo, nuosavybės formos ir kitais ypatumais.

Mūsų šalyje žemės ūkio veikla verčiasi įvairūs pagal valdomą žemę, gamybos ir pajamų lygį subjektai. Šiuo metu veikia 4 ūkio tipai: ūkininkų ūkiai, šeimos ūkiai, žemės ūkio bendrovės, valstybinės ir privačios įmonės, kooperatyvai, kitų kategorijų ūkiai bei namų ūkiai.

*Namų ūkio valdos* vidutiniškai tesiekia vos 0,3 ha. Kaimo gyventojai tokiose namų ūkio valdose užsiaugina žemės ūkio produkcijos savo reikmėms. Pagal 2003 m. žemės ūkio surašymo duomenis užregistruota 362 tūkst. ūkių.

*Ūkininkų ūkiai* – tai prekiniai ūkiai, kurie ateityje kartu su žemės ūkio bendrovėmis ir įmonėmis turėtų tapti pagrindiniais žemės ūkio produkcijos gamintojais. Ūkininkų ūkio registre 2007 m. pradžioje buvo 138617 įregistruotų ūkininkų ūkių.

*Šeimos ūkių kūrimasis* prasidėjo dar prieš Lietuvai atgaunant nepriklausomybę. 2007 m. užregistruotų šeimos ūkių skaičius siekė 106198. 2007 m. ūkininkų ūkių ir šeimos ūkių iš viso naudojamas žemės plotas sudarė 2537445 ha, iš jų 2300543 ha žemės ūkio naudmenos.

Atstačius Lietuvos nepriklausomybę kaime greta besikuriančių ūkininkų ūkių pradėtos steigti *žemės ūkio bendrovės, valstybinės ir privačios įmonės, kooperatyvai, kitų kategorijų ūkiai*. Tai stambios korporacijų tipo įmonės, susikūrusios pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, privatizavus buvusių kolūkių ir tarybinių ūkių turtą. Jos yra privataus kapitalo žemės ūkio įmonės. Kaimo žmonės, steigdami šias įmones, siekė šių pagrindinių tikslų: išsaugoti ir toliau didinti šių įmonių turtą, turėti darbo, gauti pajamų, užtikrinti būtinas kaimo žmonėms paslaugas asmeniniam ūkiui tvarkyti, garantuoti narių socialinę apsaugą. Tokių korporacijų disponuojamas žemės plotas 2007 m. siekė 370712 ha, iš jų 359299 ha žemės ūkio naudmenos.

Lietuvoje pagal Žemės ūkio įmonių turto privatizavimo įstatymą privatizuota buvusi žemės ūkio įmonė arba, sudarius steigimo sandorį, fizinių ir juridinių asmenų įsteigta įmonė, kurioje turi būti ne

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

mažiau kaip 2 nariai, o maksimalus narių skaičius neribojamas. Bendrovės steigėjai sudaro steigimo sutartį, nustato minimalų pajinio įnašo dydį, parengia asmenų turto priėmimo ir įvertinimo tvarką, sudaro asmenų, pageidaujančių būti bendrovės nariais, sąrašą, parengia bendrovės įstatų projektą, sušaukia steigiamąjį susirinkimą, paskiria įgaliotinius parengiamiesiems bendrovės steigimo darbams atlikti. Bendrovė privalo turėti savo pavadinimą, pagal kurį ją būtų galima atskirti nuo kitų juridinių asmenų.

Žemės ūkio bendrove pagal Lietuvos įstatymus laikoma gamybinei ir komercinei veiklai įsteigta įmonė, kurioje pajamos per ūkinius metus už žemės ūkio produkciją ir suteiktas paslaugas žemės ūkiui sudaro daugiau kaip 50% visų realizavimo pajamų. Lietuvoje žemės ūkio bendrovių steigimą, valdymą ir veiklą, bendrovių narių teises ir pareigas, pelno bei kapitalo kaupimą ir jų paskirstymą, bendrovių reorganizavimą, pertvarkymą ir likvidavimą reguliuoja Žemės ūkio bendrovių įstatymas. Pagal 2007 m. statistikos departamento duomenis Lietuvoje veikė 255 žemės ūkio bendrovės.

Žemės ūkio ministerijai bendradarbiaujant su socialiniais partneriais, 2007 m. pakeistas ir papildytas Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas, kuriuo supaprastinta kooperatyvų pripažinimo žemės ūkio kooperatyvais tvarka, sudarytos palankesnės sąlygos steigti „antrojo lygio“ kooperatyvams (vadinamiesiems kooperatyvų kooperatyvams). Veiklą vykdančių žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) skaičius pastaraisiais metais kito nežymiai. Kooperatinių bendrovių 2004 m. buvo 197, 2005 m. – 194, – 2006 m. ir 2007 m. – 200 kooperatyvų.

Šiuo metu šalyje veikia per 200 kooperatyvų. Kooperatyvai apima apie penktadalį pieno ir apie dešimtadalį grūdų rinkos. Pagal veiklos pobūdį beveik penktadalis (22 proc.) visų šių kooperatyvų teikia agroserviso paslaugas, beveik pusė (45 proc.) – parduoda narių pagamintą žemės ūkio produkciją, apie penktadalį (24 proc.) – verčiasi žemės ūkio produkcijos gamyba, apie 3 proc. – perdirba produkciją, apie 6 proc. – verčiasi įvairia kita su žemės ūkiu susijusia veikla.

Idėja vienyti į asociaciją kilo iš pačių bendrovių, nes jos neturėjo savo interesus ginančios organizacijos. Ilgametė daugelio šalių praktika, įtikinamai rodo, kad rinkos ekonomikos sąlygomis išgyvena tie, kurie sugeba ne tik išsilaikyti, bet ir plėtoti gamybą, taiko intensyvias technologijas, gamina geros kokybės produkciją.

Ūkininkavimas yra pagrindinės žemės panaudojimo sritys kaimo vietovėse, todėl kaimo bendruomenėse jiems tenka svarbus vaidmuo – jie sudaro tvirtos socialinės struktūros, gyvybingos ekonomikos, gamtinių išteklių tvarkymo ir kraštovaizdžio pagrindą. Šiandien, kitaip nei anksčiau, ūkininkų sumažėjo ir jie nedirba vieni. Tam, kad paruoštų, perdirbtų ir parduotų savo produkciją, jiems reikalingos paslaugos visose verslo srityse.



Lietuvos kaimas yra svarbus ekonominiu, socialiniu, etnokultūriniu bei gamtosaugos požiūriu. Žemės ūkis Lietuvoje yra laikomas viena iš svarbiausių ūkio šakų. Lietuvoje pagrindinė žemdirbystės veiklos kryptis – augalininkystė. Auginamų javų ir rapsų derlius bei plotai pirmiausia priklauso nuo gamtinių sąlygų, vidaus ir užsienio rinkų, mitybos įpročių. Nemaža dalis naudojama pašarams, spiritui, salyklai, o taip pat ir biokurui.

Palyginus su ES šalimis, Lietuvoje vyrauja smulkesni augalininkystės ūkiai, tačiau daugėja stambesnių specializuotų bei ekologinės gamybos ūkių. Įsiliejimas į Europos Sąjungos bendrąją rinką padidino konkurenciją, dėl kurios žemdirbiai yra priversti persitvarkyti ir gaminti kokybišką bei santykinai pigesnę produkciją arba pasitraukti iš žemės ūkio gamybos rinkos.

Vyraujant neracionaliai, nekonkurencingai ir investiciniu požiūriu nepatraukliai žemės ūkio subjektų struktūrai, kaime labai svarbi savalaikė ir objektyvi informacija, kuria remdamiesi tiek žemdirbiai, tiek bendrovės galėtų planuoti savo veiklą ir ją pagrįsti verslu tapusį ūkininkavimą. Įstojus į Europos Sąjungą konkurencingumas žemės ūkyje skatinamas teikiant investicinę paramą iš ES struktūrinių fondų ūkių modernizavimui bei gaminamos produkcijos kokybės gerinimui, taikant pajamų palaikymo ir rinkos reguliavimo priemones.

Mokslinėje literatūroje žemės ūkio subjekto ekonominei finansinei būklei ir ekonominiams veiklos rezultatams įvertinti yra siūlomas platus rodiklių ir būdų pasirinkimas. Tačiau žemės ūkio veikla yra specifinė. Visų pirma, ši veikla pasižymi dideliu finansiniu rėmimu (pajamų dotavimu). Antra, žemės ūkio veikla yra ypatingai sezoninė (augalininkystė). Ūkio finansinei būklei ir rezultatams įvertinti pritaikant visuotinai priimtą finansinių rodiklių skaičiavimo metodiką, tyrimo metu ši metodika atsižvelgiant į finansinį rėmimą ir atsižvelgiant į produkcijos gamybos sezoniškumą koreguota atskirai.

Žemės ūkio veikla yra ypatingai sezoninė. Žemės ūkio produkcija, turint mintyse augalininkystę, yra gaunama tik kartą per metus. Sąnaudos produkcijai užauginti patiriamos beveik apskritus metus (žieminėms kultūros sėjamos netrukus po derliaus nuėmimo). Nemaža dalis gautos produkcijos yra realizuojama po derliaus nuėmimo (liepos - rugsėjo mėnesiais, priklausomai nuo oro sąlygų). Šiuo metu jau dažnas žemdirbys, turintis galimybes ir tikėdamasis produkciją parduoti aukštesnėmis kainomis, sandėliuoja ją iki pavasario ir parduoda kovo-gegužės mėnesiais.

Ūkių auginamą produkciją galima įvardyti kaip homogenišką, t.y. ji iš principo nesiskiria nuo kitų šią produkciją gaminančių subjektų produktų. Tokioje rinkoje gamybinio proceso baigtinumą sąlygoja ekonominės naudos sumažėjimas. Tokios produkcijos gamyboje žemės ūkio subjektai konkuruoja ne savo produkcija, o gamybinio proceso ypatumais, kurie daro poveikį ūkio veiklos rezultatams.

Tokiai valstybei, kaip Lietuva, kuri beveik neturi kitų gamtos turtų, išskyrus palankias gamtines sąlygas ir senas tradicijas, reikia tobulinti savo ūkius ir investuoti į naujas technikas, tokiu būdu didinant gamybos priemonių techninį efektyvumą.

Žemės ūkio ekonominio efektyvumo didinimo galimybės tiesiogiai susijusios su žemės ūkio produkcijos gamybos savikainos mažinimu, prekinės produkcijos pelningumo didinimu, pajamų lygio didinimu, užaugintos produkcijos kokybės gerinimu, žalingo veiklos poveikio aplinkai mažinimu. Visa tai galima pasiekti dviem būdais: mažinant kai kurių gamybos išteklių naudojimą bei didinant gamybos priemonių techninį efektyvumą. Tai reiškia, kad investicinio projekto, finansuojamo iš Lietuvos Vyriausybės ir Europos Sąjungos lėšų, įgyvendinimas sudaro prielaidas ekonominio efektyvumo didinimui.

## 1.2. Veiklos ekonominio efektyvumo koncepcija

Šiame darbo poskyryje atliekama įmonės veiklos ekonominio efektyvumo sampratos bei esmės analizė. Mokslinėje literatūroje ūkinės veiklos ekonominio efektyvumo samprata, lietuvių ir užsienio autorių yra traktuojama labai įvairiai, pateikiami įvairiausi apibrėžimai ir apibūdinimai.

*Ekonominis veiklos efektyvumas* dažnai suprantamas, kaip siekimas gauti kuo daugiau naudos kuo geriau naudojant turimus ribotus išteklius (Rasteniene, 2005). *Ekonominis efektyvumas* mokslinėje literatūroje aiškinamas kaip rezultatų ir išlaidų palyginimas (Bagdavičius, 2002), o *veiklos efektyvumas* – tai gauto rezultato pridėtinės vertės santykis su panaudotų išteklių kaina (Jasiničius, 2006). Verslo efektyvumas apibrėžiamas kaip sistemos prisitaikymas.

K. Lukoševičius (2005) ir kiti, siūlo skirti dvi sąvokas: *efektas* ir *efektyvumas*. *Efektas* ekonominiu požiūriu – įmonės ūkinės veiklos poveikių rezultatas, kuris dažniausiai išreiškiamas vertine išraiška – litais. *Efektyvumas* – tai įmonės veiklos veiksmingumas, rezultatyvumas, reiškiamas ta veikla pasiekto rezultato ir sąnaudų jam pasiekti santykiu. Kitaip tariant, efektyvumas yra gamybos išteklių panaudojimo lygis, garantuojantis maksimalų rezultatą. Siekiama gauti kuo daugiau naudos, kuo tinkamiau vartoti išteklius (Lukoševičius, Martinkus, Piktys, 2005).

Anot S. Puškoriaus ir A. Raipos (2002) *efektyvumas* – tai racionalus išteklių panaudojimas, pozityvus organizacijos filosofijos ir organizacinės kultūros įtvirtinimas. M. Išoraitės (2005b) teigimu, *efektyvumas* – tai tikslo įgyvendinimo rodiklis. Efektyviai veiklą vykdančios įmonės pasiekia numatytus tikslus. Tikslai dažnai būna sukoncentruoti į išteklius, procesus ir veiklas, rezultatus ar socialines rezultatų pasekmes (Išoraitė, 2005b).

Ekonomikos teorijoje *efektyvumas* apibrėžiamas kaip produktyviųjų pastangų naudojimo lygis, užtikrinantis maksimalų rezultatą (Wonnacott, Wonnacott, 1998). Kitaip sakant, *efektyvumas* – tai siekimas gauti naudos, kuo geriau naudojant ribotus išteklius.

Sąvoka „efektyvumas“ dažniausiai naudojama tuo atveju, kai norima įvardinti užsibrėžtus tikslus bei teigiamą rezultato pasiekimą. Į tokį platų efektyvumo apibrėžimą įeina trys efektyvumo tipai (Lukoševičius, Martinkus, Piktys, 2005):

1. alokacinis efektyvumas - tai tinkamiausio prekių derinio gaminimas mažiausiais kaštais arba optimaliai paskirsčius ekonominius išteklius;
2. technologinis arba techninis efektyvumas - tai visiškas nuostolių nebuvimas, geriausiai naudojant turimus išteklius;
3. dinaminis efektyvumas - tai inovacinių pokyčių atsiradimas greitai ir tinkamu laiku. Konkurencija, versdama firmas įdiegti naują technologiją, lemia dinaminį efektyvumą.

Bendraja prasme *efektyvumas* – tai rezultato ir išlaidų tam rezultatui gauti santykis. Jei įmonė veikia patirdama visų veiksnių minimalias sąnaudas, tai sakoma, kad ūkio subjektas ūkininkauja efektyviai. Kitaip tariant, kuo mažesnė išlaidų suma ir kuo toms lėšomis sukuriama daugiau produkto, tuo didesnis efektyvumas. Kasdieniniame gyvenime efektyvumą rodo pelnas. Tai absoliutus dydis, matuojamas pinigais. Tačiau jis visapusiškai efektyvumo neatspindi, nes rodo skirtumą tarp gautų pajamų ir padarytų išlaidų toms pajamoms sukurti. Nematoma, ar tos išlaidos buvo panaudotos racionaliai (Navickas, Sujeta, 2006).

Nors efektyvumo ir produktyvumo sąvokos neretai yra sutapatinamos, jų reikšmės skiriasi. Pasak M. Abbott (2006), *efektyvumas* – tai išteklių naudojimo optimalumo laipsnis, siekiant galutinio produkto, o *produktyvumas* – tai fizinis gamybos rezultatas, naudojant tam tikrą išteklių kiekį. Būtent minėtojo autoriaus pateikta efektyvumo samprata ir bus vadovaujama šiame darbe.

Ekonomikos terminų žodyne *efektyvumas* (ang. efficiency) apibūdinamas kaip santykis tarp nepakankamų gamybos išteklių ir prekių bei paslaugų produkcijos apimtys. Šį santykį galima apibūdinti fizikos terminais (technologinis efektyvumas) arba ekonomikos terminais (ekonominis efektyvumas). Efektyvumo sąvoka vartojama kaip kriterijus sprendžiant, ar gerai rinkos paskirstė išteklius (Pass, Lowes, Davies, 1997).

Kiekviena įmonė nuolat siekia didinti veiklos efektyvumą, nes nuo to priklausys jos sėkmingo darbo rezultatas. Rodikliai, geriausiai apibūdinantys įmonės veiklos efektyvumą, yra šie (Martinkus, Žiūkienė, Žilinskas, 2002):

- likvidumas, t.y. įmonės mokumas bet kuriuo metu;
- rentabilumas, t.y. įmonės sugebėjimas dirbti pelningai;

- augimas, t.y. gamybos apimties, pelno dydžio, rinkos segmento didėjimas.

Kiekviena įmonė savo veikloje nuolat siekia didinti efektyvumą, nes nuo to priklauso jos sėkmingo darbo rezultatas. Norint įvertinti veiklos efektyvumą, pirmiausiai reikia nustatyti, kokie veiksniai turi didžiausią įtaką įmonės veiklai. Ūkio veiklos efektyvumui įtakos turi daugelis veiksnių, kurie įprastai skirstomi į dvi grupes: išorės ir vidaus aplinkos.

Pasak D. Šlekienės ir I. Klimavičienės (2000), vidiniai veiksniai kyla įmonės viduje. Pagrindiniais *vidiniais veiksniais* vadinami visų įmonės veiklos sričių rezultatai, o nepagrindiniai, nors ir atspindi veiklos rezultatus, tačiau lemiamos įtakos jiems nedaro. *Išoriniai veiksniai* kyla už įmonės ribų ir kiekybiškai tiesiogiai daro poveikį įmonės veiklos rezultatams, pavyzdžiui, vyriausybės mokesčių politika tiesiogiai veikia įmonės pelningumą. Čia reikia pažymėti, kad socialiniai veiksniai (pvz., darbo užmokesčio lygis, socialinės garantijos) gali būti susiję ir su įmonės vidaus situacija, tačiau vis dėlto jie priskiriami išoriniams, nes labai priklauso nuo darbo jėgos kainos rinkoje, bendro pragyvenimo lygio šalyje, tradicijų ir kt. (Šlekienė, Klimavičienė, 2000). Taip pat D. Šlekienė ir I. Klimavičienė (2000) teigia, kad ekonominis veiklos efektyvumas garantuojamas, jeigu veiklos rezultatai gerėja sparčiau nei didėja veiklos išlaidos ir sąnaudos.

Veiklos rezultato ir išlaidų santykis gali būti išreikštas ir natūriniais, ir vertiniais matais bei santykiniais dydžiais. Tačiau vienos ar kitos išraiškos formos turinys gali labai skirtis esant tai pačiai situacijai. Efektyvumas versle — tai visada santykinis, o ne absoliutus dydis. Ekonominis efektyvumas — tai kategorija, apibūdinanti makroekonominius rezultatus. Viso ūkio požiūriu efektyvumas bus tokia situacija, kada visapusiškiau tenkinami visuomenės poreikiai esant ribotiems ištekliams.

Verslo efektyvumą galima apibūdinti kaip sistemos, sprendžiant verslo uždavinį, prisitaikymą. Galimi atvejai, kada efektyvumas didelis, o efekto nėra. Jei nebus naudojama sistema, vadinasi, nepasireiškia efektyvumas. Efektyvumas tiesiog nepasirodys, nors potencialių galimybių jam pasireikšti ir bus. Todėl reikia vertinti efektyvumą ne kaip efektą, o kaip pačios sistemos vidaus savybę. Efektyvumas, kaip sistemos prisitaikymo laipsnis spręsti tam tikrą uždavinį, apibūdinamas vienareikšmiškai: atsižvelgiant į išorines sąlygas, kurios sąlygoja sistemą, efektų gali būti daug. Efektas nustatomas kaip rezultato ir išlaidų skirtumas (Navickas, Sujeta, 2006).

Išanalizavus efektyvumo koncepciją, galima teigti, kad įmonės veiklos ekonominis efektyvumas — jos gebėjimas efektyviai paskirstyti išteklius ekonomikoje, sudarant prielaidas tolimesniam vertės didėjimui. Jo vertinimas svarbus atliekant esamos finansinės būklės analizę, nagrinėjant verslo perspektyvas ir veiklos gerinimo galimybes. Jis apskaičiuojamas remiantis finansiniais rodikliais, tad toliau analizuojami veiklos efektyvumo vertinimo metodologiniai pagrindai.

### **1.3. Veiklos efektyvumo vertinimo metodologiniai pagrindai**

#### **1.3.1. Veiklos efektyvumo vertinimo būdai ir metodai**

Veiklos efektyvumo vertinimo būdus ir metodus analizuojantys I. Murat ir B. Baki (2007) nurodo, kad yra sukurta daugybė metodų efektyvumui įvertinti. Specialiojoje literatūroje efektyvumui matuoti siūlomus metodus reikėtų pasirinkti atsižvelgiant į nagrinėjamą situaciją, tikslus.

Ekonominėje literatūroje analizės būdai dažnai yra tapatinami su analizės metodais. Įmonės analizės metodą sudaro kompleksinis ir visapusiškas ekonominių rodiklių bei plano vykdymo rezultatų nagrinėjimas bei juos lemiančių veiksnių nustatymas ir analizės rezultatų apibendrinimas tam tikslui panaudojant ir specialiai apdorojant apskaitos bei atskaitomybės duomenis.

Pasak R. Urniežiaus (2004), analizė turi būti veiksminga. Tokia ji būna tada, kai ne tik nustatomos plano neįvykdymo priežastys, ne tik išaiškinami trūkumai, bet ir pasiūlomos priemonės įmonės ūkinės veiklos pagerinimui. Taip pat svarbu išnagrinėti ir teigiamus įmonės darbo rezultatus, išsiaiškinti, kokiais būdais pasiekta geriausių rodiklių, kad būtų galima toliau pažangų patyrimą panaudoti. Nuo analizės metodo, t.y. bendro priėjimo prie tiriamų reiškinių, reikia skirti techninius būdus, kuriais apdorojami bei analizuojami apskaitos ir atskaitomybės duomenys, išaiškinami įmonės darbo trūkumai ir teigiamos jos pusės, nustatoma atskirų veiksnių įtaka ir atskleidžiami vidiniai gamybos rezervai (Urnėžius, 2004).

K. Brzozowska (2007) ekonominį efektyvumą rekomenduoja vertinti kaip įdėtą į visuomenės bendrąją gerovę neto investicijų matą. Tradiciniuose modeliuose ekonomikos, o taip pat ir jos struktūrinių dalių efektyvumas vertinamas įvairiais rodikliais. Efektyvumas paprastai nustatomas tam tikrais finansiniais ir ekonominiais rodikliais. Efektyvumo rodikliai parodo, kaip verslo subjektas panaudoja savo turtą pardavimams bei pelnui gauti (Dennis, 2006). Kiekvienas jų įvertina efektyvumą, tačiau turi ir savitų trūkumų.

Pastaruosiu metu efektyvumą rekomenduojama vertinti vertės kūrimo rodiklių pagalba. Pagrindinis tokio vertinimo argumentas — jų kompleksiskumas. Tokie rodikliai apima išorinių rinkos veiksnių, vidinių įmonės veiksnių bei akcininkų požiūrio įvertinimą (Darškuvienė, Šakalytė, 2006). Tačiau tai tik keletas ekonominio efektyvumo vertinimo būdų. Jų mokslinėje literatūroje išskiriama gerokai daugiau. Pagrindiniai veiklos efektyvumo vertinimo būdai yra tokie: vertinimas, remiantis finansiniais rodikliais, svertinio ekonominio rodiklio vertinimas, technologinių įrenginių efektyvumo vertinimas bei komunikacinio efektyvumo nustatymas.

Kadangi santykinų finansinių rodiklių yra labai daug, tai juos priimta klasifikuoti į grupes. Ekonominėje literatūroje sutinkamos įvairios santykinų finansinių rodiklių klasifikavimo į grupes

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

sistemos, tuos pačius rodiklius įvairūs autoriai skirtingai įvardija ir priskiria skirtingoms grupėms. Vieningos nuomonės šiuo klausimu nėra, tačiau dažniausiai yra išskiriamos šios finansinių santykių rodiklių grupės (Mackevičius, Poškaitė, 1998):

- pelningumo;
- mokumo (trumpalaikio ir ilgalaikio);
- veiklos efektyvumo.

Tokia santykių rodiklių klasifikacija nuosekliausia, nes daugelį jų galima priskirti vienai ar kitai grupei. Tačiau būtina pabrėžti, kad nėra idealių santykių rodiklių ir jų klasifikacijų, kurios patenkintų visų įmonių poreikius, tiktų visoms ūkio šakoms ir visiems laikams.

### 1.3.1.1. Pelningumo rodiklių įvertinimas

Įmonėje vieni iš reikšmingiausių veiklos efektyvumą atskleidžiančių santykių rodiklių yra pelningumo rodikliai. Šie rodikliai parodo įmonės pelno lygį, atspindi įmonės vadovų sugebėjimą dirbti efektyviai, t.y. pelningai parduoti gaminius, didinti savininkų nuosavybę, nes jei pelno gaunama nedaug, įmonės turto vertė negali didėti, tokia įmonė laikoma dirbanti neefektyviai. Pelningumo rodiklių formulės pateiktos 10 priede.

Pagrindiniai santykiniai pelningumo rodikliai yra skaičiuojami remiantis grynuoju pelnu, kuris yra svarbiausias įmonės veiklos efektyvumą apibūdinantis rodiklis. Siekiant išsamesnės ir platesnės analizės neretai skaičiuojami kelerių metų rodikliai, kurių palyginimas leidžia išsamiau įvertinti įmonės veiklos efektyvumo kitimo tendencijas.

Vakarų šalių ekonominėje literatūroje<sup>1</sup> daugiau dėmesio skiriama santykių pelningumo rodiklių analizei bei pelno prognozavimui. Rinkos ekonomikos sąlygomis daugiausia dėmesio skiriama pelno rodiklių prognozavimui ir segmentinei pelno analizei, nes šie geriau parodo įmonės veiklos efektyvumą nei absoliuti jos pelno suma. Rinkos ekonomikos sąlygomis tiek praktikai, tiek mokslininkai ypatingą dėmesį skiria *pardavimų pelningumo rodiklių* analizei.

*Pelningumas* — įmonės gebėjimas uždirbti pelną - gauti kuo daugiau pelno iš kiekvieno investuoto į įmonę lito (Bagdžiūnienė, 2006). Pasak V. Kvedaraitės (1996), pelningumo rodikliai apibūdina galutinius įmonės veiklos rezultatus, iš kurių yra sprendžiama, kokią realią naudą gauna savininkai rizikuodami investuoti savo kapitalą.

Remiantis analizuota literatūra galima išskirti šias svarbiausias pelningumo rodiklių grupes:

- pardavimų pelningumas;
- turto pelningumas;

<sup>1</sup> Bernstein L. Financial Statement Analysis. Fifth Edition. Boston: IR WIN. (p. 654-676, 768-788)

*Pardavimų pelningumo* rodikliai parodo pardavimų efektyvumą įvairiuose įmonės veiklos etapuose. Trumpas šių rodiklių aprašymas pateiktas 1.1 lentelėje.

**1.1 lentelė**

**Pardavimų pelningumo rodikliai**

<b>Rodiklio pavadinimas</b>	<b>Rodiklio esmė</b>
<i>Bendrasis pardavimų pelningumas</i>	Parodo, kokia bendrojo pelno suma tenka vienam pardavimų pajamų piniginiam vienetui.
<i>Veiklos pelningumas</i>	Rodo įmonės vadovų gebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudų formavimąsi ir veiklos pelningumą.
<i>Grynasis pelningumas</i>	Nusako įmonės patikimumą ir padeda jai siekti stabilumo rinkoje. Parodo, kiek grynojo pelno tenka vienam pardavimu litui.

*Šaltinis:* L. Juozaitienė. Įmonės finansai, analizė ir valdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. 2000.

Svarbiausią dalį įprastinės veiklos pelno sudaro bendrasis pelnas, kuris yra apskaičiuojamas kaip pardavimų ir parduotų prekių bei paslaugų savikainos skirtumas, todėl jo kitimą lemiančių veiksnių analizei ir turi būti skiriama daugiausia dėmesio. Analizės metu svarbu įvertinti *bendrajį pardavimų pelningumo* rodiklį, kuris parodo pardavimų pelningumą, t.y. ar efektyviai įmonė dirbtų jei neturėtų valdymo išlaidų.

Kuo aukštesnis bendrasis pelningumas, tuo įmonės veikla yra efektyvesnė. Bendrasis pelningumas ilgu laikotarpiu paprastai būna stabilus. Stabilumas suprantamas kaip rodiklio svyravimas ne daugiau kaip 5 procentų ribose (Urnėžius, 2004).

Bendrojo pardavimo pasikeitimui įtakos turi:

- Produkcijos struktūros ir asortimento pasikeitimas;
- Konkrečių gaminių savikainos pasikeitimas;
- Kainų pasikeitimas.

Jeigu kurį laiką yra pastebimas mažėjantis bendrasis pardavimo pelningumas, tai pirmiausia reikėtų peržiūrėti produkcijos gamybos technologiją, gamybos įrenginių būklę, produkcijos asortimentą nuodugniau atlikti produkcijos savikainos ir kainų analizę (Mackevičius, Poškaitė, 2005). Pagal nusistovėjusią finansų analizės praktiką laikoma, kad pardavimų pelningumas teigiamai vertinamas, jei jo dydis viršija 10 % (Anciūtė, Misiūnas, 2006).

Nors pardavimų bendrasis pelningumas yra svarbus rodiklis, tačiau reikšmingesnis yra *veiklos rentabilumo* koeficientas, kurį skaičiuojant naudojamas pelnas prieš apmokestinimą bei visos sąnaudos, t. y. rodiklis, parodo įmonės visos veiklos pelningumą. Jei rodiklio reikšmė didesnė nei 5 %, rentabilumas vertinamas teigiamai. (Anciūtė, Misiūnas, 2006).

Statistikos departamento finansinės būklės vertinimo rodiklių metodikoje labai teigiamai vertinamas *veiklos pardavimų pelningumas*. Veiklos pelnas apskaičiuojamas kaip bendrojo pelno ir

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

veiklos sąnaudų skirtumas, todėl jis labiau priklauso nuo pridėtinių išlaidų, kurios yra analizuojamos nagrinėjant visos įmonės išlaidas. Veiklos pelningumo rodiklis rodo įmonės vadovų sugebėjimus kontroliuoti sąnaudas ir uždirbti pelną.

Šis rodiklis geriausiai apibendrina valdymo efektyvumą. Jis rodo įmonės vadovybės sugebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudas taip pat, kaip įmonė dirbo nepriklausomai nuo finansinio svarto, mokesčių ir nusidėvėjimo apskaitos. Jį siūloma vertinti atsižvelgiant į pardavimo pajamų ir bendrojo pelno pokyčius. Kai rodiklis mažesnis negu 5 proc., laikoma, kad yra nepatenkinamas (Mackevičius, Poškaitė, 2005).

Daugelis mano, kad informatyvesnis yra *grynojo pardavimo pelningumo* rodiklis. Pasak J. Mackevičiaus ir D. Poškaitės (2005), grynasis pardavimų pelningumas parodo tikrąjį pardavimo pelningumą įvertinus visas pajamas ir išlaidas, tiksliau - šis rodiklis rodo, kiek grynojo pelno tenka kiekvienam pardavimo litui po visų išlaidų (Mackevičius, Poškaitė, 2005). Kuo aukštesnis šio rodiklio lygis, tuo geresnė firmos finansinė būklė bei jos veiklos efektyvumas. Rodiklio padidėjimas rodo realizacijos efektyvumo padidėjimą. Tai reiškia, kad kiekvienas realizuotas produkcijos vienetas kuria papildomą grynojo pelno dalį. Rodiklio mažėjimas reikalauja naujovių, įspėja, kad prekių konkurencingumas smunka (Juozaitienė, 2000).

Pelningumo rodiklio dydžiai svarbūs ir reikšmingi tiek įmonių vadovams, tiek išoriniams informacijos vartotojams bei kreditoriams. Šių rodiklių mažėjimas yra signalas, kad įmonės veikla tampa neefektyvi, o įmonių vadovams reikia susirūpinti ir ieškoti galimybių padėčiai pagerinti.

*Turto pelningumo rodikliai* parodo ilgalaikio ir trumpalaikio turto panaudojimo efektyvumą. Pagal šios grupės rodiklius galima daryti išvadas apie vadovų sugebėjimą racionaliai panaudoti turtą. Šių rodiklių aprašymas pateiktas 1.2 lentelėje.

Jei apskaičiuotas grynasis turto pelningumas yra didesnis kaip 20 proc., įmonės būklė vertinama kaip labai gera, gera - kai didesnis negu 15 proc., patenkinama - kai rodiklis didesnis negu 8 proc. (Mackevičius, Poškaitė, 2005).

## 1.2 lentelė

### Turto pelningumo rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Rodiklio esmė
<i>Grynasis turto pelningumas</i>	Parodo, kiek grynojo pelno sukūrė vienas turto litas.
<i>Ilgalaikio turto pelningumas</i>	Rodo, kiek grynojo pelno sukūrė vienas ilgalaikio turto litas.
<i>Trumpalaikio turto pelningumas</i>	Rodo, kiek grynojo pelno sukūrė vienas trumpalaikio turto litas.

*Šaltinis:* Įmonių finansinė analizė: rodiklių skaičiavimo metodika. Vilnius: NVPB. 2001

Skaičiuojant ilgalaikio ir trumpalaikio turto pelningumo rodiklius atskirai reikia tirti ilgalaikio ir trumpalaikio turto pasikeitimo įtaką pelningumui. Efektyvus ilgalaikio turto naudojimas lemia įmonės gamybinį pajėgumą ir efektyvumą.



Taigi turto pelningumo analizė leidžia įvertinti įmonės ūkinę, gamybinę ir investicinę veiklą bei vadovų sugebėjimą efektyviai valdyti turimą ilgalaikį ir trumpalaikį turtą. Siekti, kad kiekvienam turto litui tektų kuo daugiau pelno, o taip pat nustatyti veiksnius, lemiančius turto pelningumo rodiklių kitimą analizuojamu laikotarpiu.

### 1.3.1.2. Mokumo rodiklių įvertinimas

Jei pelningumo rodikliai apibūdina bendrovės veiklos efektyvumą, tai mokumo rodikliai parodo jos finansinę būklę, tai yra jos sugebėjimą turimomis mokėjimo priemonėmis apmokėti įsipareigojimus. Įmonės mokumas - tai jos sugebėjimas apmokėti trumpalaikius ir ilgalaikius įsipareigojimus turimomis mokėjimo priemonėmis. Jei įmonės turimas nuosavas turtas yra mažesnis už ilgalaikių ir trumpalaikių įsiskolinimų sumą, tokiu atveju įmonė yra nemoki. Mokumo rodiklių formulės pateiktos 13 priede.

*Trumpalaikio mokumo* absoliutus rodiklis - *grynasis apyvartinis kapitalas* (Gronskas, 2005). Manoma, kad šis rodiklis geriausiai apibūdina įmonės finansinę būklę, nes nuo jo dydžio priklauso finansiniai rodikliai. Apyvartinis kapitalas parodo, kiek trumpalaikis turtas viršija trumpalaikius įsipareigojimus. Didesnis rodiklis parodo įmonės aukštesnį likvidumo lygį. Tuo tarpu neigiama reikšmė rodo, kad įmonė gali neįvykdyti trumpalaikių įsipareigojimų.

Be šio rodiklio dar yra skaičiuojami ir santykiniai trumpalaikio mokumo rodikliai (1.3 lentelė).

Įmonės trumpalaikį mokumą reikia analizuoti nuolat, o ne retkarčiais ir ji turi būti nuosekli, t y. vykdoma tam tikrais tarpusavyje susijusiais etapais (Gronskas, 2005):

- 1) nustatyti verslo finansavimo struktūrą;
- 2) apskaičiuoti pagrindinius trumpalaikio mokumo rodiklius ir nustatyti jų pasikeitimus;
- 3) ištirti trumpalaikio mokumo rodiklių apskaičiuojamuosius elementus.

### 1.3 lentelė

#### Trumpalaikio mokumo rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Rodiklio esmė
Bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas	Parodo, kiek kartų TT didesnis už TĮ. Saugi rodiklio reikšmė, kai ji didesnė už 1,2.
Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas	Rodo įmonės sugebėjimą padengti turimus finansinius įsipareigojimus mobiliomis mokėjimo priemonėmis. Šis koeficientas neturėtų būti mažesnis už 1.
Absoliutaus trumpalaikio mokumo koeficientas	Rodiklis parodo, kokia dalis trumpalaikių įsipareigojimų gali būti padengta nedelsiant grynaisiais pinigais, esančiais įmonės kasoje arba banke.

*Šaltinis:* Sudaryta darbo autorės, remiantis išanalizuota literatūra.

*Ilgalaikio mokumo rodikliai* parodo įmonės sugebėjimą atsiskaityti už ilgalaikius įsipareigojimus pagal nustatytus terminus. Kad šiuo metu įmonė yra moki, tai dar nieko nesako, nes

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

svarbiausia yra žinoti, ar įmonė bus moki po kelerių metų, kai reikės grąžinti ne tik pasiskolintas lėšas, bet ir mokėti palūkanas.

Įmonės veiklos finansavimo šaltiniai yra nuosavas ir skolintas kapitalas. Kuo didesnė skolinto kapitalo dalis, tuo rizikingesnė įmonės veikla. Todėl, analizuojant įmonės ilgalaikį mokumą, reikia atkreipti dėmesį į du svarbius veiksnius (Mackevičius, Poškaitė, 2005):

- skolų (įsipareigojimų) lygį;
- skolų ir nuosavo kapitalo santykio kitimą per tam tikrą laikotarpį.

Dažniausiai skaičiuojami ilgalaikio mokumo rodikliai išvardinti 1.4 lentelėje.

#### 1.4 lentelė

##### Ilgalaikio mokumo rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Rodiklio esmė
<i>Ilgalaikis įsiskolinimas</i>	Ilgalaikis įsiskolinimas parodo įmonės finansinę riziką. Įsiskolinusiomis laikomos tos įmonės, kurių ilgalaikis įsiskolinimo rodiklis siekia 0,5, o optimali kapitalo struktūra - 50 % ilgalaikių įsipareigojimų ir 50% nuosavo kapitalo.
<i>Ilgalaikių skolų apdraustumo IT rodiklis</i>	Rodo, ilgalaikių įsipareigojimų apdraustumo turimu turtu laipsnį, t.y., kiek kartų ilgalaikio turto vertės pakaks apmokėti ilgalaikius įsiskolinimus.
<i>Bendrasis skolos rodiklis</i>	Parodo, kokia įmonės turto dalis yra įsigyta už skolintas lėšas. Kuo mažesnis rodiklis, tuo geresnė įmonių finansinė būklė.

*Šaltinis:* Sudaryta darbo autorės, remiantis išanalizuota literatūra.

Ilgalaikio mokumo rodiklius svarbu teisingai apskaičiuoti, nes jais ypač domisi kreditoriai. Teisingas mokumo rodiklių apskaičiavimas gali padėti efektyviai jų analizei, mokumo didinimo rezervų paieškai bei panaudojimui.

Vakarų autoriai mokumo rodiklius vadina finansinio sverto rodikliais (Samuels, Wilkes, Brayshaw, 1993). Finansinis svertas yra finansavimo šaltinių racionali struktūra, kuri parodo įmonės veiklos pusiausvyrą. Nuo finansavimo šaltinių struktūros priklauso įmonės finansinis stabilumas ir veiklos rizikos lygis.

Ekonominėje literatūroje yra pateikiama daug finansinio sverto skaičiavimo metodikų. Sokolov ir M. Piatov (2000) siūlo finansinį svertą skaičiuoti kaip nuosavo kapitalo ir skolinto kapitalo santykį ir šio rodiklio reikšmes aiškina taip:

- jeigu nuosavas kapitalas didesnis už skolintą, o finansinis svertas didesnis už 1, tai reiškia, kad įmonė neturi reikiamo pasitikėjimo tarp kreditorių ir negali pritraukti pakankamai skolinto kapitalo, todėl nepanaudoja viso savo gamybinio potencialo;
- jeigu nuosavas kapitalas mažesnis už skolintą kapitalą, o finansinis svertas mažesnis už 1, tai priklausomai nuo įmonės mokumo gali būti tokie variantai:

- a) jeigu įmonė moki, vadinasi, sėkmingai dirba daugiau naudodama skolintą, o ne nuosavą kapitalą,
- b) jeigu mokumas nepakankamas - įmonė yra prie bankroto slenksčio.

Finansinio svarto skaičiavimas turi padėti įmonių vadovams atsakyti į klausimą: koku kapitalu – nuosavu ar skolintu – reikėtų plėtoti veiklą. Kurio kapitalo naudojimas tam tikru momentu ir atitinkamomis aplinkybėmis gali duoti didžiausią naudą.

### 1.3.1.3. Veiklos efektyvumo rodikliai

Įmonė, norėdama išsilaikyti konkurencinėje rinkoje ir gauti kuo didesnę pelną turi kuo efektyviau ir racionaliau panaudoti turimus materialinius, finansinius ir žmogiškuosius išteklius. Gamybinės ir investicinės veiklos efektyvumą garantuoja tinkamas ir pakankamas finansavimas.

J. Mackevičius ir D. Poškaitės (2005) nuomone, įmonės veiklos ekonominis efektyvumas suprantamas, kaip racionalus lėšų įmonės veiklos procese cirkuliavimas, kuris užtikrina, duodantis teigiamą gamybos rezultata, greitą gamybos proceso ciklą kurio metu ne tik sukuriamas pelnas, bet ir pinigų srautas, reikalingas gamybos proceso tęstinumui palaikyti.

Įmonės finansinei būklei labai svarbus pinigų cirkuliavimas ir jo greitis, nes paspartėjus lėšų apyvartumui, dalis jų gali būti išlaisvinama ir panaudojama papildomo produkcijos kiekio gamybai ar papildomų paslaugų teikimui, t.y. papildomo pelno gavimui. A. Pažeraitės (2004) teigimu, efektyvumas sietinas su pigumu ir pelningumu. Pigumo sąvoka konkrečiu atveju siejama su išteklių, žaliavų, reikalingų veiklai vykdyti, pigumu. O pelningumas siejamas su pelningumo rodikliais.

Rodikliai, apibūdinantys lėšų judėjimą iš vieno apytakos etapo į kitą vadinami įmonės veiklos efektyvumo rodikliais. Veiklos efektyvumo rodiklių formulės pateiktos 14 priede, o jų apibūdinimas 1.5 lentelėje.

Išanalizavus mokslinę literatūrą pastebėta, kad įvairūs autoriai veiklos efektyvumo rodikliams priskiria skirtingus rodiklius, iš kurių dažniausiai yra minimi turto apyvartumo rodikliai. Lietuvos Nacionalinės vertybinių popierių biržos rodiklių skaičiavimo metodikoje išskirta atskira turto panaudojimo efektyvumo rodiklių grupė, kuriai priskiriama turto apyvartumo, ilgalaikio turto atsargų, grynojo apyvartinio kapitalo ir gautinų sumų apyvartumo rodikliai.

V. Gronskas (2005) mano, kad įmonės veiklos ekonominį efektyvumą geriausiai apibūdina šie rodikliai:

- įmonės viso turto efektyvumo (apyvartumo) rodikliai;
- įmonės ilgalaikio turto efektyvumo (apyvartumo) rodikliai,
- įmonės trumpalaikio turto efektyvumo (apyvartumo) rodikliai;

- įmonės išlaidų lygio rodikliai.

1.5 lentelė

### Veiklos efektyvumo rodikliai

<b>Viso turto apyvartumas</b>	Parodo, kaip efektyviai (neefektyviai) įmonė panaudoja visą turimą turtą, gamindama ir realizuodama produkciją. Tiksliau sakant, jis parodo, kiek kiekvienam viso turto litui tenka parduotos produkcijos litų arba kokią apyvartą padarė visas turtas per metus. Kuo didesnis (greitesnis) turto apyvartumas, tuo įmonės veikla paprastai vertinama geriau.
<b>Ilgalaikio turto apyvartumas</b>	Apibūdinti skaičiuojame atitinkamai ilgalaikio turto efektyvumo (apyvartumo) rodiklius, kurie parodo, kiek kiekvienam ilgalaikio turto litui tenka parduotos produkcijos litų.
<b>Trumpalaikio turto apyvartumas</b>	Šis rodiklis parodo šio turto panaudojimo efektyvumą uždirbant pajamas, t.y. kiek pajamų tenka vienam trumpalaikio turto litui. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo efektyviau naudojamas trumpalaikis turtas.
<b>Atsargų apyvartumas (kartais)</b>	Parodo, kiek kartų per metus buvo atnaujinamos atsargos. Aukštas atsargų apyvartumo lygis yra didelio įmonės veiklos aktyvumo lygis, nes rodo, kad įmonė „neįšaldo“ atsargų, o sugeba gana greitai jas parduoti, taip paversdama trumpalaikį turtą pinigais, už kuriuos vėliau gali pirkti veiklai reikalingas vertybes.
<b>Atsargų apyvartumas (dienomis)</b>	Šis rodiklis parodo, kiek taiko atsargos būna sandėlyje arba kiek reikia dienų gamybos atsargoms atsinaujinti. Teigiamai vertinamas didelis atsargų apyvartumas, kai atsargos kuo greičiau virsta pinigais.
<b>Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas (dienomis)</b>	Šis rodiklis parodo debitorinio įsiskolinimo apyvartumą dienomis. Rinkos ekonomikos šalyse neišieškoto įsiskolinimo ribos yra 1-2 mėnesiai. Jeigu įsiskolinimas viršija šias ribas - atsiranda pavojus kaupti įsiskolinimą.
<b>Kreditinio atsiskaitymas apyvartumas (dienomis)</b>	Parodo, per kiek laiko įmonė atsiskaito su tiekėjais.
<b>Veiklos sąnaudos vienam pardavimų litui</b>	Šis rodiklis rodo ne vien tik administracinių, bet ir pardavimo sąnaudų bei bendrųjų sąnaudų vienam pardavimų litui lygį. Tose šalyse, kur pelno ir nuostolių ataskaitoje šios išlaidos išskirtos atskirai, galima nustatyti jų lyginamąjį svorį pardavimų apimtyje, analizuoti jų pokyčių veiksmus
<b>Pardavimų savikainos lygis</b>	Parduotų prekių savikaina vienam pardavimų litui yra savotiškas taupymo matas, nes kuo žemesnis jos lygis, tuo daugiau įmonė gauna pelno parduodama produkciją. Šio rodiklio ribos yra nuo 50 proc, iki 90 proc, t.y. 50-90 centų 1 pardavimo pajamų litui.

*Šaltinis:* Sudaryta darbo autorės, remiantis išanalizuota literatūra.

J. Mackevičius ir D. Poškaitė (2005) mano, kad įmonių veiklos efektyvumą geriausiai apibūdina ne tik trumpalaikio ir ilgalaikio turto apyvartumo, bet ir sąnaudų lygio rodikliai, kurie parodo kiek įmonės veiklos tam tikrų sąnaudų tenka vienam pardavimo litui, t.y. jie netiesiogiai parodo tos veiklos pelningumą. Tuo tarpu turto apyvartumo rodikliai parodo, kiek kartų per nagrinėjamą laikotarpį atnaujinamas tam tikras turtas.

Išanalizavus mokslinėje literatūroje nagrinėjamus ekonominius efektyvumo rodiklius, šiame darbe rodikliai bus skaičiuojami aritmetinio vidurkio metodu. Bus naudojami visi atrinkti koeficientai, kadangi jie apima daugiausiai informacijos apie ūkio subjektų veiklą.

### 1.3.2. Produkcijos savikaina

Produkcijos savikaina yra vienas iš svarbiausių įmonės veiklos rodiklių, apibendrinantis įmonės išlaidas, susijusias su produkcijos gamyba ir pardavimu. Daug autorių diskutuoja aiškinant produkcijos savikainos rodiklio reikšmę. Daugumos jų nuomone, yra rodiklių, kurie niekada nepraranda savo reikšmės ir kad tokiems rodikliams priklauso savikaina.

Anot J. Mackevičiaus ir D. Poškaitės (2005), pagrindinis savikainos analizė uždavinys – atskleisti produkcijos savikainos mažinimo rezervus. V. Bagdžiūnienė (2006), B. Martinkus (2003) ir kiti autoriai teigia, kad produkcijos savikainos mažinimas yra pagrindinis pelno didinimo šaltinis ir svarbi sąlyga taupymui. Traktuojant savikainą kaip vieną rodiklį visoje efektyvumo rodiklių sistemoje, pasak autorių, jos ir kitų rodiklių panaudojimas kartu gali padėti įmonių vadovams pasiekti geresnių rezultatų su mažiausiomis išlaidomis.

Į produkcijos savikainą įskaitomas pagrindinių žaliavų (medžiagų), komplektavimo gaminių, tiesioginio darbo užmokesčio, pagalbinių žaliavų (medžiagų), netiesioginio darbo užmokesčio ir kitos netiesioginės gamybos išlaidos. Tiksli išlaidų, įskaitomų į produkcijos savikainą sudėtis, padeda išsamiai iširti produkcijos savikainos formavimąsi tam tikru laikotarpiu ir numatyti priemones, kaip galima būtų sumažinti kai kurias išlaidas (Mackevičius, Poškaitė, 2005).

Žemės ūkyje skirtinga produkcijos savikainos skaičiavimo metodika, nes į savikainos sudėtį nėra įtraukiamas ūkininko ir jo šeimos narių darbo užmokestis bei su juo susiję mokesčiai ir priskaitymai. Padaryti ūkio šeimos nariams piniginiai išmokėjimai yra traktuojami kaip jo įnašų atsiėmimas, o ne kaip piniginis darbo apmokėjimas, įtrauktas į produkcijos savikainos sudėtį.

Norėdamas išlaikyti gyvybingą ūkį, ūkininkas turi išlaikyti pakankamai didelį įvairiarūšių atsargų kiekį, t.y. pašarų, grūdų sėklai ir kt. Žemės ūkio subjektų veiklos darbų organizavimą, produkcijos realizavimą labai veikia sezoniškumas.

Daugumos autorių nuomone, savikaina turėtų būti analizuojama tokiu nuoseklumu. Pirmiausia nustatoma, kaip įvykdytas savikainos planas ir kaip pakito produkcijos savikainos lygis ir jos struktūra per kelerius metus. Toliau, siekiant išaiškinti atskirų veiksmų įtaką produkcijos savikainos plano vykdymui ir vidinius rezervus jai mažinti, produkcijos savikaina analizuojama pagal atskirus išlaidų straipsnius.

Tinkamas produkcijos savikainos kalkuliavimas teikia tikslią informaciją apie produkcijos savikainos susidarymą, konkrečių išlaidų kitimo tendencijas, jų susidarymo priežastis ir vietas. J. Mackevičiaus ir D. Poškaitės (2005) nuomone, remiantis produkcijos savikainos kalkuliavimo duomenimis, ne tik apskaičiuojama produkcijos savikaina, prognozuojama kaina ir pelnas, bet ir įvertinamas gamybos efektyvumas bei užtikrinamas operatyvinis gamybos procesų valdymas.

Anot J. Mackevičiaus (2005) ir B. Martinkaus (2003), produkcijos savikainos sudėties analizė turi būti siejama su veiksmų, turinčių įtakos produkcijos savikainai, analize. Dažniausiai veiksniai, turintys įtakos produkcijos savikainai, skirstomi pagal du požymius: pagal gamybos sąlygas bei numatytas priemones jai tobulinti.

A. Andrijauskienė (2004) savikainos mažinimo veiksmus skirsto taip:

- *gamybos organizavimo tobulinimas* – taupiai naudojami turimi materialiniai išteklių, tobulinamas darbo organizavimas ir valdymas, plėtojamas gamybos specializavimas;
- *gamybos techninio lygio modernizavimas* – diegiamos naujos technologijos, ekonomiškai naudojamos medžiagos bei kiti gamybos veiksniai;
- *gamybos apimtys didinimas* – padidinus gamybos apimtį, mažėja vidutinės pastovios išlaidos ir gaminio vieneto savikaina;
- *naujovių diegimas*;
- *gamtinių išteklių optimalus naudojimas*;
- *darbo našumo didinimas* – kylant darbo našumui, didėja gamybos apimtys, todėl mažėja savikaina.

Ne visų veiksmų įtaka produkcijos savikainai yra vienoda. Kai kurių veiksmų (pvz., darbo sąlygų gerinimas, darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir kt.) įtaką sunku išreikšti pinigais, nors dėl jų įtakos neabejojama (Lazauskas, 2005).

Apibendrinant galima teigti, jog savikainos mažinimas yra pagrindinis įmonės tikslas, nes nuo jo priklauso įmonės pelnas ir gebėjimas išsilaikyti konkurencinėje aplinkoje.

### **1.3.3. Ekonominiai statistiniai rodikliai ir metodai**

Efektyvumas - tai pastovus ir universalus komercinės – ūkinės veiklos bei jos stimulų veiksnys. Įvertinant situaciją, t.y. aprašant būvį „efektyvi – neefektyvi“ veikla, išities tašku imama nuostata, kurios turinys yra šis: komercinės ūkinės veiklos efektyvumo lygį galima apibūdinti ekonominių – statistinių matų sistema. Ji apima apibendrinančius ir dalinius rodiklius. Ekonominiai statistiniai rodikliai (ESR) yra verslo ir jo veiksmų identifikavimo rezultatai. Verslo veiksmus identifikuoja natūrinės ir vertinės formos ESR. Bendrieji vertiniai ekonominiai statistiniai rodikliai yra (Valkauskas, 2005):

- PK - ilgalaikis materialus turtas
- AK- trumpalaikis materialus turtas;
- F - darbo užmokestis;
- T - darbuotojų skaičius.

Pasak R. Valkausko (2005), kai naudojami tiesioginės formos veiklos efektyvumo lygio koeficientai, veiklos efektyvumą galima užrašyti taip:

$$E = Q/(PK+AK+F) = Q/V \quad (1.1)$$

E - efektyvumo lygis;

V - gamybos veiksniai;

PK - pagrindinis kapitalas verslo rezultatui pasiekti;

F - darbo užmokesčio suma.

Pagal formulę matoma, kad verslo efektyvumas yra lygus veiklos rezultato santykiui su gamybos veiksniais. Nustačius ekonominio efektyvumo skaičiavimą, galima apibūdinti multiplikatyvų modelį. Dviejų veiksnių (multiplikatyvus) modelis leidžia įvertinti rezultato pasikeitimą ( $\Delta Q$ ) dėl efektyvumo lygio ( $\Delta Q(E)$ ) ir gamybos veiksnių apimties ( $\Delta Q(V)$ ) pasikeitimo:

$$\Delta Q(E) = (E_1 - E_0) * V_1 \quad (1.2)$$

$$\Delta Q(V) = (V_1 - V_0) * E_0 \quad (1.3)$$

Čia:  $\Delta Q(E)$  – verslo lygio pasikeitimas dėl efektyvumo;

$\Delta Q(V)$  – gamybos veiksnių (išlaidų) pasikeitimas dėl gamybos veiksnių apimties pasikeitimo;

$E_1, E_0$  – efektyvumo lygis ataskaitiniais ir baziniais metais;

$V_1, V_0$  – gamybos veiksnių (išlaidų) apimtis ataskaitiniais ir baziniais metais.

Pagal šį modelį galima nustatyti, kas turėjo didesnę įtaką verslo rezultato pasikeitimui: gamybos veiksnių apimties pasikeitimas ar efektyvumo pasikeitimas.  $(\Delta Q(E)/\Delta Q) * 100\% < (\Delta Q(V)/\Delta Q) * 100\%$ , tai įmonei yra būdinga ekstensyvi plėtojimosi situacija, jei  $(\Delta Q(E)/\Delta Q) * 100\% > (\Delta Q(V)/\Delta Q) * 100\%$  – intensyvi ekonominė plėtojimosi situacija.

Sprendžiant socialinės – ekonominės statistikos uždavinius, naudojamos aprašomosios ir matematinės *statistikos metodais* – vidurkiais, variacijos rodikliais, dinamikos eilutėmis, koreliacija, regresine analize, grafiniu stebėjimu ir kitais. Ryšių tarp reiškinių tyrimą sąlygoja visuotinis reiškinių sąryšis, kaip bendriausias dėsningumas. Be to, reiškinių sąveika sąlygoja patį konkrečių objektų egzistavimą, visas specifines jų ypatybes. Tam tikrų tipų reiškinius galima pažinti tik nustačius jų ryšius su kitais. Todėl negalima apsiriboti atskirų reiškinių tyrinėjimu izoliuotai nuo kitų (Bartosevičienė, Stukaitė, 2005).

Paprastas aritmetinis vidurkis atsižvelgia į kiekvienos požymio reikšmės pasikartojimo skaičių. Statistiniai vidurkiai svarbūs įvairioms normoms nustatyti, vidutinėms kainoms, laiko sąnaudoms, naujoms technologijoms pagrįsti, pasiektam lygiui įvertinti, o taip pat ir reiškiniui planuoti ir prognozuoti.

Variacijos rodikliai skaičiuojami norint nustatyti, koku laipsniu vidutinė reikšmė yra nutolusi nuo visų duotų požymių reikšmių. Norint nustatyti požymio variaciją, apskaičiuojamos pagrindinės duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos – minimalios ir maksimalios reikšmės, vidutiniai lygiai, standartiniai nuokrypiai ir variacijos koeficientai.

Vidutinis lygis šiame darbe apskaičiuotas naudojant paprasto aritmetinio vidurkio formulę:

- Vidutinis lygis (1.4)

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x}{n}$$

Kur  $x_i$  yra  $i$ -ųjų metų reikšmė, o  $n$  – reikšmių skaičius.

Vienas svarbiausių variacijos rodiklių yra dispersija ( $S^2$ ). Siekiant gauti realią išraiškos formą darbe buvo naudojamas standartinis nuokrypis. Jis apskaičiuojamas taip:

$$s = \sqrt{s^2} = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \quad (1.5)$$

Standartinis nuokrypis, kaip ir dispersija, parodo vidutinę duomenų sklaidą apie vidurkį. Kuo mažesnis šis dydis, tuo geriau vidurkis išreiškia visą pristatomą visumą.

Variacijos koeficientas skaičiuojamas tik kintamiesiems, turintiems teigiamus vidurkius. Šis rodiklis naudojamas lyginant skirtingų duomenų aibių sklaidas. Jis skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$cvp = \frac{S}{\bar{x}} * 100\% \quad (1.6)$$

Statistikos vadovėliuose (Bartosevičienė, Stukaitė, 2005) variacijos koeficientui vertinti pateikiama tokia rezultatų interpretacija:

<b>Variacijos koeficientas</b>	Iki 10 %	Nuo 10 % iki 20 %	Nuo 20 % iki 30 %	Nuo 10 % iki 20 %
<b>Rezultatas</b>	Variacija maža	Variacija vidutinė	Variacija didelė	Variacija labai didelė

Norint detaliau išanalizuoti įmonės rezultatus, reikia apskaičiuoti dinamikos eilučių rodiklius, nes reiškinį pasikeitimui laiko atžvilgiu yra labai svarbūs. Analizuojant dinamikos rodiklius, galima daryti išvadas ir duoti tam tikrą pagrindą tolimesniems planams vykdyti, lyginti vystymosi tempus tarp įmonių, šakoje.

Darbe buvo apskaičiuoti baziniai, grandininiai didėjimo ir absoliutūs pokyčiai.

- Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas): (1.7)

$$\Delta y = y_n - y_{n-1} \quad \text{Grandininu būdu}$$

$$\Delta y = y_n - y_1 \quad \text{Baziniu būdu}$$



Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) parodo pokytį absoliutine verte. Jei šis rodiklis yra neigiamas, jis parodo mažėjantį pokytį, tuomet jis vadinamas absoliutiniu sumažėjimu.

- Vidutinis absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas): (1.8)

$$\Delta \bar{y} = \frac{y_n - y_1}{n - 1}$$

Norint sužinoti, kaip vidutiniškai keitėsi, t.y. didėjo ar mažėjo, nagrinėjamos reikšmės tam tikru laikotarpiu reikia skaičiuoti vidutinį absoliutinį padidėjimo (sumažėjimo) statistinį rodiklį.

- Didėjimo (mažėjimo) tempas: (1.9)

$$T_d = \frac{y_n - y_1}{y_1} \cdot 100\% \quad \text{Grandininis būdu}$$

Šis rodiklis parodo nagrinėjamų reikšmių pokytį procentine ar koeficientine išraiška, kai atskaitos pradžia yra prilyginama 1 arba 100%.

Vienas iš svarbiausių statistikos uždavinių yra ryšių tarp reiškinių tyrimas. Analizuojant reiškinius, vieni požymiai lemia kitų požymių reikšmes. Jie vadinami faktoriniais (x), o priklausantys nuo pirmųjų – faktoriniai (y). Ryšys tarp atskirų reiškinių gali būti funkcinis, koreliacinis, tiesioginis, atvirkštinis, tiesinis, kreivinis, vienfaktorinis ir daugiafaktorinis. Koreliacinė analizė pamatuoja ryšius tarp varijuojančių požymių, nustato nežinomus priežastinius ryšius ir faktorių, kuris daro didžiausią įtaką rezultatams. Požymių tarpusavio ryšio stiprumą nurodo apskaičiuotas koreliacijos koeficientas r. Jis apskaičiuotas pagal tokią formulę.

- Tiesinės koreliacijos (1.10)

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} * \bar{y}}{\delta_x * \delta_y} \quad \delta_x = \sqrt{x^2 - \bar{x}^2} \quad \delta_y = \sqrt{y^2 - \bar{y}^2}$$

- Determinacijos (1.11)

$$R^2 = \left( \frac{\overline{xy} - \bar{x} * \bar{y}}{\delta_x * \delta_y} \right)^2$$

Tiesinės koreliacijos koeficientas rodo ryšį tarp dviejų kintamųjų. Koeficiento reikšmė gali kisti [-1,1], kuo ji artimesnė 1, -1, tuo ryšys glaudesnis. Koeficiento neigiama reikšmė parodo netiesioginį (atvirkštinį) ryšį tarp nagrinėjamų kintamųjų. Determinacijos koeficientas (R<sup>2</sup>) randamas koreliacijos koeficientą pakėlus kvadratu. Šis koeficientas parodo, kiek procentų rezultatinio veiksnio variacijų lemia faktorinis veiksnys. Elastingumo koeficientas parodo, keliais procentais pasikeis rezultatinio kintamojo reikšmė, faktoriniam kintamajam pasikeitus 1 procentu.

Perspektyvinė analizė yra atliekama, norint sužinoti atitinkamų rodiklių pokyčius ateinančiais laikotarpiais. Šiame darbe yra naudojamas analitinis statistinio prognozavimo metodas, kurio metu,

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

atsižvelgiant į reiškinio kitimą, pasirenkama tam tikra matematinė funkcija. Vėliau, apskaičiuojant reikiamus parametrus, gaunama trendo funkcija, kuri plačiai taikoma prognozuojant.

- Trendo funkcija pagal tiesės metodą (1.12)

$$y_t = a_0 + a_1 t \quad a_1 = \frac{n \sum t \cdot y - \sum t \cdot \sum y}{n \sum (t^2) - (\sum t)^2} \quad a_0 = \frac{1}{n} (\sum y - a_1 \sum t)$$

Trendo funkcija leidžia spėti atitinkamų kintamųjų reikšmes keletui ateinančių laikotarpių. Norint sėkmingai valdyti įmonę ir nebijoti konkurencinės kovos, būtina vis dažniau žvelgti į ateitį, numatyti būsimus įvykius, galimą grėsmę ir riziką., t. y. prognozuoti įmonės veiklą, numatyti ateities ekonominio efektyvumo didinimo galimybes.

## 1.4. Veiklos ekonominio efektyvumo didinimo galimybės teoriniu aspektu

### 1.4.1. Teoriniai veiklos efektyvumo prognozavimo modeliai

Veiklos plėtra yra kiekvieno subjekto, siekiančio išlikti konkurencingu pasirinktoje verslo srityje, sąlyga. Spartus rinkos ekonomikos vystimasis ir plėtra, vis didėjanti ir aštrėjanti konkurencija verčia Lietuvos verslininkus labiau domėtis jų įmonių veiklos efektyvumo didinimu ir perspektyvomis. Įmonės ekonominės efektyvumo prognozavimo tikslas – tai įmonės veiklos plėtros numatymas, naudojant įvairius būdus ir metodus.

*Prognozavimas* - tai būsimų įvykių nusakymas, remiantis praeities medžiaga. Pats prognozavimo procesas yra veikla, susidedanti iš daugelio tyrinėjimo etapų, kurių bendras tikslas - gauti informaciją apie nagrinėjamo reiškinio, objekto ar proceso ateitį (Mackevičius, Poškaitė, 1998). Kaip teigia A.Vasiliauskas (2002), *prognozavimas* - tai kiekybinės ir kokybinės analizės procesas, kuriuo siekiama numatyti galimas prognozuojamo objekto (proceso) būsenas ateityje arba tokių būsenų pasiekimo ateityje alternatyvius kelius (būdus). Anot Ž. Stuopytės (2004), *prognozavimas* - tai informacijos gavimas apie ekonominių rodiklių ateitį, tačiau neįvardinant priemonių ir būdų šioms prognozėms įgyvendinti. *Prognozavimas* - ateities numatymas remiantis praeities ir dabarties modeliais. Prognozavimo tikslas - perkelti turimą informaciją į ateitį ir pereiti nuo susistemintos informacijos prie prognozės (Stuopytė, 2004). Prognozė - tai aiškaus tikimybinio pobūdžio sprendimas apie ateitį, tam tikrais duomenimis pagrįstas numatymas, kokia bus reiškinio eiga.

Prognozuojant veiklos ekonominio efektyvumo didinimo galimybes tiriamoje darbo dalyje naudojama scenarijaus metodo esmė – „blogų“ ir „gerų“ aplinkybių tikimybinis įvertinimas, lyginant su labiausiai tikėtina situacija arba su baziniu atveju.

Kai pesimistinis variantas, visiems įėjimo kintamiesiems suteikiamos blogiausios prognozuojamos reikšmės. Kai labiausiai tikėtinas variantas, įėjimo kintamiesiems suteikiamos

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

labiausiai tikimos reikšmės. Kai optimistinis scenarijus, priimamos geriausios reikšmės. Kiekvienam scenarijui priimama grynoji projekto vertė. Galima apskaičiuoti ir laukiamą NPV vertę, tačiau apskaičiuoti įvykių tikimybes gana sudėtinga. Ši analizė naudinga norint išskirti įmonės riziką (Juozaitytė, 2000).

Šis metodas kritikuojamas nemoksliškumu ir primityvumu, tačiau juo plačiai naudojama praktikoje prognozuoti įvairiose srityse: nuo akcijų rinkoje iki karinių operacijų vertinimo. Tokie subjektyvūs įvertinimai labai naudingi. Jų tikslingumas priklauso nuo kompetentingų žmonių, suinteresuotų kuo geresne pasirinkimo sėkme.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vis daugiau vakarų šalių finansininkų laikosi tokios nuomonės, jog šiuolaikinėmis sąlygomis, priimant finansų valdymo sprendimus, nebe tiek svarbu yra vadovautis finansų analizė rezultatais. Svarbiau yra sugebėti racionaliai valdyti būsimus pinigų gautus ir riziką (Neverauskas, Stankevičius, 2000).

#### **1.4.2. Žemės ūkio subjektų ekonominio gyvybingumo rodikliai**

Įmonės veiklos ir jos rezultatų analizė yra sudėtingas procesas, todėl praktikoje yra naudojami įvairūs metodai, padedantys nustatyti ir įvertinti įmonės finansinių srautų tendencijas, finansinį stabilumą, tirti vidaus ir aplinkos veiksnių įtaką rezultatams. Ekonominio gyvybingumo rodikliai padeda nustatyti įmonės veiklos finansinius aspektus, įvertinti esamą padėtį ir numatyti ateities perspektyvas.

2007 m. kovo 16 d. LR Žemės ūkio ministerija patvirtinto ūkio subjektų, siekiančių pasinaudoti parama pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemones, ekonominio gyvybingumo nustatymo taisyklės. Šios taisyklės nustato žemės ūkio subjektų, ekonominį gyvybingumą apibūdinančius rodiklius bei jų kritines reikšmes [78].

Ūkio gyvybingumą apibūdinantys rodikliai – grynasis pelningumas, vidutinis turto pelningumas, skolos rodiklis, paskolos padengimo rodiklis ir bendrojo likvidumo rodiklis. Žemės ūkio subjektų ekonominio gyvybingumo rodiklių formulės pateiktos 1 priede.

Ekonominio gyvybingumo rodiklių kritinės reikšmės kiekvienai kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonei yra skirtingos [79].

##### **Grynasis pelningumas**

Šis rodiklis suprantamas, kaip grynojo pelno ir pardavimo pajamų santykis, rodantis ūkio veiklos sėkmingumą. Nagrinėjant žemės ūkio sektorių, pardavimo pajamos suprantamos kaip bendroji produkcija prie jos pridėjus pajamų subsidijas. Pagal LR ŽŪM ministro įsakymą ūkių, pretenduojančių į ES paramos priemones grynasis pelningumo rodiklis negali būti mažesnis nei 3 proc. [79].

##### **Vidutinis turto pelningumas**

Ūkininko ūkio turto panaudojimo efektyvumą apibūdina vidutinis turto pelningumas. Tai grynojo pelno prieš nusidėvėjimą ir vidutinio turto per finansinius metus santykis. Šis rodiklis, ūkių norinčių pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama, turi būti ne mažesnis nei 7 proc. [79].

### **Skolos rodiklis**

Didelės ūkio skolos yra vienas iš neigiamų reiškinių, įtakojantis kitus finansinės veiklos rodiklius. Ūkininko skolų mastas bei jo galimybės gražinti paskolas įtakoja galimybę pasinaudoti ES parama. Jos siekiantiems ūkiams yra būtina neviršyti 0,5 proc. skolos bei 1,25 proc. paskolų padengimo rodiklių [79].

### **Paskolų padengimo rodiklis**

Tai grynujų pagrindinės veiklos pinigų srautų ir struktūrinių fondų paramos, gautos iki paskolos padengimo termino ir nenaudojamos projekto investicijų finansavimui, metinės sumos santykis su gražinta paskola ir per metus sumokėtomis palūkanomis [78].

Ūkio mokumas, reiškiantis sugebėjimą laiku sumokėti trumpalaikes ir ilgalaikes skolas, yra svarbesnis nei ūkio pelningumas. Net pelningai dirbantis ūkis dėl nepalankių rinkos sąlygų, sutrikusių atsiskaitymų už parduotą produkciją bei dėl didelių nerealizuotos produkcijos kiekių gali tapti nemokus. Nemokumą gali įtakoti ir per didelis ilgalaikio turto įsigijimas, nulemiantis neefektyvų jo panaudojimą. Ši problema aktuali šiandienos žemės ūkio subjektams Lietuvoje, dėl įsigyjamos ES struktūrinių fondų pagalba galingos technikos neišnaudojamų pajėgumų, sąlygotų smulkių ūkių vyravimo ir kooperacijos stokos.

### **Bendrojo likvidumo koeficientas**

Finansinėje analizėje, nustatant ekonominį ūkio gyvybingumą, yra apskaičiuojamas šis rodiklis, kuris apibūdina ūkio gebėjimą, suėjus terminui, iš savo trumpalaikio turto padengti trumpalaikes skolas.

Ūkio subjektams, pretenduojantiems pasinaudoti ES parama, šis rodiklis negali viršyti 1,3 proc. ES paramos panaudojimo efektyvumą parodo projekto rezultatų tęstinumas ir daugiklio efektas („daugiklio efektas – tai galimybė, jog projektas teiks įvairią netiesioginę naudą platesniam ūkio subjektų bei viešųjų institucijų ratui“), nes siekiama, kad viešoji parama būtų skiriama ne atskiroms veikloms finansuoti, bet tokiems projektams, kurių rezultatai yra tęstinai ir patvarūs [78].

Vertinant žemės ūkio subjekto galimas veiklos alternatyvas, didžiausias dėmesys yra skiriamas ekonominio gyvybingumo rodikliams. Šie rodikliai įvertina subjekto veiklos finansinius rodiklius, tačiau beveik neanalizuoja investicijų atnešamos naudos. Todėl tolimesniuose poskyriuose bus analizuojami investicinio projekto efektyvumo vertinimo rodikliai.

## **1.5. Investicinių projektų vertinimo metodų teorinis pagrindimas**

### **1.5.1. Projektų vertinimo eiga bei principai**

Svarbus investicijų efektyvumo užtikrinimo būdas yra investicinių projektų vertinimas. Jis leidžia nustatyti alternatyvių investavimo variantų efektyvumą pagal tam tikrus kriterijus. Vertinimo kriterijai turi būti grindžiami tiek investicinį projektą įgyvendinančio subjekto, tiek valstybės interesais. Todėl investicijų tikslingumui nustatyti reikalinga tokia investicinių projektų vertinimo metodika, kuri padėtų atrinkti geriausiai valstybės ir įmonės tikslus atitinkančius projektus.

Terminas „investicijos“ kildinamas iš lotynų kalbos žodžio „invest“, kuris reiškia „įdėti“. Platesniu požiūriu investicija reiškia kapitalo įdėjimą tikslu paskesnio jo padidėjimo. Mokslinėje literatūroje (Norvaišienė, 2004, Kolb, 1995, Buckiūnienė, 2002) yra pateikiama daug investicijų apibrėžimo skirtingų traktavimų, tačiau LR investicijų įstatymas (Valstybės žinios, 1999) nurodo, kad „Investicijos – piniginės lėšos, materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas, siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkciją įgyvendinimą“.

Siekiant pagrįsti investicijų finansavimo būtinumą, būtina parengti investicinį projektą. Investicinio projekto rengimo tikslas – įvertinti visas projekto įgyvendinimo galimybes, parinkti optimalų sprendimą ir visapusiškai jį pagrįsti.

Investicijų įgyvendinimas yra svarbiausia sąlyga sprendžiant visus strateginius ir didžiąją dalį einamųjų įmonės plėtros ir efektyvios jos veiklos užtikrinimo uždavinių. Investicijų įgyvendinimas užtikrinamas vykdant įmonės investicinę veiklą, kuri yra viena iš įmonės veiklos rūšių ir svarbiausia jos ekonominių tikslų realizavimo forma. Skirtingi projektai pasižymi skirtinga santykiine svarba įmonei.

Kiekvienas projektas, nepaisant jo sudėtingumo ir darbų apimties, pereina kelią nuo projekto pradžios iki pabaigos. Tai laikotarpis nuo projekto pasirodymo (idėjos gimimo) momento iki jo užbaigimo, likvidavimo. Projekto pradžią galima apibūdinti dvejopai: vieniems – tai idėjos atsiradimas, kitiems – projekto realizavimo, finansavimo pradžia. Daug sudėtingiau apibūdinti projekto pabaigą. Projekto pabaiga dažniausiai laikoma jo realizavimo (įgyvendinimo) darbų užbaigimo momentas. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad bendros projekto išlaidos ir jo realizavimo pajamos didžia dalimi priklauso nuo projekto įgyvendinimo rezultatų panaudojimo trukmės, projekto pabaiga tęsiasi net iki jo objektų eksploataavimo pabaigos (Neverauskas, Stankevičius, 2000).

Dauguma autorių vienaip ar kitaip išskiria tris projekto įgyvendinimo stadijas:

1. Iki investicinė stadija (planavimas ir sprendimo priėmimas):

- projekto identifikavimas
- įvertinimas ir pagrindimas
- sprendimo priėmimas

2. Investicinė stadija:

- finansavimas
- įgyvendinimas (derybos ir sutarčių pasirašymai, inžinieriniai projektai, statyba ir įrengimas, informacijos sklaida ir marketingas, mokymai)
- stebėsena

### 3. Veiklos stadija:

- pridavimas eksploatacijai
- veiklos plėtra ir naujų galimybių identifikavimas

Projektą suskirstyti į fazes nėra lengva. Praktikoje projekto skirstymas į fazes gali būti atliekamas labai įvairiai. Tik svarbu, kad būtų išskirti tam tikri svarbūs aspektai, kuriuos įgyvendinus galima būtų gauti papildomos informacijos ir įvertinti tolesnes projekto vystimosi kryptis. Ypač didelių projektų kiekviena fazė gali būti skaidoma į kito lygio etapus (Neverauskas, Stankevičius, 2000). Nedideliems projektams nebūtina naudotis formaliais projektų valdymo metodais, tačiau projektų rengimo principų laikytis yra rekomenduotina.

Vertinant investicinius projektus, pirmiausiai apibūdinama bendrovės, įgyvendinusios projektą, vertinimui reikalingi aspektai, išanalizuojama aplinka bei jos kitimo galimybės, parengiamos projekto technologinės, ekonominės ir finansinės vertinimo prielaidos. Tolimesniame etape jos yra analizuojamos ir vertinamos.

Kaip svarbiausius projektų vertinimo aspektus reikėtų išskirti projekto finansinį įvertinimą (įvertinamos bendros investicijos, projekto finansavimas, bendros numatomos sąnaudos, investicijų efektyvumas), ekonominį (įvertinamas poveikis darbo vietų sukūrimui, įtaka aplinkso būklei, galimybės naudoti vietinius išteklius, galimybės plėsti eksportą), rizikos (galimos valdymo strategijos ir valdymo priemonės rizikos veiksnių sąlygomis būsimų rizikos situacijų apibrėžimas ir jų įtaka) (Ališauskas, Karpavičius, Šeputienė, 2005).

Investicinio projekto vertinimas turi apimti kuo daugiau visapusiškam investicijų efektyvumui svarbių išorinių ir vidinių veiksnių. Vertinimas turi būti pakankamai formalizuotas ir paprastas, įgalintis išnagrinėti kuo daugiau įvairiapusių viso projekto ir atskirų jo dalių alternatyvų. Projektų vertinimo rezultatai turi sudaryti prielaidas priimti vienareikšmišką sprendimą tiek dėl atskirų projektų elementų, tiek dėl bendro visų projektų ekonominio efektyvumo įmonės veiklos rezultatams.

### **1.5.2. Investicinių projektų efektyvumo vertinimo metodai**

Galima rasti nemažai literatūros apie atskirų investicinių projektų efektyvumo skaičiavimo metodų pranašumus ir trūkumus. Yra daug kalbama, kuris gi skaičiavimo metodas yra priimtinausias

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

mokslininkams. Dauguma autorių pabrėžia, kad kartais skaičiavimo rezultatai priklauso nuo pasirinkto įvertinimo būdo. Pavyzdžiui, du projektai, turintys tokias pačias pradines investicijas, skaičiuojant projektų, turinčių tokias pačias pradines investicijas, grynąją dabartinę vertę bei vidinę pelno normą, galima gauti labai skirtingas reikšmes. Vidinė pelno norma bus palankesnė tiems projektams, kur yra didesnės įplaukos pirmaisiais metais, o grynoji dabartinė vertė – kur bus didesnės įplaukos vėlesniais metais. Todėl galima teigti, kad įmonėms savo ekonominiuose skaičiavimuose pravartu naudoti ne vieną rodiklį, o kelis.

A. V. Rutkauskas ir R. Tamašiūnienė (2002), K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) siūlo investicinių projektų vertę ir efektyvumą analizuoti kompleksiskai, įvertinant projektus finansiniu, ekonominiu ir ekspertiniu būdais.

Pagal finansinio investicijų vertinimo metodiką, nustčius investicines ir gamybinės išlaidas bei finansavimo šaltinius yra apskaičiuojami investicijų efektyvumo rodikliai. Investicijų efektyvumo rodiklių apskaičiavimą aptaria A. V. Rutkauskas ir V. Damašienė (2002). Investicinio projekto numatomi rezultatai bei alternatyvūs projektai gali būti vertinami pagal jų trukmės, kainos bei galimos rizikos kriterijus.

K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) teigia, kad projektų ekonominė analizė pagrindžia projekto priimtinumą nacionalinei ekonomikai, įmonės strateginiam planui bei projektinių sprendimų priimtinumui. Atliekant šią analizę skaičiuojami ekonominio efektyvumo rodikliai: prekių ir paslaugų eksporto, importuojamų pagrindinių žaliavų gamybai ir ES standartus atitinkančios produkcijos santykinės dalys, naujai sukurtų darbo vietų skaičius, įmokų biudžetui dalis ir t. t.

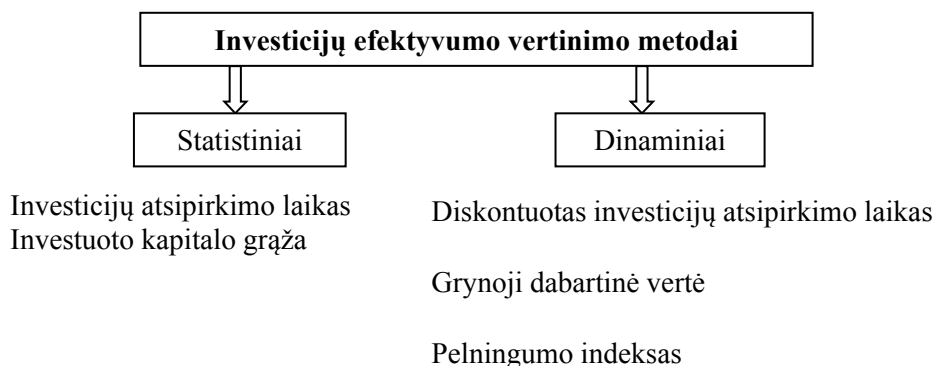
Nagrinėdami investicinių projektų efektyvumo vertinimo metodus, K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) pastebi, jog „ekspertinio įvertinimo metu yra įvertinami neturintys kiekybinės išraiškos veiksniai, bei kiekybine išraiška sunkiai įvertinami, finansinėje ir ekonominėje analizėje nevertinami veiksniai“ [3, p.138].

Apibendrinant investicinių projektų įvertinimą, galima jį skirstyti į:

- Laukiamo pelno ir piniginių srautų įvertinimą, atliekamą apskaičiuojant finansinius projekto efektyvumo rodiklius;
- Prekių ir paslaugų eksporto, importuojamų pagrindinių žaliavų santykinės dalis bei kitų ekonominio efektyvumo rodiklių priimtinumą įvertinimą nacionalinei ekonomikai;
- Rizikos ir neapibrėžtumo įvertinimą, atliekamą imitacinio modeliavimo, ekspertiniu ir scenarijaus metodu.

Investicinių projektų įvertinimas yra svarbus realiųjų investicijų efektyvumo užtikrinimo būdas. Ekonominis – finansinis investicijų projektų vertinimas – tai racionalus būdas pasirinkti sprendimą.

Investicijų efektyvumo analizėje R. Norvaišienė (2004) išskiria dvi pagrindines metodų grupes – statistiniai ir dinaminiai metodai (1.1 paveikslą žr. kt. puslapyje).



**1.1 pav.** Investicijų efektyvumo vertinimo klasifikacija  
*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis R. Norvaišienė (2004, p. 163)

Visgi nėra vieningos investicijų efektyvumo vertinimo metodikos. Kiekviena įmonė sukuria savo metodiką, atsižvelgdami į sukauptą patirtį, savo išsikeltus tikslus, turimus disponuojamus finansinius resursus ir t.t. Visgi vienaip ar kitaip, šios metodikos remiasi paminėtomis charakteristikomis bei jų modifikacijomis. Efektyviausias investicijų pasirinkimo bei įvertinimo būdas yra kompleksinis visų pagrindinių metodų panaudojimas.

Prieš vertinant projektą, bet kuriuo pasirinktu metodu būtina įvertinti ir nustatyti grynąją investicijų sumą, grynujų pinigų srautą, investicinio projekto gyvavimo laikotarpį ir likvidacinę vertę [37].

*Grynujų investicijų nustatymas.* Grynosios investicijos paprastai susideda iš bendros apimties pinigų sumos, kuri skiriama investicijai atėmus pinigų sumą. Šią sumą galima gauti pardavus turtą, kurį ir ruošiama keisti.

*Grynujų pinigų srauto, gaunamo dėl to, kad daroma investicija, nustatymas.* Tiesioginė bazė piniginiams pajamoms gauti, esant investicinio projekto gyvavimo ciklui, yra grynos permamos nuo investicinio periodo pradžios iki pabaigos. Į šiuos apskaičiavimus įtraukiami tokie elementai: išlaidų sutaupymas pakeitus įrangą, papildomas pelnas, gautas iš naujo produkto pardavimo, pajamų padidinimas naujos įrangos pirkimo sąskaita, pajamos geresnio žemės išnaudojimo sąskaita arba iš kitų panaši išteklių.

*Projekto gyvavimo ciklo nustatymas.* Investicinio projekto analizės galutinis tikslas – investicinės funkcinės vertės įvertinimas, kuris skiriasi nuo fizinio ir technologinio investicijos naudojimo. Net jei dalis įrengimų yra dar pakankamai geros fizinės būklės, investicijos gyvavimo ciklas baigiasi iš karto, kai dingsta tariamos prekės ar paslaugos rinka. Analogiškai bet kokios technologijos gyvavimo ciklas yra susijęs su savo rinkos ypatumais. Šiame taške reikėtų perskirstyti išteklius, o tai pareikalautų naujų



Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

investicinių sprendimų, ar parduoti turtą ta kaina, kurią dar galima gauti. Investicijos gyvavimo laikotarpiui nustatyti būtina išsami rinkos analizė, kuri dažnai labai sudėtinga, todėl dažnai pasirenkamas minimalus projekto gyvavimo ciklas arba atsižvelgiama į ekspertų nuomone.

*Likvidacinės vertės nustatymas.* Jei tikimasi gauti lėšų palaiptiui parduodant turtą iki jo tarnavimo laikotarpio pabaigos, numatytą įplaukų sumą reikia įtraukti į analizę. Tokių lėšų galima gauti iš įrangos (daugiau nei metalo laužo vertė), taip pat pardavus bet kurį kitą trumpalaikį ar ilgalaikį turtą, turintį ryšį su nagrinėjamu projektu.

Dažniausiai projekto finansinių rodiklių prognozavimo etape gaunami svarbiausi duomenys – išreikšti grynujų pinigų srautais. Naudojant šiuos duomenis apskaičiuojami svarbiausi investicijų efektyvumo įvertinimo rodikliai, kurie bus apžvelgti išsamiau ir, kurie bus taikomi tiriamajame moksliniame darbe.

### **1.5.3. Investicinio projekto pinigų srautai**

Pasak R. Norvaišienės (2004), investicinio projekto ekonominis - finansinis vertinimas grindžiamas projektuojamais pinigų srautais. Projekto pinigų srautai yra pinigų srautai, atsirandantys tik dėl priimto sprendimo vykdyti projektą. Šie srautai rodo būsimas investicijas bei veiklos pajamas ir išlaidas. Projekto pinigų srautai yra pinigų srautai, atsirandantys tik dėl priimto sprendimo vykdyti projektą (Norvaišienė, 2004).

Pinigų srautų planavimas yra viso projekto vertinimo pagrindas. Kiekvienas projektas turi turėti mažiausiai penkerių metų veiklos planą, kurio sudėtinė dalis būtų finansinis planas. Be detalaus finansinio plano, kuriame atsispindėtų būsimi pinigų srautai, nebus įmanoma nustatyti ekonominių projekto rodiklių. Finansinį planą gali rengti vertinamos įmonės darbuotojai, specialiai pasamdyti konsultantai arba bendromis jėgomis. Projekto pinigų srautų planas turėtų parodyti:

- kokiais finansavimo šaltiniais ir apimtimis būsimu periodu (t), numatoma tenkinti šio periodo investicijų poreikį;
- kaip ir kokių lėšų sąskaita bus atliekamas kreditų, kuriuos įmonė planuoja paimti, aptarnavimas;
- kaip ir kokių lėšų sąskaita bus atliekamas obligacijų, jei įmonė ruošiasi jas išleisti, aptarnavimas;
- kokio dydžio ir kada planuojama akcininkams išmokėti dividendus.

Analizuojant investicinio projekto pinigų srautų sudarymo procesą, Z. Gaidienė rašo, kad „pinigų srautas yra apskaičiuojamas iš pinigų atimant pinigų išleidimus. Jeigu pinigų gavimai viršija išleistus

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

pinigus, pinigų suma padidėja, jeigu gauta pinigų suma yra mažesnė už išleistą, sakoma, yra neigiamas pinigų srautas“ [22, p. 92].

C. P. Obi (1999) nuomone, analizuojant investicinius projektus, svarbu nustatyti specifinius pinigų srautus, t .y. būtent šiam projektui būdingus grynuosius pinigų srautus (*angl. Net Cash Flows - NCF*).

Investicijų pinigų srautų elementai formuojami iš grynujų pajamų ir investicinių išlaidų rodiklių. Grynosios pajamos suprantamos, kaip bendrosios pajamos (įplaukos), gautos kiekviename laiko atkarpoje, po visų mokėjimų, susijusių su jų gavimu, išskaitymo. Į šiuos mokėjimus įeina visos realios išlaidos. Investicinės išlaidos įeina į pinigų srautą su neigiamu ženklu.

Apibendrinant galima teigti, jog finansinis planas nukreiptas į kiekvieno ateities periodo t finansavimo subalansavimą. Jis parodo investicijų poreikį kiekvieno periodo eigoje bei skolinamų ir pritraukiamų lėšų padengimą kiekvienu periodu.

#### **1.5.4. Projektų ekonominio efektyvumo rodiklių apibūdinimas**

Prieš įgyvendinant investicinį projektą, reikia žinoti, ar jis realus, ar pakaks lėšų ir atsiras investuotojų. Jei nors vienas reikalavimas nepatenkinamas, reikia projektą koreguoti arba jo visiškai atsisakyti. Taip pat reikia žinoti, kad neverta investuoti ten, kur neaiški projekto būvimo esmė ar išlaidų padengimo šaltiniai, ypačingai tada, kai išlaidos yra didesnės už tos pačios veiklos vidutines išlaidas. Todėl būtina įvertinti esamą įmonės rinką ir jos esamus bei būsimus konkurentus.

Daugelis autorių investicijų efektyvumo įvertinimui dažniausiai naudoja šiuos rodiklius: grynąją dabartinę vertę, atsipirkimo laiką, vidinę pelno normą, rentabilumą. Investicinių projektų ekonominio efektyvumo rodiklių formulės pateiktos 1 priede.

##### **Grynoji dabartinė vertė**

Kaip investicijų efektyvumo matavimo priemonė, labiausiai paplitusi grynoji dabartinė vertė (*angl. Net Present Value – NPV*). Grynoji dabartinė vertė charakterizuoja investicinės veiklos bendrą absoliutinį rezultatą, jos galutinį efektą. NPV metodo esmė – būsimųjų projekto pinigų srautų esamoji vertė palyginama su visomis investicijomis, reikalingomis projektui įgyvendinti.

Šis rodiklis parodo investicinės veiklos galutinį rezultatą – įmonės vertę įgyvendinus projektą. Kaip rašo K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005), rodiklis suprantamas kaip skirtumas tarp piniginių dabartinės vertės įplaukų ir piniginių išlaidų. Nagrinėjant grynujų pinigų srauto dabartinės vertės nustatymo galimybes, galima teigti, kad gaunami srautai būna labai įvairūs, todėl kiekvienam atvejui reikia taikyti labiausiai tinkančias formules.

NPV priimtinas, jei jo reikšmė didesnė už nulį, atmestinas, jei mažesnė už nulį. Būtina pažymėti tai, jog šis rodiklis neįvertina projekto investicijų dydžio, todėl gali įtakoti didesnio investicinio projekto pasirinkimą.

Naudojant grynąją esamą vertę, būtina nustatyti apskaičiavimui pasirinktą laikotarpį. Tokį laikotarpį sudaro laikas, susijęs su numatomo projekto įdiegimu ir jo funkcionavimo laiku. Sudėtinga nustatyti, kiek metų gali funkcionuoti įdiegtas projektas. Praktikoje dažniausiai atsižvelgiama į pagrindinio ilgalaikio turto, sukurto iš pradinio investuotojo kapitalo, tarnavimo laiką.

Grynasis esamos vertės padidėjimas rodo numatomo įgyvendinti projekto tikslumą, tačiau tai neduoda pagrindo šį projektą laikyti efektyviausiu. Grynoji esama vertė labiau yra įgyvendinamų projektų grynujų pinigų srautų matas. Tačiau ji neparado esminio alternatyvių kapitalo panaudojimo variantų pelningumo skirtumo. Siekiant įvairių projektų palyginamumo skaičiuojamas **grynosios esamos vertės koeficientas** (*angl. Net present value ratio*). Šis rodiklis – tai grynosios esamos vertės ir investicinių išlaidų esamos vertės santykis:

Projektas pasirenkamas atsižvelgiant į didžiausią koeficientą. Šį koeficientą galima pritaikyti kaip lyginant alternatyvius numatomo įgyvendinti projekto variantus.

### **Diskontuotas investicijų atsipirkimo periodas**

Vienas paprasčiausių ir dažniausiai taikomų investicinių projektų vertinimo rodiklių – diskontuotas investicijų atsipirkimo periodas (*angl. Discounted payback period – DPP*). Atsipirkimo periodas ( $n_{ok}$ ) – tai laikas, per kurį gaunamos grynosios įplaukos iš investicijų ir padengiamos investicijai skirtos išlaidos.

Šis pinigų srautų įvertinimo metodas neįvertina pinigų srautus po pradinės investicijos padengimo bei pinigų laiko vertės, be to, jis taikytinas tik didelėms investicijoms. Diskontuotas atsipirkimo periodas, nusako laikotarpį, per kurį sukaupta diskontuotų pinigų srautų suma padengia pradinės investicijas. Šio laikotarpio formulės pasirinkimą įtakoja pinigų srautų dėsningumai.

### **Pelningumo indeksas**

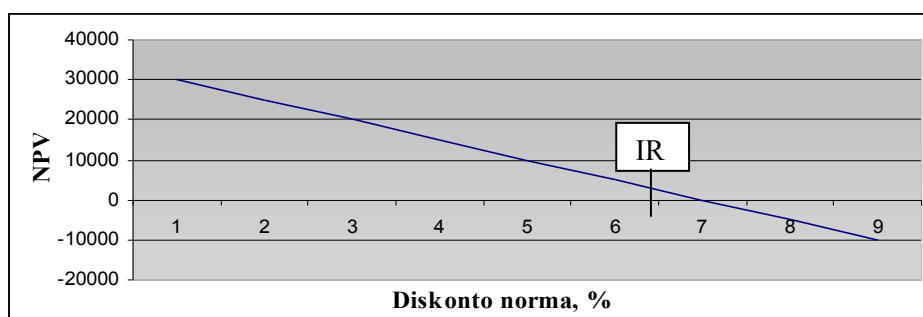
Pelningumo indeksas (*angl. Profitability Index*), arba dar kitaip rentabilumas, išreiškiamas kaip projekto dabartinių teigiamų ir dabartinių neigiamų piniginių srautų santykinis dydis. Šis indeksas parodo santykinį bet kurio projekto pelningumą arba esamąją projekto pinigų srautų vertę, tenkančią esamajam investicijų vienetui.

Pelningumo indeksas suteikia galimybę išsirinkti palankesnę projektą iš kelių alternatyvų. Projektas laikomas priimtiniu, kai jo pinigų srautų esamoji vertė viršija esamąją investicijų vertę. Atliekant kompleksinę analizę, pelningumo indeksas leidžia išskirti efektyvesnę projektą tuomet, kai kitais metodais buvo gauti panašūs įvertinimai.

## Vidinė pelno norma

Tai antras dažniausiai praktikoje naudojamas dinaminis būdas. Vidinė gražos norma – tai diskontavimo norma, kuriai esant pinigų išlaidų srautų esama vertė lygi pinigų įplaukų esamai vertei. E. Valakevičius (2001) vidinę gražos normą (*angl. Internal Rate of Return – IRR*) apibrėžia, kaip tokią palūkanų normą, su kuria dabartinė pajamų už investiciją vertė yra lygi dabartinei investicijų išlaidų vertei. Vidinė projekto pelno norma laikoma diskonto koeficiento reikšmė ( $r$ ), kuriai esant laukiamų investicinio projekto gryną pinigų srautų esamoji vertė lygi esamajai projekto investicijų sumai, kuriai esant projekto grynoji esamoji vertė lygi nuliui.

Priklausomybę tarp diskonto normos ir grynosios esamos vertės gana detaliai yra išanalizavę R. Norvaišienė, A. Aleknevičienė (2004) ir J.C. Van Horne (1999). Ši priklausomybė pavaizduota grafiškai 1.2 paveiksle.



**1.2 pav.** Grynosios esamosios vertės priklausomybė nuo diskonto normos  
*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis R. Norvaišienė (2004)

Investiciniame projekte didžiausia grynoji esamoji vertė būtų pasiekta tada, kai diskonto norma lygi 0. Didėjant diskonto normai, grynoji esamoji vertė tam tikra kreive mažėja. Taške, kuriame NPV kreivė kerta horizontaliąją ašį, jo reikšmė lygi 0. Vadinasi, šis taškas ir atspindi projekto vidinę gražos normą.

Vidinė gražos norma parodo tiriamų projektų pelningumo lygį. Konkretaus plėtojimo projektas apsimokės tuomet, kai jo vidinė gražos norma bus didesnė negu ribinė, t. y. mažiausia, kurią įmonė gali pasirinkti kaip pelningumo normą. Kuo didesnė vidinė pelno norma, tuo didesnis vertinamo projekto investicinis patrauklumas. Sprendžiant apie projekto efektyvumą, vidinė gražos norma palyginama su vidiniais kapitalo kaštais, nuosavo kapitalo pelningumą, minimalia pageidaujama pelno norma.

## Modifikuota vidinė pelno norma

Investicinių projektų vidinės pelno normos netikslumus, tikslina modifikuota vidinė pelno norma. J. C. Van Horne (1999) siūlo skaičiuoti modifikuotą vidinę gražos normą (*angl. Modified Internal Rate of Return – MIRR*). MIRR - tai tokia diskonto norma, kuriai esant projektų investicijų esamoji vertė lygi jo galutinės vertės esamajai vertei. Galutinė vertė randama susumavus projekto pinigų srautų

būsimąsias vertes. MIRR atveju daroma prielaida, kad visi projekto pinigų srautai yra reinvestuojami pagal vidutinius įmonės kapitalo kaštus. Vertinant investicinius projektus šiuo metodu, yra parodomas investicijų realusis pelningumas.

Modifikuota pelno grąžos norma yra investicijų pelningumas, kai pinigų srautų reinvestavimo norma yra aiškiai apibrėžta. Jei projekto modifikuota vidinė pelno norma yra didesnė nei kapitalo kaštų norma (diskontavimo norma), projektas yra patraukli investavimo alternatyva. Jei modifikuota vidinė pajamų grąžos norma yra mažesnė nei kapitalo kaštų norma, projektas turi būti atmestas.

Investicijų į gamybinių pajėgumų didinimą efektyvumui vertinti dažnai yra naudojamas **perskaičiuotų sąnaudų metodas**, kuris leidžia įvertinti kaštų ekonomiją įgyvendinus planuojamus investicinius sprendimus. Išanalizavus atskirų investicinių projektų efektyvumo skaičiavimo metodus, išryškėja jų pranašumai ir trūkumai, kurie koncentruotai pateikiami 1.6 lentelėje „Investicijų efektyvumo rodiklių sąsajos“.

**1.6 lentelė**

**Investicijų efektyvumo rodiklių sąsajos**

<b>Rodiklio pavadinimas</b>	<b>Trumpas rodiklio turinys</b>	<b>Rodiklio privalumai</b>	<b>Rodiklio trūkumai</b>	<b>Pastabos</b>
<i>Atsipirkimo laikas</i>	Parodo, kaip greitai grįžta investuoti pinigai	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Lengva ir paprasta skaičiuoti;</li> <li>• Padeda išrinkti mažiausiai laiko atžvilgiu rizikingą projektą;</li> <li>• Nebūtina skaičiuoti pinigų srautų per visą projekto įgyvendinimo laikotarpį;</li> <li>• Patogu naudoti, kai ypač trūksta kapitalo investicijoms finansuoti</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ignoruojami pinigų srautai po atsipirkimo (investicijos gali atsipirkti vėliau, bet po jų atsipirkimo gali būti daug didesni pinigų srautai);</li> <li>• Neatsižvelgiama į tai, kokie būna pinigų srautai per visą atsipirkimo laikotarpį</li> </ul>	Tinka mažos apimties investicijoms. Dideliuose projektuose jis gali būti naudojamas kaip pradinis vertinimo metodas prieš taikant vertinimo metodus.

1.6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

1.6 lentelės tęsinys

<i>Paprastasis atsipirkimo (efektyvumo) lygis</i>	Parodo visų investuotojų kapitalinių įdėjimų pelningumą	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Pelningumas yra rodiklis, plačiai naudojamas finansų valdyme, ir todėl priimtinas vertinant investicijų projektus;</li> <li>• Veiklos valdymo darbas dažnai vertinamas viso turto pelningumo rodikliu, todėl šis metodas leidžia suprasti, ar projektas efektyvus</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Neaišku, kokias investicijas-pradines ar vidutines-tikslingiau naudoti, skaičiuojant vidutinį investicijų pelningumą;</li> <li>• Neatsižvelgiama į finansinį projekto dydį;</li> <li>• Ignoruojami pinigų srautai ir jų laiko vertė</li> </ul>	Tinkamas greitai atsiperkančioms ir mažos apimties investicijoms vertinti.
<i>Grynoji esamoji vertė</i>	Grynojo pinigų srauto, gauto per visą investicijų gyvavimo laikotarpį, dabartinė vertė	Įvertinamas įgyvendinamų projektų grynujų pinigų srautų matas	Nesuteikia galimybes palyginti alternatyvių investicijų apimties	Siūloma naudoti kartu su grynosios esamosios vertės koeficientu
<i>Pelningumo indeksas</i>	Rodo, kiek diskontuotos įplaukos didesnės už diskontuotas išmokas	Leidžia įvertinti santykinį bet kurio projekto pelningumą arba esamąją projekto pinigų srautų vertę, tenkančią esamajam investicijų vienetui	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Neįvertinamas investicijų laikas;</li> <li>• Neatsižvelgiama į pelno gavimo laiką</li> </ul>	Siūloma kaip pagalbinė priemonė, kai kitais metodais buvo gauti panašūs įvertinimai
<i>Vidinė grąžos norma</i>	Rodo, kokią metinę grąžą užtikrina investicijų projektas	Suteikia galimybę palyginti alternatyvius investicijų projektus	Neakcentuoja, kad gali būti kelios vieno projekto vidinės grąžos normos	Siūloma vertinti komplekse su vidutiniais kapitalo kaštais, nuosavo kapitalo pelningumu, minimalia pageidaujama pelno norma

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Akivaizdu, kad neįmanoma aiškiai išskirti universalaus vertinimo metodo, kadangi visi turi savo trūkumų ir pranašumų. Todėl ypač svarbu, kuo tiksliau pasirinkti konkrečiam investiciniam projektui optimaliausiai tinkančią metodiką ir ją pritaikyti bendrovės poreikiams, nesibijant neišvengiamų modifikacijų. Galima teigti, kad kartais skaičiavimo rezultatai priklauso nuo pasirinkto investicijų įvertinimo būdo ir apskaičiuotų rodiklių tarpusavio priklausomybės.

Alternatyvių projektų įvertinimas suteikia galimybę pasirinkti efektyviausią veiklą numatančią alternatyvą. Investicinių projektų efektyvumo rodikliai, nusakydami projekto atsipirkimo laiką, pelningumą bei įmonės vertę įgyvendinus projektą, įgalina pasirinkti tikslus atitinkančią veiklos alternatyvą.

### 1.5.5. Investicinių projektų ekonominio efektyvumo vertinimo metodai

Neretai pasitaiko, kad projektas jokių tiesioginių pajamų negeneruoja, todėl gaunama tik socialinė ir ekonominė nauda. Atsiranda būtinybė projektą pagrįsti ekonomiškai. Ekonominis vertinimas, kitaip nei finansinis vertinimas, kuris parodo projekto naudą investicijų savininkui, parodo projekto įtaką regionui ar šaliai, t. y. visuomenei (Obi, 1999).

Pagrindinis projektų ekonominės analizės tikslas – padėti parinkti projektus, prisidedančius prie šalies gerovės. Ekonominė projektų analizė turi įtikinamai pagrįsti, kodėl tikėtina projekto nauda viršys kaštus (Osborne, 2004).

Reikėtų pažymėti, kad Lietuvoje komercinių projektų ekonominė analizė dažniausiai neatliekama. Akcentuojant investuotojo, finansuotojo ir kitų tiesioginių projekto dalyvių komercinius interesus, pasirenkama techninė ir finansinė analizė bei rizikos vertinimu (Osborne, 2004). Tačiau, norint išsamiai įvertinti bet kurį projektą, rekomenduotinas ir ekonominis projekto įvertinimas, kuris leidžia atlikti platesnę projekto efektyvumo analizę, įvertinant išorinius veiksnius. Dažniausiai ekonominė analizė atliekama (bent jau turėtų būti) rengiant projektus ES struktūrinių fondų finansinei paramai gauti bei tuos projektus, kuriuose tiesiogiai dalyvauja valstybė, nes tokia analizė leidžia valstybei tinkamai paskirstyti ribotus savo išteklius.

Kuo skiriasi finansinio projekto įvertinimas nuo ekonominio? Ekonominis įvertinimas, skirtingai nuo finansinio, kuris įvertina tik projekto savininko naudą, parodo naudą visai (šalies ar regiono) visuomenei.

Atliekant finansinį investicinio gamybinio projekto vertinimą į projektą žiūrima užsakovo – investuotojo, akimis, kurio pagrindinis tikslas – pelnas. Čia dominuoja tik piniginiai kaštai, išreikšti faktinėmis kainomis. Atliekant projektų ekonominę analizę, remiamasi visos visuomenės požiūriu ir matuojamos projekto pasekmės visai ekonomikai. Analizuojant projektus ekonominiu požiūriu domimasi šalies alternatyviausiai kaštais (Osborne, 2004).

J. Staravinskas, kaip vieną iš svarbiausių projektų ekonominės analizės metodų, išskiria *kaštų – naudos (KNA) metodą*, kuris padeda ekonomiškai įvertinti projektą.

Kaštų - naudos metodo esmę galima nusakyti šiais pagrindiniais bruožais (Obi, 1999):

- lyginamos bent dvi alternatyvos „be projekto“ ir „su projektu“ (alternatyvų gali būti ir daugiau);
- alternatyva „be projekto“ yra vertinimo ataskaitos taškas;
- finansiniai ir ekonominiai rodikliai įvertina skirtumą tarp vertinimo investicinio sprendimo ir nieko nedarymo (alternatyvos „be projekto“);
- projekto pagrindinis vertinimo kriterijus – ekonominė nauda.

Taikant kaštų – naudos (KNA) metodą galima išskirti šiuos pagrindinius etapus:

- atlikus fiskalinę, išorinio poveikio įvertinimo ir perėjimo nuo rinkos prie buhalterinių verčių korekciją, gaunamas pakoreguotas pinigų srautas, kuris leidžia perskaičiuoti grynąją dabartinę vertę (NPV) ir vidinę pelno normą (IRR);
- ES reikalavimus – diskonto norma  $>5\%$ ;
- naudos/kaštų santykis taikant  $5\%$  diskonto normą –  $N/K > 1$ ;
- projekto atsipirkimo laikotarpis, t.y. kuriais metais po projekto užbaigimo ekonominė grynoji dabartinė vertė pasidaro didesnė už nulį.

Nustatant investicinių projektų naudą ir kaštus bei juos įvertinant, gali būti taikomi ir kiti metodai.

Z. Tamašauskienė, M. Butkus (2005) dar išskiria kaštų naudos, kaštų efektyvumo ir svertinių kaštų efektyvumo analizės metodus. Remiantis kaštų naudos analize, įvertinami tie projektai, kurių naudą galima įvertinti pinigais ir kurių rezultatai turi santykinai lengvai įvertinamą rinkos kainą. Kaštų efektyvumo analize remiamasi, kai projektas turi vieną tikslą, kurio negalima įvertinti pinigais. Svertinių kaštų efektyvumo analizės metodas taikomas, kai siekiama įvairių tikslų ir daugelio jų negalima įvertinti pinigais (Osborne, 2004).

Pats ekonominis projektų vertinimas nėra lengvas, tačiau aktualus, ypač valstybiniu ir regioniniu lygiu. Kalbant apie gamybinius investicinius projektus, jų ekonominis įvertinimas nėra privalomas, jei to nereikalauja projekto finansuotojai (pvz. ES struktūriniai fondai), tačiau padeda išsamiau įsigilinti į projektą įtakojančią aplinką bei įvertinti tas projekto aplinkybes, kurios nebuvo įvertintos atliekant finansinę analizę. Nors investicinio projekto ekonominis įvertinimas be abejonės teikia nemažai naudos, maža ir vidutinio dydžio įmonėms vargu, ar verta atlikti ekonominį vertinimą, jei to nereikalauja konkretaus projekto aplinkybės, nes tai gali būti per daug sudėtinga bei rizikinga, ir vargu, ar atsipirkanti procedūra.

### **1.5.6. Rizikos ypatumai vertinant investicinius projektus**

Diegiant investicinį projektą, niekada nėra tiksliai aišku, koks rezultatas bus gaunamas pabaigoje. Investavimo metu nepalankios situacijos ir nenusipėjami veiksniai gali pakeisti proceso eigą visai kita linkme nei tikimasi, todėl būtina suvokti, kas yra investicinė rizika. Įvairiuose literatūros šaltiniuose rizikos sąvoka yra skirtingai traktuojama. Dažniausiai rizika suvokiama kaip nepageidaujamo įvykio galimybė.

K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) riziką supranta, kaip neapsisaugojimą, neužtikrintumą nuo nepalankios padėties bei padarinių atsiradimo, realizuojant projektą.

Pagal ekonomikos terminų žodyną, „rizika – tai firmos investicijų nuostolio galimybė, kylanti iš to, kad ji veikia nepatikimoje ūkinės veiklos aplinkoje“ [55, p.442].



Rinkos ekonomikai sunku numatyti riziką, nes verslo įmonės veikia aplinkoje, kurios veiksniai nuolat kinta. Veiksnių kitimą sudėtinga prognozuoti, todėl įmonių vadovai sprendimus priima neturėdami visos informacijos, t.y. esant neapibrėžtumui. Visada yra pavojus patirti nuostolių dėl neapibrėžtos rizikos. K. Ališauskas, H. Karpavičius ir J. Šeputienė (2005) priešingą rizikai sąvoką – neapibrėžtumą – apibūdina kaip netikslią ir neišsamią informaciją apie projekto įgyvendinimo sąlygas. Dėl to galinčios atsirasti nepalankios situacijos ir pasekmės yra nusakomos rizika. Tačiau šie autoriai rizikos ir neapibrėžtumo sąvokas vartoja kaip sinonimus.

P. A. Samuelsonas (1993) paaiškina, kad neapibrėžtumas sukelia neatitikimą to, ko žmonės laukia, ir to, kas iš tikrųjų vyksta. Anot A. Gegužio (2003), šio neatitikimo kiekybinė išraiška ir yra pelnas (arba nuostolis). Įmonės savininkai turi minimizuoti patiriamą riziką, kad vykdant investicinius projektus būtų gaunamas maksimalus pelnas. Rizikos vertinime svarbiausia nustatyti tuos veiksnius, kurie daro didžiausią poveikį vertinamam investiciniam projektui.

Žemės ūkio šakai Lietuvoje aktualiausia atsirandančios rizikos priežastis yra rinkos kainų, valiutos rizikos ir gamtinių – klimatinių sąlygų nestabilumas. Susidariusi rizika turi įtakos investicinių projektų įgyvendinimui. Nagrinėjant žemės ūkio subjektų riziką, pastebima, jog didelę dalį rizikos sudaro neapibrėžtumas susijęs su gamtinių sąlygų pokyčiais.

K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) analizuodami investicinių projektų riziką, ją sukonkretina į šias rūšis:

- Klaidas projektinėje dokumentacijoje;
- Specialistų kvalifikacijos stoka;
- Globalinės ir ekonomines aplinkybes;
- Tiekimo rizika;
- Kokybės rizika;
- Sutarčių žlugimo rizika.

Šios rizikos rūšys yra taikytinos ir žemės ūkio sektoriaus investiciniams projektams. ES suteikiamos paramos įsisavinimo pradžioje Lietuvoje buvo pastebimos dažnos klaidos verslo planuose bei kitoje projektinėje dokumentacijoje, rodančios specialistų kvalifikacijos stoką.

Rizikos analizė padeda:

- nustatyti projekto efektyvumo jautrumą tam tikroms pagrindinėms prielaidoms;
- nustatyti pagrindinius neapibrėžtumo veiksnius, tai yra tuos rodiklius, nuo kurių priklauso projekto sėkmė ar žlugimas;
- apskaičiuoti projekto galimų geriausių ir blogiausių rezultatų ribas, kad būtų galima numatyti, kokio sprendimo padariniai galėtų būti itin nepalankūs;

- geriau suvokti pavojus ir tarpusavio sąveiką;
- rasti būdų, kaip išvengti rizikos ir ją mažinti, naudojantis apsaugos metodais.

Investicinių projektų rizikos įvertinimas sudaro galimybes tikslingai pasirinkti siekius atitinkantį projektą.

Vienas iš populiariausių projekto rizikos vertinimo metodų yra jautrumo analizė. A. V. Rutkausko (2000) teigimu, šis metodas leidžia nustatyti rezultato kintamumą, pasikeitus vienam parametru ir tokiu būdu įvertinti projekto jautrumą įvairiems kintamiesiems.

K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) išskiria šį jautrumo analizės tikslą – išryškinti svarbiausius veiksnius („kritinius“ kintamuosius), galinčius turėti projektui daugiausia įtakos, ir patikrinti kiekvieno jų įtaką projekto rezultatams. Metodo veiksniams suteikiamos pesimistinės, galimos tikėtinos ir optimistinės reikšmės.

Kitas rizikos įvertinimo metodas yra scenarijaus analizė. Ji leidžia nustatyti kelių veiksnių tarpusavio sąveiką, t. y. jų kitimą vienu metu, ir tokiu būdu įvertinti jo kombinuotą poveikį projekto grynajai esamajai vertei (Norvaišienė, 2004). Metodas pagrįstas galimų pagrindinių srautų modeliavimu trimis galimiems projekto įgyvendinimo sąlygų variantams: pesimistiniam, optimistiniam ir baziniam. Pesimistiniame sąlygų variante remiamasi prielaida, kad projekto pinigų srautams svarbios sąlygos klostysis blogiau nei baziniame variante, kuriam sudarytas investicinis projektas. Optimistinis variantas tikisi geresnių sąlygų, negu numatyta baziniame variante. Esant begaliniam scenarijų skaičiui, K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) projektų įvertinimui siūlo naudoti imitacinį modeliavimą, paremtą tikimybinių įvairių galimybių įvertinimu.

V. Kancerevyčius (2004) investicinių projektų rinkos analizę skirsto į kokybinę ir kiekybinę. Kokybinę projektų rizikos analizę sudaro visų numatomų projekto rizikos pasekmių įvertinimas ir jos mažinimo priemonių aprašymas. Kiekybinę projektų rizikos analizę sudaro projekto efektyvumo pokyčių, susijusių su rizika, skaičiavimai.

Investicinio projekto riziką R. Norvaišienė (2004) apibrėžia, kaip jo rezultatų nuokrypio nuo laukiamo rezultato galimybė. Kiekybiškai vertinant investicinių pasiūlymų riziką, yra naudojamas rizikos įvertinimas, koreguojant diskonto normą. Tada yra gaunama informacija apie tikėtinas absoliučias grynosios dabartinės vertės (NPV) reikšmes.

Investicinio projekto finansinę riziką J. Bivainis ir kt. (1997) siūlo vertinti imitaciniu modeliavimu. Pasak šių autorių, pesimistiniame sąlygų variante remiamasi prielaida, kad projekto pinigų srautams svarbios aplinkos sąlygos klostysis blogiau nei baziniame variante, optimistiniame – atvirkščiai. Optimistinio ir pesimistinio variantų grynųjų dabartinių verčių skirtumas rodo rizikos laipsnį. Kuo šis skirtumas didesnis, tuo projektas rizikingesnis.

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

Šis metodas turi modifikaciją, kai skirtingų sąlygų variantams pagal nustatytą metodiką priskiriamos tikimybės ir skaičiuojama jų vidutinė kvadratinė paklaida. Didesnė paklaida rodo didesnę riziką.

Naudojantis rizikos įvertinimo keičiant pinigų srautą metodu, pirmiausiai yra nustatomos projektuojamų pinigų srautų tikimybės. Tuomet pagal tikimybių koeficientus koreguojami projekto pinigų srautai ir pagal gautas reikšmes skaičiuojama projekto vidutinė grynoji dabartinė vertė. Priimtinesnis, atsižvelgiant į riziką, yra projektas, kurio koreguota dabartinės grynoji vertė yra didžiausia.

Apibendrinant investicinių projektų įgyvendinimo ir vertinimo aspektus, realių investicijų efektyvumo užtikrinimo būdas yra investicinių projektų įvertinimas, nuo kurio priklauso galutinio sprendimo priėmimas. Tačiau investicinė veikla susijusi su grėsme, kad numatyti investicinio projekto tikslai bus nepasiekti. Būtina atsižvelgti į numatomų veiklos alternatyvų riziką. Rizikos išvengti investicinėje veikloje yra neįmanoma, todėl yra būtina mokėti ją įvertinti ir minimizuoti.

## **2. ŽEMĖS ŪKIO BENDROVĖS VEIKLOS EKONOMINIO EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS**

### **2.1. Lietuvos žemės ūkio padėties ekonominis įvertinimas**

Žemės ūkis – vienas reikšmingiausių Lietuvos ūkio sektorių. Mūsų šalyje yra susiklosčiusi palanki padėtis žemės ūkiui plėtoti: pakankami žemės ištekliai ir natūralus jos našumas, palankios

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

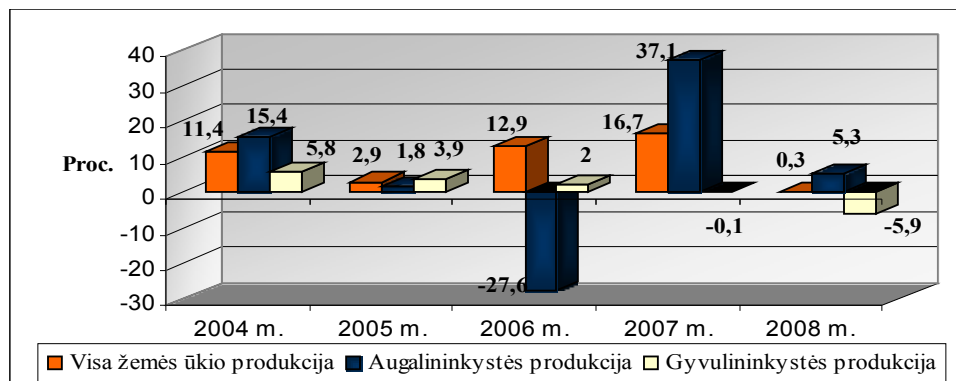
klimate sąlygos, pakankami darbo jėgos ištekliai, gilios žemdirbių ir maisto produktų gamintojų tradicijos ir verslo patirtis.

Pirminės žemės ūkio produkcijos gamybos našumas, taip pat ir konkurencingumas, didžia dalimi priklauso nuo ūkio dydžio ir nuo pačios ūkininkavimo struktūros. 60,6 proc. šalies teritorijos yra naudojama žemės ūkio veiklai plėtoti. 2005 metais Lietuvoje apytiksliai 40 procentų viso žemės ploto sudarė žemės ūkio naudmenos, kurių 48 proc. sudarė ariamoji žemė, 45 proc. pievos ir ganyklos. Šie duomenys iš tiesų rodo gerą balansą žemės naudojimo atžvilgiu. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės išankstiniais duomenimis 2009 m. pradžioje 103 miestuose gyveno 2240,6 tūkst. žmonių, o daugiau nei 21 tūkst. kaimo gyvenamųjų vietovių – 1109,5 tūkst. Lietuvos kaime šiuo metu gyvena apie trečdalis šalies gyventojų; mieste gyvena 67, kaime – 33 procentai visų šalies gyventojų.

Labai svarbūs ir sėkmingi Lietuvos žemės ūkio, maisto sektoriui ir kaimo plėtrai buvo 2007 m. Po nepriklausomybės atkūrimo nuolat smukę šio sektoriaus ekonominiai rodikliai 2007 m. pirmą kartą viršijo bendrą šalies ekonominį augimą, kuris prilygo 8,7 proc., tuo tarpu žemės ūkio sektoriuje augimas pasiekė 10 proc. Pastaraisiais metais žemės ūkyje sukurta bendroji pridėtinė vertė didėja. Tačiau bendrosios pridėtinės vertės struktūroje jos dalis nuo 2004 m. šiek tiek sumažėjo dėl gana intensyvių struktūrinių pokyčių kituose ekonomikos sektoriuose. Patikslintais Statistikos departamento duomenimis, 2004 m. žemės ūkio sektoriuje sukurta 5,2 procento, 2007 m. – 5,1 procento BPV, 2008 m. buvo sukurta 4,9 procentai BPV. 2008 m. palyginus su 2004 m., žemės ūkio sektoriuje sukurta 0,3 procento mažiau BVP dalies.

Žemės ūkio produkcijos apimtis 2004 m., palyginti su 2003 m., padidėjo 11,4 proc., augalininkystės – 15,4 proc., gyvulininkystės – 5,8 proc. Bendroji žemės ūkio produkcija veikusiomis kainomis 2008 m. sudarė 7,2 mlrd. Lt. Palyginti su 2007 m., žemės ūkio produkcijos apimtis padidėjo tik 0,3 proc., iš jos augalininkystės produkcijos apimtis padidėjo 5,3 proc., o gyvulininkystės produkcijos sumažėjo 5,9 proc. (2.1 paveikslą žr. kt. puslapyje).

Palankios gamtinės sąlygos, pašarų atsargos, gyvulininkystės, pieno ir mėsos produktų gamybos tradicijos ir patirtis – tvirtas pagrindas Lietuvos gyvulininkystei vystyti. Gyvulininkystės sektorius – tai žemės ūkio šaka, kurioje dominuoja pieno ir mėsos gamyba. Gyvulininkystės sektoriuje sukuriama didesnė pridėtinė vertė produktas, šio sektoriaus plėtrai naudojama daugiau perteklinė augalininkystės produkcija.



**2.1 pav.** Bendrosios žemės ūkio produkcijos apimties pokyčiai, lyginant su praėjusiais metais, proc.

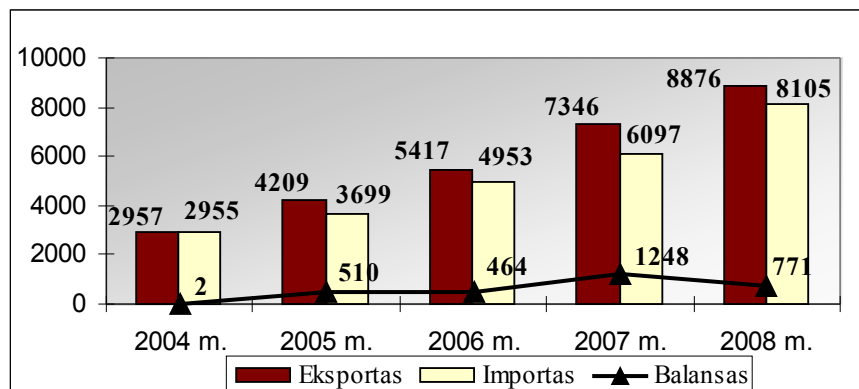
Šaltinis: Nacionalinė 2007-2013 m. kaimo plėtros strategija

Lietuvos klimato sąlygos ir natūralus dirvos derlingumas yra palankūs augalininkystei. Visoms auginamoms kultūroms teikiamas vienodas prioritetas. Tačiau kai kurių augalų (pvzd., rapsų) kasmet auginama daugiau. Tai pagrindiniai aliejiniai augalai Lietuvoje. 2007 metais rapsais apsėta 174,4 tūkst. ha, arba 23,6 tūkst. ha (15,6 proc.) daugiau nei 2006-aisiais. 2007 m. rapsų pasėliai sudarė 10,1 proc. (2006 m. – 8,7 proc.) viso pasėlių ploto. Žieminių rapsų pasėliai padidėjo 42,2 tūkst. ha (2,6 karto), vasarinių – sumažėjo 18,6 tūkst. ha (14,9 proc.). Auginti daugiau rapsų žemdirbius skatino didesnis rapsų poreikis biodyzelino gamybai ir 2006 metais išaugusios rapsų supirkimo kainos.

Lietuvoje labiausiai paplitusi žemės ūkio kultūra – javai. Grūdinės kultūros Lietuvoje taip pat užima didelius plotus, apie 1885,1 tūkst. ha. Statistikos departamento duomenimis, grūdų derlius 2008 m., palyginti su 2007 m., padidėjo 13 proc. ir sudarė 3,48 mln. t. ES šalių narių grūdų derlius sudarė 305 mln. t. Taigi Lietuvoje išauginamas derlius sudaro apie 1 proc. bendro ES šalių grūdų derliaus.

2008 m. Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų užsienio prekybos apyvarta pasiekė 17 mlrd. Lt, teigiamas prekybos balansas sudarė 771 mln. Lt. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportuota beveik už 8,9 mlrd. Lt, o eksporto vertė, palyginti su 2007 m., išaugo 20,8 proc. (2.2 paveikslą žr. kt. puslapyje).

Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos (ŽŪMPRIS) duomenimis žemės ūkio ir maisto produktų eksportas pastaraisiais metais sudarė vis didesnę dalį visame Lietuvos eksporte (2004 m. sudarė 11,5 proc., o 2007 m. – 17 proc., 2008 m. – 16 proc.). Europos Sąjunga išlieka pagrindiniu užsienio prekybos partneriu (apie 70 proc. nuo apyvartos). Taip pat buvo skatinamas eksportas ir į trečiųjų šalių rinkas, tarp jų – į Nepriklausomų Valstybių Sandraugą. Pagrindinės Lietuvos eksporto rinkos – Rusija (29 proc.), Latvija (14 proc.), Vokietija (10 proc.).



**2.2 pav.** Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais 2004-2008 m., mln Lt.

*Šaltinis:* Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistema 2008 metai

Per 2008 m. iš šalies augintojų supirkta 2,47 mln. tonų grūdų arba 39 proc. (0,7 mln. t) daugiau, palyginti su 2007 metais. Apie 70 proc. supirkto grūdų kiekio sudaro ūkininkų ir šeimos ūkiuose išauginti grūdai. Vidutinė grūdų supirkimo kaina 2008 m. buvo 530 Lt/t arba, palyginti su 2007 m., sumažėjo 15 proc. (95 Lt/t). Grūdų eksporto-importo balansas yra teigiamas ir vertine išraiška tiek 2004 metais, tiek per 2008 metų 9 mėnesius eksportas viršijo importą tris kartus. 2004 m. eksportuota 582,8 tūkst. t grūdų, 2007 m. – 725,4 tūkst. t., o per pirmuosius devynis 2008 m. mėnesius – 916,9 tūkst. t. Nuo 2004 m. pasikeitė Lietuvoje išaugintų grūdų eksporto geografija bei jo apimtys – 2004 m. pagrindinė Lietuvoje išaugintų kviečių ir miežių pirkėjos buvo Baltarusija ir Rusija, o 2008 m. grūdai keliauja į Šiaurės Afrikos bei Skandinavijos valstybes.

Žemės ūkio ministerijos užsienio prekybos duomenų bazės duomenimis, rapsų importas/įvežimas į Lietuvą 2008 m., palyginti su 2007 m., sumažėjo 34,6 proc. Didžiausias rapsų kiekis – 413,801 t praėjusiais metais įvežtas iš Vokietijos, iš Švedijos – 83,017 t, iš Vengrijos – 35,000 t. Rapsų išvežimas iš Lietuvos 2008 m., palyginti su 2007 m., sumažėjo nedaug – 3,9 proc. Daugiausia rapsų išvežta į Estiją – 67,529 tūkst. t, į Daniją – 59,220 tūkst. t, į Maltą – 26,954 tūkst. t, į Vokietiją – 19,763 tūkst. t ir į Suomiją – 26,620 tūkst. t. Per 2008 metų Lietuvoje iš rapsų augintojų supirkta 244,7 tūkst. t rapsų, arba 102,9 tūkst. t (77,5 proc.) daugiau nei per 2007 metų laikotarpį. Rapsų supirkimo kaina 2008 metų rugsėjį, palyginti su 2007-ųjų tuo pačiu mėnesiu, išaugo 10,9 proc.

Nors rapsai palyginti nauja Lietuvoje auginama kultūra, tikimasi, kad ateityje bus auginama vis daugiau biokuro žaliavos. Kadangi ES apie 80 proc., o Lietuvoje dar daugiau biokuro agaminama iš rapsų aliejaus, mūsų šalies rapsų augintojams atsiveria potenciali rapsų realizavimo rinka, kuri dėl pasaulinės naftos kainos sumažėjimo ir pasaulinių piniginių resursų stokos numatomas rapsų kainos mažėjimas.

Lietuvoje kaip ir visame pasaulyje kyla problemų dėl to, kad senka ir brangsta degalai. Energetinių išteklių brangimas daro didelį poveikį žemės ūkio ekonomikai. Kylant degalų kainoms,

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

didėja gamybos išlaidos, ypač augalininkystės ūkiuose. Kadangi žemės ūkio produktai nebrangsta taip greitai kaip degalai, mažėja žemdirbių pelnas. Žemės ūkio produktų rinka yra tobula konkurencijos pavyzdys, kur žemės ūkiai gamina identišką produkciją ir negali paveikti kainos, nes žemės ūkio kultūra gali būti jau pasėta ir žemdirbys nieko negalės pakeisti, norėdamas sureaguoti į kainos pokyčius. Augalininkystės ūkio perdirbimo apimtį ir pelningumą turi garantuoti kainos, nes būtent jos turi skatinti efektyvią gamybą.

Pastarųjų metų tiek aliejinių, tiek grūdinių kultūrų augimo tempai vis didėja. Šios kultūros užima dominuojančią padėtį organinės produkcijos rinkos segmente, sudarydamos beveik 80 proc. jos bendrosios vertės. Augalininkystės ūkiai, investavę į modernias technologijas, jau pasiekė derliaus lygį, artimą ES valstybių narių lygiui. Tačiau vidutinis šių ūkių našumas dar gana nedidelis. Daugumos įmonių įrengimai pritaikyti didelio masto gamybai ir naudoja labai daug energijos. Tai lemia didelius gamybos kaštus ir mažina produkcijos konkurencingumą. Vis dėlto įmonės, kurios palapsniui modernizavo savo gamybą, sugebėjo padidinti savo produkcijos dalį rinkoje.

Ūkiai stokoja specialių žinių ir investicinių gebėjimų, kad galėtų atnaujinti pasenusią įrangą, naudoti geros kokybės sėklas ir augalų apsaugos priemones. Norint, kad Lietuvos žemės ūkio ekonominis efektyvumas nuolat stiprėtų, būtina investuoti į modernius technologinius procesus ir techniką, įgyvendinti inovacinius metodus, kad būtų galima gauti didesnę pridėdamąją vertę ir aukštesnės kokybės produkciją.

## **2.2. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos analizė**

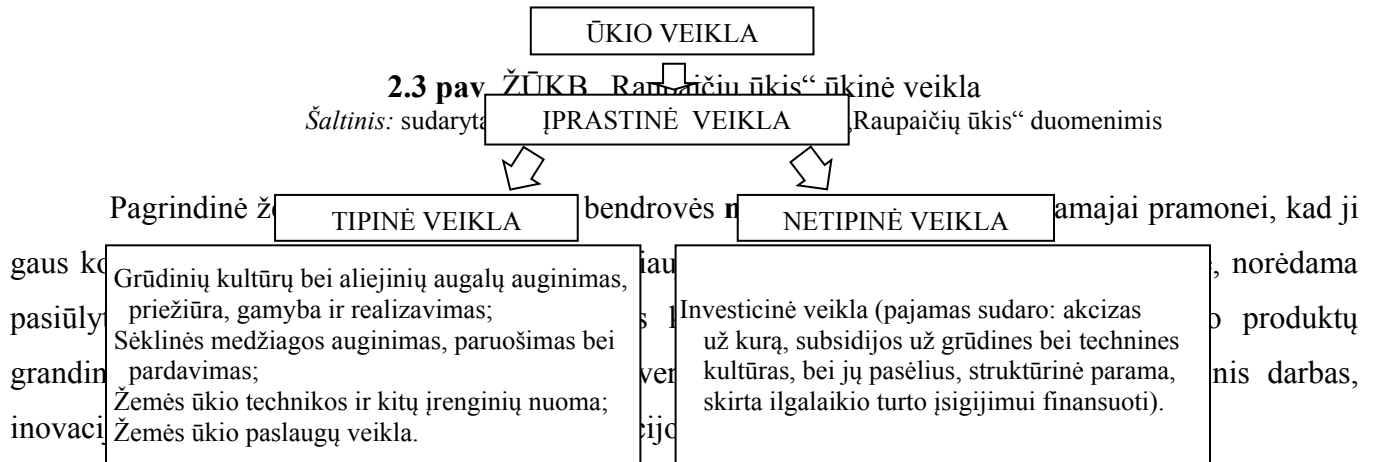
ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ - žemės ūkio kooperatinė bendrovė, kuri susikūrė 2000 m. lapkričio 15 dieną ir buvo įregistruota Šiaulių rajono savivaldybėje. Keturi privatūs ūkiai iki kooperatyvo įkūrimo dirbę bendrai, išnuomojo savo žemes kooperatyvui. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ vadovė yra jaunoji ūkininkė - Jolanta Gelžinytė (32 metų), 2005 m. perėmusi iš tėvų vykdytą ūkinę veiklą. Bendras kooperatyvo valdomas plotas 2001 metais siekė 247,43 ha, iš kurių žemės naudmenų – 232,24 ha. Augalų pasėlių plotai nuo 2004 iki 2008 m. padidėjo 48,33 %. Šiuo metu kooperatinė bendrovė valdo 631,00 ha (deklaruotas plotas) ūkio žemės plotus. Detalizuota informacija apie ūkio valdas pateikta 2 priede. Ūkio žemės išsidėsčiusios Šiaulių rajone: Kuršėnų, Kužių, Bubių kaimiškose seniūnijose. Kooperatyvo apdirbama žemė įeina į vidurio Lietuvos derlingų žemių zoną. Žemę čia lengva apdirbti, nes reljefas lygus, laukai mažai akmenuoti ir galima našiai naudoti techniką.

Šiaulių regiono teritorija dėl palankių gamtinių sąlygų yra daugiau įsavinta žemės ūkio veiklai ir turi didesnes plėtros perspektyvas. Didžiąją regiono ploto dalį sudaro žemdirbystei tinkamos lygumos. Didelę įtaką žemės ūkio gamybos intensyvumui ir efektyvumui turi dirvožemio našumas. Lietuvoje

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

vidutinis žemės ūkio naudmenų (ŽŪN) našumo balas, parodantis ŽŪN kokybę pagal augalininkystės produktyvumą, esant vidutinėms ekonominėms ūkininkavimo sąlygoms, siekia 39,1. Šiaulių regiono Šiaulių rajone vidutinis našumo balas siekia 43,0. Šiaulių regiono žemės ūkio stiprybė – derlingi ir našūs dirvožemiai, o tai yra svarbiausia sąlyga žemės ūkio kultūrų derlingumui bei prielaida žemės ūkio plėtotei.

Dabartinė kooperatyvo veikla pavaizduota 2.3 paveiksle.



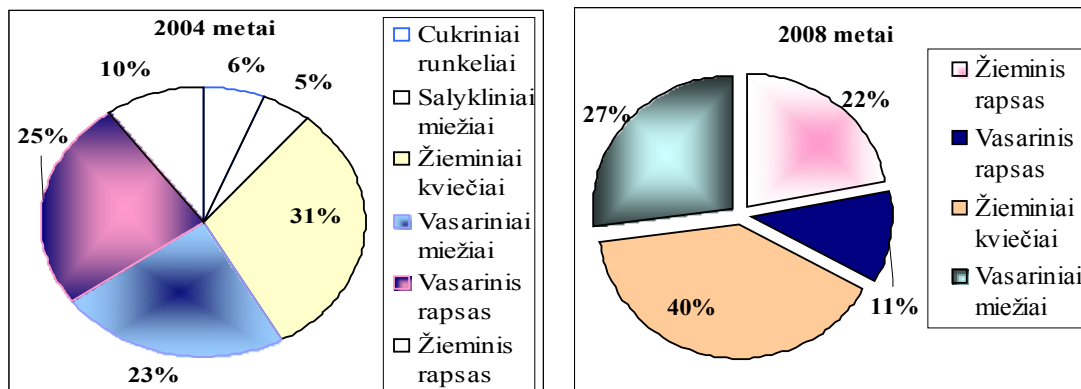
**Vizija** - tapti pažangiu, konkurencingu, moderniu Lietuvos žemės ūkio subjektu.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ teikiamų paslaugų paketas:

- grūdinių, (išskyrus ryžius), ankštinių augalų auginimas;
- aliejinių, augalų (išskyrus alyvas) auginimas;
- grūdų džiovinimas – naudojant specialią įrangą, sureguliuojamas produkcijos drėgnumas, pagerėja grūdų kokybė, dėl šių priežasčių kyla produkcijos kaina;
- grūdų valymas – įmonėje sumontuota speciali technika mažina grūdų šiukšlingumą taip vėlgi didindama produkcijos kokybės parametrus.

Šiuo metu įmonė, kaip pagrindinę savo veiklą vykdo augalininkystės, konkrečiai – grūdinių (išskyrus ryžius) ir aliejingų sėklų augalų auginimą. Nuo 2007 m. visiškai atsisakyta cukrinių runkelių ir salyklinių miežių auginimo. Remiantis 2007 ir 2008 metų pasėlių deklaracija, įmonės auginamos grūdinės kultūros yra žieminiai kviečiai, vasariniai miežiai, vasarinis rapsas bei žieminis rapsas, skirtas biokuro gamybai (2.4 paveikslas).



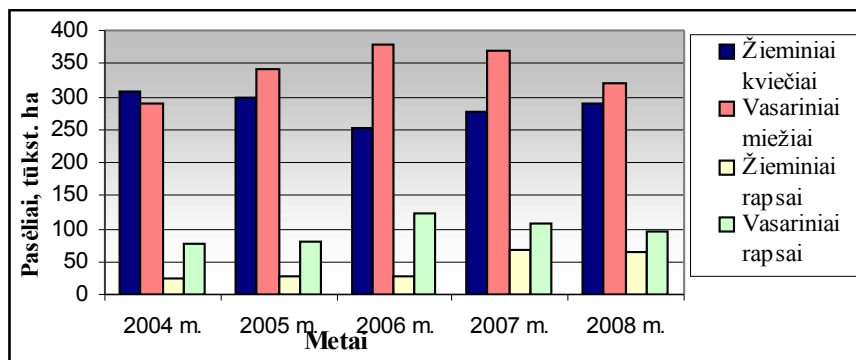


**2.4 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio augalų pasėlių struktūra  
*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ duomenimis

Lietuvoje 2004 m. grūdinių augalų pasėlių plotas buvo 909,0 tūkst. ha, kas sudarė beveik 64 % visos šalies pasėlių ploto, o 100,6 ha tūkst. ha aliejinių augalų sudarė 7,03 % visos šalies pasėlių ploto (3 priedo 1 lentelė). 2008 m., palyginti su 2004 m., grūdinių augalų pasėlių plotai padidėjo 16,47 % ir buvo 1058,7 tūkst. ha, tai sudarė 60,57 % visų pasėlių ploto. Atitinkamai per 2004-2008 m. laikotarpį aliejinių augalų pasėlių plotai išaugo 60,64 % ir buvo 161,6 tūkst. ha. Tačiau tai sudarė tik 9,25 % visų pasėlių ploto.

Lyginant šalies pasėlių plotus su Šiaulių rajono pasėlių plotais, tendencija išlieka panaši. Grūdinių augalų pasėlių plotai didėjo nuo 33067 ha 2004 m. iki 37997 ha 2008 m., t. y. 14,91 % (3 priedo 2 lentelė). Jų dalis bendrame Šiaulių rajono pasėlių plote išliko panaši: 2004 m. 61,79 %, o 2008 m. 61,62 %. Aliejinių augalų pasėlių plotai per analizuojamą laikotarpį išaugo net 116,38 %, jų dalis bendrame pasėlių plote 2008 m. sudarė 19,11 % pasėlių. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bendrame Šiaulių rajono pasėlių plote 2004 m. sudarė 0,79 % pasėlių. Nuo 2004 m. dalis pasėlių bendrame plote pradėjo didėti ir 2008 m. sudarė 1,02 % pasėlių (3 priedo 3 lentelė).

Šalyje javų ir rapsų plotas, jų struktūra keitėsi priklausomai nuo šių kultūrų paklausos rinkoje, supirkimo kainų, tiesioginių išmokų, eksporto ir importo politikos. 2008 m. buvo apsėta: 290 tūkst. ha - žieminiais kviečiais, 320,1 tūkst. ha - vasariniais miežiais, 65,7 tūkst. ha – vasariniu rapsu ir 95,9 tūkst. ha – žieminio rapsu. Žieminio kviečių plotas per 2004-2008 m. sumažėjo 5,45 %, vasarinių miežių padidėjo 11,18 %. Žieminio ir vasarinio rapsu per pastaruosius penkerius metus taip pat atitinkamai padidėjo 4,13 % ir 25,52 % (2.5 paveikslas).



**2.5 pav.** Šalies augalų pasėlių plotai 2004-2008 m.

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kai kurie augalininkystės ūkiai, investavę į gamybos bazės modernizavimą, jau pasiekė ES būdingą augalų derlingumą. Tačiau vidutinis derlingumas, palyginti su ES šalimis, yra pakankamai žemas. Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2008 m. Lietuvoje grūdų (kviečių, miežių, rugių, avižų, kvietrugių, kukurūzų, grikių) derlius sudaro 2,8 mln. t – 6,4% didesnis negu praėjusiais metais (2,632 mln. t). Vidutinis derlingumas – 3,12 t/ha. Iš jų kviečiai sudaro 1,432 mln. t (derlingumas – 3,97 t/ha), miežiai – 814,6 tūkst. t (derlingumas – 2,73 t/ha). ES statistikos agentūros Eurostat duomenimis bendras grūdinių augalų derlingumas 2008 m. siekė 5,03 t/ha, kai 2007 m. sudarė 4,53 t/ha. Kviečių derlingumas 2008 m. siekė 5,35 t/ha – 10,4% didesnis negu 2007 metais (2.1 lentelė ir 4 priedas).

**2.1 lentelė**

**ES-27 grūdinių augalų derlingumas 2007 m. ir 2008 m., t/ha**

	2007 m.	2008 m.	5-rių metų vidurkis	Pokytis %, lyginant 2008 m. su 2007 m.
<b>Kviečiai</b>	4,84	5,35	5,04	10,5
<b>Miežiai</b>	4,21	4,42	4,19	5,0
<b>Rapsas</b>	2,8	2,94	3,0	5,0

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat duomenimis

Pagrindinių žemės ūkio augalų derlius dėl nepalankių meteorologinių sąlygų 2006 m. palyginti su 2005 m. sumažėjo: grūdų – 34 %, rapsų – 16%. Dėl prastų žiemojimo sąlygų visiškai arba iš dalies sunyko didelė dalis žieminių kviečių, miežių ir rapsų pasėlių. Ypač nepalankūs metai buvo žieminių javų augintojams. Dėl šalnos padarytos žalos 13 % sumažėjo pasėlių plotai, 35 % derlingumas, 44 % bendras derlius. Nors vasarinių javų plotai padidėjo 12 %, dėl gerokai mažesnio gauto derlingumo (31%), bendras derlius sumažėjo 23 %. Rapsų derliaus mažėjimą lėmė derlingumo sumažėjimas 39 %, nors pasėta jų buvo 38 % daugiau.

Lietuvoje 2004-2008 m. vidutinis žieminių kviečių ir vasarinių miežių derlius atitinkamai sudarė 912,9 tūkst. t. ir 878,5 tūkst. t., o vidutinis derlingumas – 38,7 kg iš vieno hektaro žieminių kviečių ploto ir 26,2 kg iš vieno hektaro vasarinių miežių ploto. Didžiausias žieminių kviečių derlius (1381,1 tūkst. t.)

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

ir derlingumas (47,6 kg/ha) buvo 2008 m. Analizuojamu laikotarpiu vidutinis žieminio ir vasarinio rapso derlius atitinkamai sudarė 100,9 tūkst. t. ir 142,6 tūkst. t., o vidutinis derlingumas – 23,5 kg iš vieno hektaro žieminio rapso ploto ir 15,2 kg iš vieno hektaro vasarinio rapso ploto (4 priedas).

Šiaulių rajone grūdinių kultūrų 2004-2008 m. vidutinis delingumas: žieminių kviečių – 41,64 kg/ha, vasarinių miežių – 29,2 kg/ha; aliejinių kultūrų derlingumas: žieminio rapso – 24,84 kg/ha, vasarinio rapso – 16,05 kg/ha (5 priedas).

Lyginant Lietuvos žemės ūkio bendrovių grūdinių ir aliejinių augalų derlingumą matyti, kad vidutinis derlingumas 2004-2008 m. buvo toks: žieminių kviečių – 40,28 kg/ha, vasarinių miežių – 29,84 kg/ha, žieminio rapso – 26,36 kg/ha ir vasarinio rapso – 18,82 kg/ha (5 priedas).

Analizuojant žieminių kviečių derlingumą, pastebima, kad 2006 m. derlingumas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ buvo mažiausias per analizuojamą laikotarpį. Palyginus su Lietuvos žemės ūkio bendrovėmis, atsiliko 1,3 punkto, palyginus su Šiaulių rajonu – 1,1 punkto, o palyginus su visa Lietuva, pralenkė 0,8 punkto (4 priedas ir 5 priedo 1 lentelė). Dėl nepalankių 2006 metų vasaros pabaigos orų, žieminių kviečių derlingumas sumažėjo ir šalyje, ir bendrovėje. Derlingumas Lietuvoje ir Šiaulių rajone buvo apie 34 % mažesnis nei 2005 m. ir sudarė 24,6 kg/ha ir 26,5 kg/ha atitinkamai, o ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ jis sumažėjo -30,41 % ir sudarė 25,4 kg/ha. 2008 m. palyginti su 2007 m. žieminių kviečių derlingumas padidėjo Lietuvoje 14,42 %, Šiaulių rajone 13,05 %, žemės ūkio bendrovėse 8,74%, o ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ net 30,75 %. Tai didžiausias žieminių kviečių derlingumas per analizuojamą laikotarpį.

2004 m. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ vasarinių miežių derlingumas 31,7 kg/ha buvo 0,7 punkto mažesnis už Šiaulių rajono ir 2,4 punkto už Lietuvos bendrovių, bet 2,4 punkto didesnis nei vidutiniškai visoje Lietuvoje (4 priedas ir 5 priedo 2 lentelė). 2006 m. vasarinių miežių iš vieno hektaro prikulta mažiausiai per nagrinėjamą 2004-2008 m. laikotarpį. Lietuvoje vasarinių miežių derlingumas, palyginti su 2005 m., buvo 28,52 % mažesnis ir sudarė 19,3 kg/ha. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ vasarinių miežių derlingumas 2006 m. sumažėjo 27,86 %. Per 2004-2008 m. laikotarpį vasarinių miežių derlingumas padidėja Šiaulių rajone 3,09 % ir analizuojamoje bendrovėje 3,79 %. Tuo tarpu Lietuvoje ir žemės ūkio bendrovėse pastebimas šio kultūros derlingumo nežymus sumažėjimas – 1,71 % ir 3,23 % atitinkamai.

2005 m., palyginti su 2004 m., žieminio rapso derlingumas padidėjo Šiaulių rajone 4,2 %, žemės ūkio bendrovėse 4,4 %, ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ – 4,6 % (4 priedas ir 5 priedo 3 lentelė). Lietuvoje žieminio rapso derlingumas ne padidėjo, o sumažėjo -7,04 %. 2006 m. dėl nepalankių klimatinių sąlygų visuose ūkiuose buvo prikulta mažiausiai žieminio rapso per visus penkeris metus. 2006 m., palyginti su 2005 m., ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ šios kultūros derlingumas sumažėjo -30,22 %. 2007-2008 m. žieminio rapso derlingumas padidėjo. 2008 m. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ žieminio rapso derlingumas buvo 24,3 kg/

ha. Praėjusiais metais ūkyje derlingumas buvo mažesnis už Lietuvos 2,19 punkto, 1,4 punkto už Šiaulių rajono ir 2,3 punkto už žemės ūkio bendrovių.

Analizuojant 2004-2008 m. vasarinio rapsų derlingumą šalyje pastebima, kad derlingumai Lietuvoje, Šiaulių rajone, žemės ūkio bendrovėse ir ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ sumažėjo (4 priedas ir 5 priedo 4 lentelė). 2008 m., palyginti su 2004 m., derlingumas sumažėjo Lietuvoje 13,19 %, Šiaulių rajone 15,68 %, žemės ūkio bendrovėse 11,21 %, ir analizuojamoje bendrovėje 14,36 %. Dėl nepalankių meteorologinių sąlygų vasarinio rapsų derlingumas visuose šalies ūkiuose buvo ypatingai žemas. Lietuvoje 2004-2008 m. superkama vis daugiau grūdų. Per 2008 metų I pusmetį Lietuvoje supirktą 400,54 tūkst. t javų grūdų, arba 238,12 tūkst. t (2,5 kartus) daugiau nei per praėjusių metų tą patį laikotarpį. Kadangi javų augintojai 2006 metais, palyginti su 2005-aisiais, buvo prikūlę beveik 1 mln. t grūdų mažiau, sumažėjusi javų grūdų pasiūla rinkoje 2007 metų I pusmetį gerokai sumažino jų supirkimo apimtį. Tai lėmė ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ grūdų kainų didėjimą, 2007 m. vidutinė kviečių supirkimo kaina, palyginus su 2006 m., padidėjo 172,88 %, o miežių 135,28 % (2.2 lentelė).

## 2.2 lentelė

### Grūdų ir aliejinių augalų sėklų vidutinės supirkimo kainos 2004-2007 m., Lt/t

Pardavimo kainos Lt/t	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
<b>Lietuva</b>					
Kviečiai	492,1	401,1	325,2	887,4	757,5
Miežiai	294,4	301,6	274,4	645,6	659,4
Rapsas	649,2	655,4	721,5	845,0	1369,0
<b>ŽŪKB „Raupaičių ūkis“</b>					
Žieminiai kviečiai	390,0	349,0	335,0	830,0	762,8
Vasariniai miežiai	299,0	285,0	300,0	625,0	615,0
Rapsas	635,2	649,0	710,0	851,3	1250,0

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto ir ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ apskaitos duomenimis

Pasaulinės rinkos daro nemažą įtaką grūdų kainų lygiui Lietuvoje. Įstojus į ES Lietuvos grūdų rinkos reguliavimui taikomos tokios pat priemonės kaip ir kitose ES šalyse: intervencinių pirkimų sistema, tiesioginės išmokos, importo ir eksporto priemonės.

Per 2008 m. pirmąjį pusmetį Lietuvoje iš rapsų augintojų supirktą 2,13 tūkst. t rapsų, arba 1,2 tūkst. t (2,3 karto) daugiau nei 2007 m. tuo pačiu laikotarpiu. Dėl išaugusios rapsų paklausos 2008 metų vidutinė rapsų supirkimo kaina, palyginti su 2007 m., kaina padidėjo 62,01 %. Situacija rapsų rinkoje dabartiniu metu gana palanki. Taikoma nauja santykių forma – sutartiniai įsipareigojimai tarp rapsų augintojų ir biokuro gamintojų.

Lietuvoje sparčiai vystosi biokuro gamyba, o nacionalinėje energetikos strategijoje numatyta, kad biodegalai sudarys vis didesnę dalį viso naudojamo degalų kiekio. Taigi rapsus auginti yra perspektyvu. Rapsai yra vieni rentabiliausių augalų. Jau dabar jų paklausa viršija pasiūlą. Lietuvos klimatas ir

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

dirvožemiai ypač tinkami žiemkenčiams – kviečiams auginti. Žieminius kviečius auginti paranku, nes jie geriausiai pasinaudoja trumpos mūsų vasaros šiluma ir per žiemą dirvoje susikaupiančia drėgme. Miežius auginti naudinga, nes jie derlingumu pralenkia visus kitus vasarinius javus. Be to, miežių šaknų sistema yra silpnoka ir dėl trumpos vegetacijos trukmės maisto medžiagų panaudojimas iš dirvos yra ribotas, todėl dirva nenualinama.

Įmonės gaminama produkcija yra pasirinkta remiantis logiškumo, ekonomiškumo kriterijais bei nulemta vyraujančių rinkos dėsnių. Toks rinkinys yra ypatingai tikslingas, nes yra jautrus visuomenės poreikiams. Taip planuojama gamyba nuolat atitiks rinkoje esančią paklausą, bus maksimaliai efektyvi ir naudinga.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ augina ir toliau planuoja auginti grūdines kultūras ir aliejinius augalus, atsižvelgdamas į tai, kad grūdų ūkio plėtojimas – Lietuvos žemės ūkio vystymo strategijos sudėtinė dalis, nuo kurio priklauso kitų žemės ūkio produktų gamybos mastai ir apsirūpinimo pagrindiniais maisto produktais lygis. Planuojant gamybą ūkyje visada bus paliekami pūdymų plotai, naudojant sėjomainą yra palankios sąlygos užauginti gausų, konkurencingą aukštos kokybės derlių.

Atsižvelgdama į kuriamą modernaus, konkurencingo, ekonomiškai tvirto ūkio modelį, ūkio vadovė nuolat ieško papildomų investicijų ūkio modernizavimui. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ sėkmingai pasinaudojo finansine parama, teikiama pagal specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (SAPARD). 2002 metais sausio 16 dieną Nacionalinė mokėjimų agentūra prie ŽŪM ir žemės ūkio kooperatinė bendrovė „Raupaičių ūkis“ pasirašė pirmąją Europos Sąjungos žemės ūkio ir kaimo plėtros paramos programos sutartį, pagal kurią „Raupaičių ūkiui“ buvo suteikta 379568 Lt negrąžinamos paramos suma ūkiui modernizuoti. Iš šių lėšų ūkyje nupirkta techninės įranga sėklininkystės ūkiui plėtoti. 2004 metais šis projektas buvo sėkmingai įvykdytas.

2003 metais lapkričio mėnesį paruoštas dar vienas verslo planas „Grūdų ūkio modernizavimas“, siekiant pasinaudoti SAPARD programos krypties „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“ sektorių „Grūdinės kultūros ir linai“ parama. Pagal šį projektą įsigytas traktorius „VALTRA“, skutikas ir ražieninis sėjos agregatas. Informacija apie turimą techniką ir įrengimus pateikta 6 priede.

Ūkis 2004 metais užbaigė montuoti sėklų paruošimo technologiją: priėmimo bunkeris, pirminio WESTRUP ir pagrindinio PETKUS GIGANT valymo mašinos, trijerių blokas, beicavimo ROSENGREN R6-1 ir pakavimo bei maišų užsiuvimo mašinos. Per parą ūkis pajėgus paruošti apie 7 tonas sėklinės medžiagos. Javų sėklų pakuotės tokio dydžio, kokių pageidauja klientai: pakuojama į 40 kg maišus ir į didmaišius. Nuo 2005 metų ūkis bendradarbiauja su STRU/Saaten – Union (Vokietija) ir yra įtrauktas kaip oficialus atstovas STRU/Saaten – Union, platinamų augalų rūšių ir veislių į Lietuvos

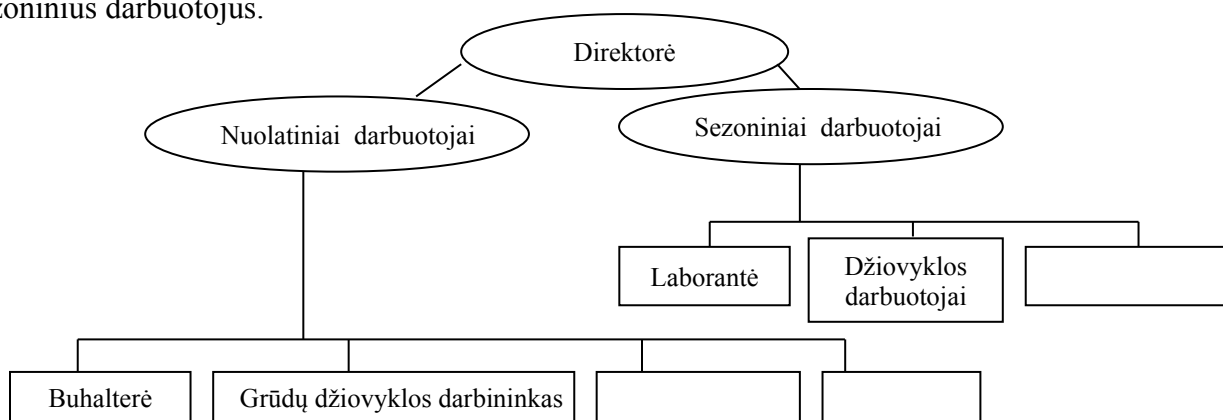
Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

valstybinės augalų veislių tyrimo centro prie ŽŪM išleistą nacionalinį augalų veislių 2006 m. sąrašą (atstovauja žieminių kviečių PEGASSOS ir vasarinių miežių TRAMINER veisles).

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“, kaip ir kiti šalies augalų dauginamosios medžiagos tiekėjai, rengiasi konkurencijai tarptautinėje rinkoje. Ūkio darbuotojai bando patys ieškoti ir užmegzti ryšius su Europos Sąjungos šalių sėklininkystės institutais, siekdami įsivežti į Lietuvą elitinę dauginamąją sėklinę medžiagą tolimesniam dauginimui bei pardavimui Lietuvoje. Labai svarbu ne tik užauginti kokybišką dauginamąją medžiagą, bet ir tinkamai ją paruošti. Sertifikuotos sėklos paruošimas ir pakuotės turi atitikti ES nustatytus kokybės reikalavimus. Pagrindiniais savo konkurentais sėklininkystės srityje ūkis laiko du didžiausius Lietuvoje sėklininkystės fabrikus, tai UAB „Dotnuvos projektai“ ir Kemira GrowHow sėklų fabriką, kurių pajėgumai šiandiena gerokai pranoksta ūkio pajėgumus.

Ūkiui plečiant savo veiklą bei įsigijus modernią techniką, atsirado galimybė įsteigti papildomų darbo vietų. Bendrovės organizacinė valdymo struktūra pateikta 2.6 paveiksle.

Įmonėje dirbančiuosius galima suskirstyti į dvi kategorijas – nuolatinius darbuotojus, bei sezoninius darbuotojus.



**2.6 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ organizacinės struktūros schema

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ duomenimis

Kaip matyti iš paveikslo, aukščiausia valdžia priklauso bendrovės direktorei, kuriai pavaldūs visi įmonės darbuotojai. Griežtos hierarchijos ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ nėra, tai galima vertinti teigiamai, nes darbuotojai nejaučia tam tikrų sluoksnių buvimo, diskriminacijos, taip jie yra labiau motyvuoti.

Ūkyje taikomos šiuolaikinės augalų auginimo technologijos bei įsigyta nauja technologija ir moderni technika reikalauja kvalifikuotų specialistų. Šis ūkis susiduria su problema – kaime bei artimiausiame Kuršėnų mieste nėra kvalifikuotų grūdinių augalų auginimo specialistų, taip pat darbuotojų, turinčių reikiamų grūdų džiovyklos operatoriaus kvalifikacijų bei žinančių sėklininkystės ūkio specifiką ir galinčių pagaminti aukštos kokybės sėklinę medžiagą. Taip pat trūksta žemės ūkio mašinų mechanikų, kurie galėtų dirbti su nauja žemės ūkio technika bei esant reikalui sugebėtų ją remontuoti bei paruošti kitam darbo sezonui. Kad būtų išvengiama šios problemos, ūkio administracija

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

vietoje apmoko darbuotojus. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ siekiant pažangaus ir pelningo ūkininkavimo, reikia ir aukštos kvalifikacijos specialistų, kurių negali pasiūlyti darbo rinka. Šią susidariusią problemą ūkio administracija bando spręsti naudodamasi kvalifikuotų konsultantų paslaugomis, kurių patarimas yra dažnai reikalingas.

Iš bendros ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ charakteristikos galima daryti išvadą, kad ES paramos lėšomis atnaujinta ūkio materialinė bazė suteikia galimybę naudoti naujas ir pažangias ūkininkavimo technologijas, mažinančias ūkio veiklos sąnaudas. Visa tai prisideda prie konkurencingos ūkinės veiklos palaikymo. Didėjantys žemės plotai, noras tobulėti ir taikyti modernias auginimo technologijas sąlygoja bendrovės veiklos efektyvumą, kuris pasiekiamas įgyvendinant investicinius projektus. Investicinio projekto sudarymo ir įgyvendinimo galimybės yra analizuojamos tolimesniuose poskyriuose.

Informacija apie ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ekonominę veiklą yra paimta iš bendrovės 2004-2008 metų balansų ir pelno (nuostolio) ataskaitų (7 ir 8 priedai). ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumo analizė bendrovės vadovei gali padėti išsiaiškinti intensyviai ar ekstensyviai yra plėtojama bendrovės veikla. Identifikuoti veiklos sritis, kurios teikia didžiausią naudą ir kurias reikėtų paremti, nuspręsti, kuria kryptimi plėtoti veiklą, siekiant padidinti efektyvumą bei numatyti didinimo rezervus, ateities perspektyvas.

### **2.3. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumo įvertinimas remiantis finansinės analizės rodikliais 2004-2008 m.**

Atliekant ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimą reikia tiksliai įvertinti jos finansinę padėtį. Vertinant analizuojamos žemės ūkio bendrovės veiklos efektyvumą, būtina apskaičiuoti finansinius rodiklius. Rodikliams apskaičiuoti reikalingi duomenys pateikiami 7 ir 8 prieduose.

#### **2.3.1. Produkcijos pajamų dinamika 2004-2008 m.**

Vertinant ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumą pirmiausia buvo apskaičiuoti jos užaugintos produkcijos pajamų dinaminiai pokyčiai 2004-2008 m. laikotarpiu (9 priedas). Skaičiavimai pateikti 2.3 lentelėje (žr. kt. puslapyje).

**2.3 lentelė**

**ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ produkcijos pajamų dinamika 2004-2008 m., Lt**

Produkcija	2004 m. Lt	2005 m. Lt	2004/ 2005 m. pokytis	2006 m. Lt	2005/ 2006 m. pokytis	2007 m. Lt	2006/ 2007 m. pokytis	2008 m. Lt	2007/ 2008 m. pokytis	2008/2004 m. pokytis	
			Lt		Lt		Lt		Lt	Lt	Lt
<b>Cukriniai runkeliai</b>	44154	54022	9868	41580	-12442	0	-41580	0	0	-	-
<b>Salykliniai miežiai</b>	36145	34510	-1635	29879	-4631	0	-29879	0	0	-	-
<b>Žieminiai kviečiai</b>	229541	200960	-28581	203500	2540	266310	62810	306621	40311	<b>77080</b>	<b>33,58</b>
<b>Vasariniai miežiai</b>	112416	95478	-16938	84630	-10848	100598	15968	129655	29057	<b>17239</b>	<b>15,34</b>
<b>Vasarinis rapsas</b>	149685	101650	-48035	131419	29769	302467	171048	406206	103739	<b>256521</b>	<b>171,37</b>
<b>Žieminis rapsas</b>	99458	79511	-19947	110574	31063	210577	100003	316200	105623	<b>216742</b>	<b>217,92</b>
<b>Kita veikla</b>	6811	6716	-95	6569	-147	24590	18021	45860	21270	<b>39049</b>	<b>573,32</b>
<b>Iš viso:</b>	<b>678210</b>	<b>572847</b>	<b>-105363</b>	<b>608151</b>	<b>35304</b>	<b>904542</b>	<b>296391</b>	<b>1204542</b>	<b>300000</b>	<b>526332</b>	<b>77,61</b>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Iš 2.3 lentelės analizuojamų duomenų matyti, kad 2005 m., palyginti su praėjusiais 2004 m., bendrovės pardavimo pajamos sumažėjo 105 363 Lt. Iš produkcijos daugiausiai sumažėjo vasarinio raps (-32,09 %) ir žieminio raps (-20,06 %) pajamos. Šį neigiamą pokytį bendrovės veiklai lėmė 2005 m. susidaręs žemės ūkio produkcijos perteklius tiek Lietuvos, tiek ES rinkoje. Dėl to grūdų ir rapsų supirkimo kainos 2005 m. buvo kur kas mažesnės, palyginus su 2004 m. produkcijos kainomis.

Nepaisant sausros padarinių 2006 m. bendrovė uždirbo 35 304 Lt arba 6,16 % daugiau pajamų negu 2005 m. Šį padidėjimą galima susieti su atliktomis investicijomis į naujas gamybos technologijas bei gamybos procesų automatizacija. Vis dėlto iš auginamos produkcijos sumažėjo cukrinių runkelių 23,03 % ir salyklinių miežių 13,42 % pardavimo pajamos. Tai paskatino kitais 2007 m. visiškai atsisakyti šios auginamos žemės ūkio kultūros.

Analizuojant 2007 m. bendrovės pardavimo pajamų kitimą, matyti, kad 2007 m. pardavimo pajamos, palyginus su 2006 m., padidėjo 48,74 %. Tai galima susieti su padidėjusiais dirbamais šių kultūrų žemės plotais. Specializavusis grūdinių ir aliejinių augalų gamyboje, per metus daugiau negu dvigubai išaugo vasarinio raps apimtys – 130,15 %. Sparčiai didėjo ir žieminio raps produkcijos apimtys. Per 2007 m. šios kultūros apimtys išaugo 90,44 %.

2008 m. bendrovės veiklai yra patys sėkmingiausi, nes visos auginamos produkcijos pardavimo pajamos turėjo ryškią augimo tendenciją. Praėjusiais metais ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ uždirbo 300 000 Lt arba 33,17 % daugiau pajamų, palyginus su 2007 m. Tokį didelį bendrovės užaugintos produkcijos pardavimo pajamų augimą lėmė 50,16 % arba 105 623 Lt žieminio raps ir 34,30 % arba 103 739 Lt vasarinio raps išaugusios pardavimo pajamų apimtys. Kitų produkcijos rūšių pardavimo pajamos taip



Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

pat išaugo, tik mažesniais tempais. Iš auginamos produkcijos tik žieminių kviečių pardavimo pajamų augimo pokytis buvo mažiausias.

Atlikta bendrovės 2004-2008 m. veiklos pajamų analizė parodo, kad didžioji pajamų dalis gaunama iš aliejinių kultūrų. Kasmet pastebimas ir vasarinių miežių pardavimo pajamų didėjimas. Nors iš žieminių kviečių gaunamos kur kas didesnės pajamos nei iš vasarinių miežių, jų pajamų augimo kasmetinis tempas nėra toks ryškus kaip vasarinių miežių kultūros. Paskutiniaisiais metais žieminių kviečių pardavimo pajamų augimas yra mažiausias.

### 2.3.2. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimų pelningumo rodiklių įvertinimas

Kiekvienos bendrovės pagrindinis tikslas ir pagrindinė pelningos veiklos tęstinumo sąlyga – gauti kuo didesnę pelną. Pelno ir nuostolio ataskaitoje pateikiamas pelnas rodo gautas grynąsias pajamas, tačiau dar neparodo, su kokiomis investuotomis lėšomis gautas pelnas. Pelnas yra įmonės darbo efektyvumo ir jos veiklos vertinimo matas. Remiantis bendrovės pelno (nuostolio) ataskaitų duomenimis sudaryta 2.4 lentelė, kurioje matyti pagrindiniai pelno rodikliai ir jų pokyčiai 2004-2008 m. laikotarpiu.

2.4 lentelė

#### ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bendrojo pelno struktūra ir dinamika 2004-2008 m., Lt

Rodikliai	2004 m.	2005 m.	2004/2005 m. pokytis		2006 m.	2005/2006 m. pokytis		2007 m.	2006/2007 m. pokytis		2008 m.	2007/2008 m. pokytis	
			Lt	%		Lt	%		Lt	%		Lt	%
<b>Bendrasis pelnas, Lt</b>	535618	239021	-296597	-55,37	255897	16876	7,06	507404	251507	98,28	700963	193559	38,15
<b>Tipinės veiklos pelnas, Lt</b>	56937	-341779	-398716	-500,27	-404924	-63145	-18,48	-276106	128818	31,81	-98617	177489	64,28
<b>Grynasis pelnas, Lt</b>	123236	-250623	-373859	-103,37	-288384	-37761	-15,07	117325	405709	59,32	323480	206155	175,71

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

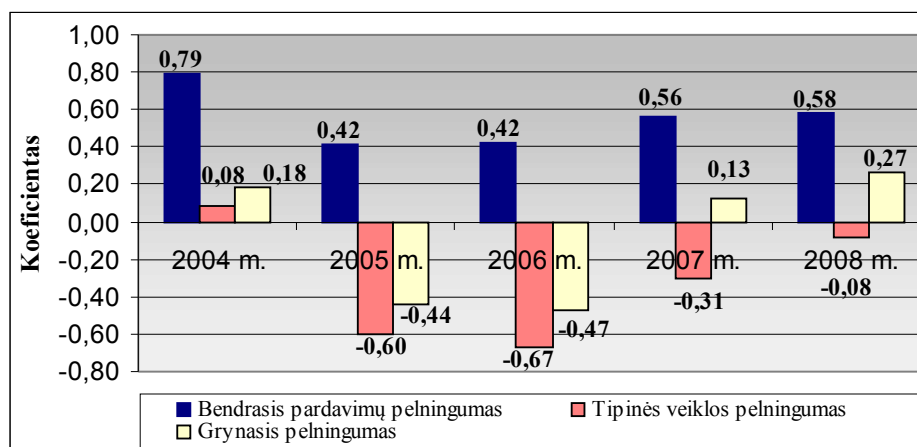
2.4 lentelės duomenys rodo, kad 2005 m. ir 2006 m. bendrovei buvo patys nesėkmingiausi. 2005 m. bendrasis pelnas, palyginti su 2004 m., sumažėjo 55,37 %, o grynas pelnas – 103,37 %. Šiek tiek pelno rodikliai pradėjo gerėti 2006 m. Nors bendrasis pelnas per metus išaugo 7,06 %, tačiau veiklos pelno rodiklis sumažėjo 18,48 %, o grynas pelnas buvo 37 761 Lt arba 15,07 % mažesnis negu 2005 m. Šį nesėkmingą ūkio veiklos etapą galima įvardinti kaip modernios technikos potencialo panaudojimo galimybių stoką, kas savo ruožtu neleidžia padidinti produkcijos derlingumo bei sumažinti patiriamų ūkio veiklos sąnaudų.

Tuo tarpu bendrovės pelnas nuo 2005 m. kasmet didėja. 2004-2008 m. laikotarpiu bendrasis pelnas padidėjo 1,3 karto, o grynas pelnas - 2,6 karto. Ypatingai didelis bendrojo pelno didėjimas buvo 2007 m., kuomet šis rodiklis išaugo beveik dvigubai, palyginti su 2006 m. Bendrai didžiausias visų pelno

rodiklių augimas buvo praėjusiais 2008 m., kuomet palyginti su 2007 m., bendrasis pelnas išaugo 38,15 %, veiklos pelnas – 64,28 %, o grynasis pelnas - net 175,71 %. Tokius teigiamus pelno pokyčius lėmė tai, kad būtent nuo 2007 m. bendrovė labai išplėtė savo veiklą ir padidino produkcijos apimtį.

Tačiau norint įvertinti įmonės veiklos efektyvumą, nepakanka analizuoti absoliutinius pelno rodiklius. Daug išsamesnė informacija gaunama apskaičiavus santykinius pelningumo rodiklius ir juos lyginant su ankstesnių metų rodikliais. Pelningumo rodikliai apibūdina bendrovės veiklos sėkmę. Jais remiantis yra sprendžiama, kokią realią naudą gaus bendrovės savininkai ar investuotojai. Pelningumo rodikliai įvertina kiekvieno į aktyvus įdėto lito atnešamą pelną.

Remiantis bendrovės 2004-2008 m. finansinių ataskaitų duomenimis apskaičiuoti **pardavimų pelningumo rodikliai** pateikti 10 priede, o 2.7 paveiksle pavaizduota jų dinamika.



**2.7 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimų pelningumo rodiklių dinamika 2004-2008 m.

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Vienas iš patikimiausių pardavimo pelningumo rodiklių yra bendrasis pardavimų pelningumas, kurį galima apskaičiuoti dviem būdais: kaip bendrojo pelno ir pardavimų pajamų santykį ir kaip bendrojo pelno ir pardavimo savikainos santykį. 2.7 paveiksle atsispindi pirmasis pardavimų pelningumo apskaičiavimo būdas. Bendrovės pelningumo rodikliai tiriamuoju laikotarpiu kito labai netolygiai. Jeigu 2004 m. visi rodikliai buvo teigiami, tai nuo 2005 m. jie jau turėjo mažėjimo tendenciją, o nuo 2007 m. pradėjo vėl nežymiai gerėti.

Vienu iš pagrindinių veiklos efektyvumo rodiklių yra laikomas *bendrojo pardavimų pelningumo rodiklis*. Iš 10 priede apskaičiuotų pelningumo rodiklių reikšmių matyti, kad 2005 m., palyginti su 2004 m. laikotarpiu, bendrasis pardavimo pelningumas sumažėjo 0,37 punkto arba 46,84%, tačiau nuo 2007 m. jis paaugo 33,33 %, o 2008 m. padidėjo 3,57 % punktais. Šio pelningumo didėjimui teigiamą įtaką turėjo pardavimų padidėjimas. 2007 m. palyginus su 2008 m., pardavimų pajamos išaugo 33,17 %. Per analizuojamą 2004-2008 m. periodą bendrasis pelningumas sumažėjo 0,21 punkto arba 26,58 %. Nuo

2007 m. šis rodiklis stabilizavosi. Galima teigti, jog per pastaruosius dvejus metus ūkio veikla vystėsi vis efektyviau.

Ekonomistų nuomone, bendrasis pardavimų pelningumas turėtų svyruoti nuo 10 % iki 35 %. Kadangi analizuojamu atveju šio rodiklio pokytis atitinka vertinimo lygį, tai galima teigti, kad kooperatyvas neturi ūkininkavimo problemų mažindamas išlaidas. Be to, ekonomistų nuomone, bendrasis pardavimų pelningumas ilgu laikotarpiu turėtų išlikti stabilus, t. y. jo svyravimas neturėtų būti didesnis kaip 5 %. Todėl svarbu analizuoti jo dinamiką ir veiksnius, nulėmusius jo kitimą. Didžiausią įtaką bendrajam pardavimų pelningumui turi produkcijos savikainos ir bendrojo pelno pokyčiai.

Apskaičiavus bendrąjį pardavimų pelningumą antruoju būdu, kaip bendrojo pelno ir pardavimų savikainos santykį, gaunami tokie duomenys (2.5 lentelė):

**2.5 lentelė**

**Bendrojo pelningumo skaičiavimai 2004-2008 m., Lt**

Rodiklis	Metai				
	2004	2005	2006	2007	2008
Bendrasis pelnas, Lt	535618	239021	255897	507404	700963
Nukrypimai (+,-)	0	-296597	16876	251507	193559
Pardavimų savikaina, Lt	605047	709272	837839	875650	904210
Nukrypimai (+,-)	0	104225	128567	37811	28560
Bendrasis pardavimų pelningumas, %	88,53	33,70	30,54	57,95	77,52
Nukrypimai (+,-)	0	-54,83	-3,16	27,41	19,57

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Taikant grandininių keitimo būdą, galima nustatyti, kokią įtaką bendrajam pardavimų pelningumui turėjo bendrojo pelno ir pardavimo savikainos pokyčiai. Šių veiksnių apskaičiavimas pateiktas 11 priede. Iš 2.5 lentelės matyti, kad bendrasis pardavimų pelningumas nėra stabilus. Jo reikšmė svyruoja nuo 30,54 % iki 88,53 %. Toks netolygus rodiklio kitimas leidžia manyti, kad bendrovės vykdomos savikainos formavimo politika nėra labai efektyvi. 2008 m., palyginus su 2004 m., pardavimų savikaina išaugo 299 163 Lt arba 49,44 %. Labiausiai bendrasis pardavimų pelningumas buvo sumažėjęs 2005 m., o padidėjęs 2007 m. 2005 m., palyginti su su praėjusiais 2004 m., sumažėjo 54,83 punkto. Šiam sumažėjimui įtakos turėjo du veiksniai – bendrojo pelno sumažėjimas 296 597 Lt ir pardavimų savikainos padidėjimas 104 225 Lt. Bendrojo pelno sumažėjimas, palyginus su 2004 m., bendrąjį pelningumą sumažino - 49,03 punkto, o dėl pardavimo savikainos padidėjimo sumažėjo - 5,8 punkto. 2007 m. palyginus su 2006 m., bendrasis pardavimų pelningumas padidėjo 27,41 punkto. Dėl bendrojo pelno padidėjimo 251507 Lt bendrasis pardavimų pelningumas 2007 m. padidėjo 30,02 punkto, o gaminių savikainos didėjimas nulėmė - 2,62 punkto bendrąjį pardavimų pelningumo padidėjimą.

Bendrovės bendrojo pardavimų pelningumo rodiklio svyravimai yra ganėtinai dideli, o tai leidžia teigti, jog ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ vadovė turėtų keisti savo požiūrį į įmonės kainodaros ir rinkodaros

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

politiką. Tokį didelį šio rodiklio svyravimą įtakojo produkcijos savikainos ir bendrojo pelno netolygūs pokyčiai. Toks netolygus bendrojo pardavimų pelningumo rodiklio kitimas leidžia manyti, bendrovės vykdomos savikainos formavimo politika nėra labai efektyvi. 2008 m., palyginus su 2004 m., pardavimų savikaina išaugo 299 163 Lt arba 49,44 %.

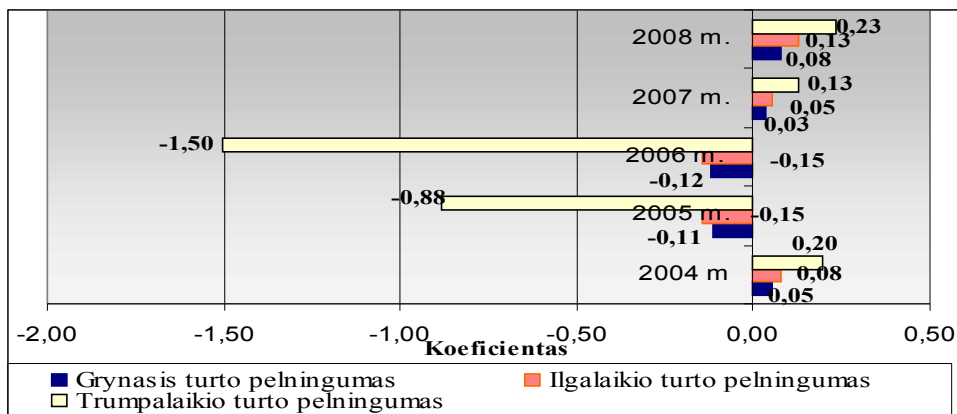
*Tipinės veiklos pelningumas* per analizuojamą laikotarpį sumažėjo nuo 0,08 iki -0,08 koeficiento. Šiam sumažėjimui įtakos turėjo veiklos pastoviųjų sąnaudų padidėjimas nuo 478 681 Lt 2004 m. iki 799 580 Lt 2008 m., arba 67,03 %. Rodiklio reikšmė atskleidžia, kad vienas investicijų litas 2004 m. bendrovei uždirbo 0,08 Lt pelno, o jau 2008 m.- 0,08 Lt nuostolio.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ *grynasis pelningumo rodiklis* per 2004-2008 m. laikotarpį padidėjo 47,79 %. Šį padidėjimą įtakojo grynojo pelno ženklus kilimas nuo 123 236 Lt iki 323 480 Lt. Praėjusiais metais šis rodiklis buvo aukščiausias per visą analizuojamą laikotarpį. Vienas pardavimo litas davė 0,27 Lt grynojo pelno kiekvienam pardavimų litui po visų išlaidų. Aukštas grynojo pardavimų pelningumo rodiklių lygis rodo geresnę ūkio finansinę būklę bei veiklos efektyvumą. Rodiklio padidėjimas rodo realizacijos efektyvumo padidėjimą. Tai reiškia, kad kiekvienas realizuotas produkcijos vienetas kuria papildomą grynojo pelno dalį.

Apibendrinant galima teigti, kad ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimų pajamos bei veiklos pelnas per 2004-2008 m. didėjo. Ūkio pelningumo rodikliai kinta panašiomis kryptimis. Taip yra todėl, kad skaičiuojant pelningumo rodiklius naudojama bendrojo pelno, grynojo pelno ir bendros produkcijos reikšmės. Pelningumas parodo tiek teigiamus, tiek neigiamus bendrovės veiklos aspektus. 2004-2008 m. bendrojo pardavimų pelningumo ir tipinės veiklos pelningumo rodiklių mažėjimą įtakojo išoriniai veiksniai, kurie didino produkcijos savikainą ir mažino pardavimų bei tipinės veiklos pelną. Analizuojamu laikotarpiu grynojo pelno padidėjimas lėmė grynojo pardavimų pelningumo išaugimą. Aukštesnis grynojo pelningumo rodiklis leidžia teigiamai įvertinti bendrovės veiklos efektyvumo lygį. Didesnė rodiklio reikšmė rodo aukštesnį įmonės pelningumą, veiklos stabilumą ir tikslingumą rinkoje.

### 2.3.3. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turto pelningumo rodiklių analizė

**Turto pelningumo analizė** leidžia įvertinti įmonės ūkinę, gamybinę ir investicinę veiklą bei vadovų sugebėjimą efektyviai valdyti turimą ilgalaikį ir trumpalaikį turtą. Siekti, kad kiekvienam turto litui tektų kuo daugiau pelno, o taip pat nustatyti veiksnius, lemiančius turto pelningumo rodiklių kitimą analizuojamu laikotarpiu. Turto pelningumas skaičiuojamas kaip grynojo pelno ir viso įmonės disponuojamo turto santykis. Apskaičiuoti turto pelningumo rodikliai pateikti 10 priede, o 2.8 paveiksle pavaizduota jų kitimo dinamika.



2.8 pav.

ŽŪKB

„Raupaičių ūkis“ turto pelningumo rodiklių dinamika 2004-2008 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Analizuojant 2.8 paveiksle pateiktus duomenis ir remiantis 10 priede apskaičiuotomis *grynojo turto pelningumo rodiklio* reikšmėmis matyti, jog šio rodiklio reikšmės analizuojamu laikotarpiu kito gana netolygiai. Jei 2004 m. vienam turto litui teko 0,05 Lt grynojo pelno, tai 2008 m., lyginant su 2004 m., šio rodiklio reikšmė padidėjo 0,03 punkto arba 60 %. Per penkerius analizuojamus metus buvo pasiektos ir neigiamos šio rodiklio reikšmės, kai 2005 m. grynasis turto pelningumo koeficientas siekė -0,11, o 2006 m. -0,12. Tam įtakos turėjo 2005 ir 2006 metais neigiamas grynasis pelnas. 2007 m. palyginus su 2006 m., kai grynasis pelnas padidėjo 59,32 %, grynojo turto pelningumas atitinkamai padidėjo 75 %. 2007 m. jis siekė 0,03 Lt. Didžiausias šis turto pelningumo rodiklis pasiektas 2008 m., kai vienam turto litui teko 0,08 Lt grynojo pelno. Specialistų nuomone, kai turto grynasis pelningumas yra lygus arba didesnis negu 8 %, įmonės būklė vertinama kaip patenkinama. Galima teigti, jog bendrovės turtas yra naudojamas gana efektyviai. Neigiamą įtaką turto pelningumui turėjo didėjanti pardavimų savikaina.

*Ilgalaikio ir trumpalaikio turto pelningumo rodikliai* rodo, kiek grynojo pelno tenka vienam šio turto litui. Ilgalaikis turtas rodo bendrovės gamybinį pajėgumą, o efektyvus jo panaudojimas tiesiogiai įtakoja pelningumą. Kadangi ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pagrindinė veiklos kryptis – grūdinių ir aliejinių augalų gamyba, tai gerinant bendrovės veiklos efektyvumą labai svarbu, kad ilgalaikio turto struktūroje didesnę dalį užimtų aktyvioji – žemės ūkio technikos, darbo mašinų ir įrengimų – dalis, taip pat nuosavybės teise valdomų žemės sklypų dalis. Šios materialiosios dalys 2004-2008 m. užima apie 75 % viso ilgalaikio materialaus turto struktūros.

Iš 2.8 paveikslo ir gautų analizės rezultatų matyti, kad ilgalaikio turto pelningumas kito labai netolygiai. Ypatingai didelis neigiamas augimo tempas buvo 2005 m., kai šis turto pelningumo rodiklis nukrito 0,23 punkto arba 87,50 %; nuo 0,08 koeficiento 2004 m. iki -0,15 koeficiento 2005 m. Sekančiais 2006 m. jis išliko nepakitęs, o nuo 2007 m. pakilo iki 0,05, o 2008 m. net iki 0,13.

Viso turto struktūroje ilgalaikis ir trumpalaikis turtas užima gana lygiavertės dalis. Šiek tiek didesniąją dalį viso turto sudaro ilgalaikio turto dalis – apie 65 %. Todėl ir trumpalaikio turto pelningumo rodiklis yra didesnis už ilgalaikio turto pelningumo rodiklį. Didžiausia 0,23 trumpalaikio turto pelningumo reikšmė pasiekta 2008 m. Per visą analizuojamą laiką šis rodiklis padidėjo 0,03 punkto arba 15 %. Tiek ilgalaikio, tiek trumpalaikio turto pelningumo rodiklių pokyčius lėmė grynojo pelno 2005-2006 m. neigiamos reikšmės bei tolygus turto vertės didėjimas.

Reziumuojant ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turto pelningumo rodiklių dinamiką, galima teigti, kad per analizuojamą laikotarpį vidutiniškai vienam turto litui teko 0,08 Lt, vienam ilgalaikio turto litui – 0,09 Lt, o vienam trumpalaikio turto litui – 0,18 Lt. Taigi tai leidžia teigti, kad bendrovės gebėjimai pelningai naudoti turtą yra patenkinami, nes pakankama dalis viso, ilgalaikio bei trumpalaikio turto yra susigrąžinama grynojo pelno pavidalu.

### 2.3.4. Pelningumo rodiklių padėties ir sklaidos charakteristikų įvertinimas

Apskaičiuotiems pardavimų bei turto pelningumo rodikliams – bendrasis pardavimų pelningumas, grynasis pardavimų pelningumas ir grynasis turto pelningumas – buvo apskaičiuotos pagrindinės duomenų padėties sklaidos charakteristikos, t. y. minimalios ir maksimalios reikšmės, vidutiniai lygiai, standartiniai nuokrypiai ir variacijos koeficientai. Visos šios apskaičiuotos charakteristikos matomos 2.6 lentelėje.

2.6 lentelė

#### Pelningumo rodiklių padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.

	Bendrasis pelningumas,%	Grynasis pelningumas,%	Turto pelningumas,%
Minimali reikšmė, %	41,73	-47,42	-12,07
Maksimali reikšmė, %	78,98	26,86	8
Vidutinis lygis, %	55,42	-6,63	-1,36
Standartinis nuokrypis, %	15,24	35,93	9,56
Variacijos koeficientas,%	27,5	-	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kaip matyti iš pateiktos 2.6 lentelės, 2004-2008 m. laikotarpiu maksimali bendrojo pelningumo reikšmė minimalią viršijo 1,89 karto, o vidutinį lygį – 1,43 karto. Šio rodiklio reikšmės nuo vidutinio lygio kasmet buvo vidutiniškai nutolusios 15,24 procentiniais punktais. Variacijos koeficientas lygus 27,5 %, kas liudija apie didelę duomenų sklaidą.

Analizuojamu laikotarpiu minimalios grynojo pelningumo bei turto pelningumo rodiklių reikšmės buvo neigiamos, kadangi 2005 m. ir 2006 m. kooperatinės bendrovės grynasis pelnas buvo neigiamas. Tai sąlygojo ir vidutinio lygio neigiamas reikšmes. Dėl neigiamų vidurkio reikšmių variacijos koeficientai šiems rodikliams nebuvo skaičiuojami.

Išanalizavus ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pelningumus, galima šiuos rodiklius palyginti su kitomis Lietuvos žemės ūkio kooperatinėmis bendrovėmis. Kadangi analizuojamas ūkis pagal ūkininkavimo tipą priskiriamas augalininkystės grupei, todėl palyginimui buvo pasirinkta ir šio tipo ūkio duomenys. Buvo apskaičiuotos augalininkystės ūkio ir respondentinių žemės ūkio bendrovių pagrindinės padėties ir sklaidos charakteristikos (12 priedas ir 2.7 lentelė).

**2.7 lentelė**

**Bendrojo pelningumo padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.**

	ŽŪKB „Raupaičių ūkis“	Augalininkystės ūkiai	Žemės ūkio kooperatinės bendrovės
Minimali reikšmė, %	41,73	4,62	-1,55
Maksimali reikšmė, %	78,98	38,41	28,41
Vidutinis lygis, %	55,42	23,8	13,78
Standartinis nuokrypis, %	15,24	25,75	14,95
Variacijos koeficientas,%	27,5	108,19	108,49

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Minimali reikšmė buvo mažiausia žemės ūkio kooperatyvinių bendrovių, neigiama reikšmė -1,55 %. Maksimali reikšmė didžiausia ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ – 78,98 %. Žiūrint į vidutinį lygį, geriausia padėtis taip patv analizuojamoje bendrovėje. Jos vidurkis 57,05 % didesnis už augalininkystės ūkių ir 75,14 % didesnis už respondentinių kooperatyvų ekonominio dydžio vidurkius. Mažiausias standartinis nuokrypis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“. Tai reiškia, kad sklaida apie vidurkį yra mažesnė nei kitų tipologijų ūkiuose. Augalininkystės ūkio ir kooperatyvų variacijos koeficientai yra labai dideli. Apibendrintai galima teigti, jog apskaičiuoti vidurkiai nėra tiksli visumos charakteristika. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ visos apskaičiuotos charakteristikos, palyginus su kitais ūkiais, yra geresnės. Todėl galima teigti, kad ūkio veikla pelningesnė už žemės ūkio šakų kooperatinių bendrovių.

Lyginant ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ grynojo pelningumo padėties ir sklaidos charakteristikas, padėtis visiškai skirtinga nuo bendrojo pelningumo padėties žemės ūkio šakoje. Kaip matyti 2.8 lentelėje, analizuojamo ūkio minimalus dydis ir vidurkis yra neigiami, atitinkamai -47,42 % ir -6,63 %. Dėl neigiamos vidurkio reikšmės variacijos koeficientas nebuvo skaičiuojamas. Augalininkystės ūkio ir kooperatyvų variacijos koeficientai yra labai dideli, todėl galima teigti, kad duomenų sklaida yra labai didelė ir vidurkiai neatspindi visos visumos.

**2.8 lentelė**

**Grynojo pelningumo padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.**

	ŽŪKB „Raupaičių ūkis“	Augalininkystės ūkiai	Žemės ūkio kooperatinės bendrovės
Minimali reikšmė, %	-47,42	-30,18	-11,05
Maksimali reikšmė, %	26,86	25,14	27,56
Vidutinis lygis, %	-6,63	8,41	10,05
Standartinis nuokrypis, %	35,93	29,57	17,76
Variacijos koeficientas,%	-	308,8	176,72

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Turto pelningumo atžvilgiu padėtis tokia pati kaip ir grynojo pelningumo padėties. Apskaičiuotas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ vidurkis vėl neigiamas (2.9 lentelė). Tačiau apskaičiuoti augalininkystės ūkių ir kooperatinių bendrovių vidurkiai yra labai dideli, todėl jie tiksliai neatspindi visumos charakteristikos.

**2.9 lentelė**

**Turto pelningumo padėties ir sklaidos charakteristikos 2004-2008 m.**

	<b>ŽŪKB „Raupaičių ūkis“</b>	<b>Augalininkystės ūkiai</b>	<b>Žemės ūkio kooperatinės bendrovės</b>
Minimali reikšmė, %	-12,07	-10,26	-6,13
Maksimali reikšmė, %	8	13,51	24,51
Vidutinis lygis, %	-1,36	5,38	9,21
Standartinis nuokrypis, %	9,56	10,97	12,52
Variacijos koeficientas, %	-	203,9	135,94

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ grynasis pelnas 2005 m. ir 2006 m. buvo neigiamas. Tai lėmė neigiamus grynojo pelningumo ir turto pelningumo vidurkius. Vis gi ūkio veikla yra stabili ir rentabili. Atsižvelgiant į kuriamą konkurencingo, ekonomiškai tvirto ūkio modelį, žemės ūkio bendrovė turi potencialą ūkio plėtrai ir modernizavimui.

**2.3.5. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ mokumo rodiklių analizė**

**Trumpalaikio mokumo rodiklių** analizė yra labai svarbi įmonei jos veiklos strategijos požiūriu. Šie rodikliai parodo įmonės įsipareigojimus, jų dydį, realumą o kartu padeda nustatyti veiklos plėtojimo strategiją (13 priedas).

Bendrovės finansinė būklė paprastai pradedama analizuoti nuo *apyvartinio kapitalo*. Apskaičiavus ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ grynojo apyvartinio kapitalo rodiklius matyti, kad analizuojamu 2004-2008 m. laikotarpiu kooperatinė bendrovė yra moki. Tik 2006 m. trumpalaikės skolos viršijo turimo trumpalaikio turto vertę, apyvartinis kapitalas 2006 m. siekė - 98 742 Lt vertę. Tai įvyko dėl ženklų trumpalaikių įsipareigojimų padidėjimo. 2008 m. palyginti su 2004 m. grynojo apyvartinio kapitalo teigiamas atotrūkis siekia 408 638 Lt arba 74,35 %. Nuo apyvartumo kapitalo priklauso įmonės sugebėjimas plėsti veiklą, vykdyti įsipareigojimus, būti konkurenciška.

Toliau būtų tikslinga apskaičiuoti santykinius mokumo rodiklius, kurie išsamiau ir aiškiau apibūdintų trumpalaikį mokumą ir padėtų numatyti mokumo gerinimo priemones. Apskaičiuoti trumpalaikio mokumo rodikliai pateikti 2.10 lentelėje.

**2.10 lentelė**

**ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ trumpalaikio mokumo rodiklių kitimas 2004-2008 m.**



Rodikliai	Metai					Pokyčiai, palyginti su praėjusiais laikotarpiais					
	2004	2005	2006	2007	2008	2004/ 2005 m.	2005/ 2006 m.	2006/ 2007 m.	2007/ 2008 m.	2008/ 2004 m.	
						(+,-)	(+,-)	(+,-)	(+,-)	(+,-)	%
<b>Grynasis apyvartinis kapitalas (Lt)</b>	54964 4	12149 5	-98742 7	59505 7	95828 2	-428149	-220237	69379 9	36322 5	<b>40863 8</b>	<b>74,35</b>
<b>Bendrojo trumpalaikio mokumo koef.</b>	8,57	1,75	0,66	2,87	3,25	-6,8191	-1,09	2,21	0,38	<b>-5,32</b>	<b>-62,08</b>
<b>Greitojo trumpalaikio mokumo koef.</b>	3,96	0,50	0,18	2,08	2,63	-3,46	-0,32	1,90	0,54	<b>-1,34</b>	<b>-33,59</b>
<b>Absoliutaus trumpalaikio mokumo koef.</b>	1,36	0,27	0,10	1,57	1,91	-1,09	-0,17	1,47	0,34	<b>0,56</b>	<b>40,44</b>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Mokumo būklę artimiausiu metu prognozuoti leidžia *likvidumo koeficientas*, parodantis įmonės gebėjimą vykdyti trumpalaikius įsipareigojimus. Egzistuoja šio rodiklio vadinamasis saugumo slenkstis, kurio nereikėtų peržengti. Jis negali būti mažesnis kaip 1,2. Tais atvejais, kai rodiklis mažesnis už 1, tai įmonė negali atsiskaityti už savo trumpalaikius įsipareigojimus. Iš pateiktos 2.10 lentelės duomenų matyti, jog bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas 2006 m. buvo mažesnis negu 1. Jo reikšmė buvo 0,66, o tai rodo silpną bendrovės finansinę padėtį ir jos negalėjimą atsakyti už savo įsipareigojimus. Per visą penkerių metų laikotarpį šis trumpalaikio mokumo rodiklis sumažėjo -5,32 punkto arba -62,08 %. Tam įtakos turėjo trumpalaikių įsipareigojimų išaugimas 354 214 Lt. Visgi likvidumo koeficientas išlieka aukštas 3,25, o tai leidžia manyti, jog bendrovėje gerai organizuotas materialinis aprūpinimas, nėra problemų parduodant produkciją ir kitų veiklos sutrikimų.

Tiksliau įvertinti įmonės mokumo lygį padeda *greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas*. Apskaičiuojant šį rodiklį daroma prielaida, jog atsargos negali būti greitai parduodamos. Kritinio įvertinimo koeficientas parodo, ar įmonė, jei iš jos būtų pareikalauta, galėtų greitai sumokėti savo trumpalaikius įsipareigojimus, ar ji galėtų sėkmingai įveikti šį etapą. Pagal įmonių vertinimo lygius šis rodiklis neturėtų būti didesnis už vienetą taip pat pageidautina, jog ne mažesnis kaip 0,5. Analizuojamos ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ šis trumpalaikio mokumo koeficientas nuo 2004 m. (3,96) iki 2008 m. (2,63) sumažėjo -1,34 punkto. Apskaičiavimai rodo, kad 2004 m. kiekvienam einamųjų įsipareigojimų litui turėjo net 3,96 Lt, 2005 m. – jau 0,5 Lt, 2006 m. – tik 0,18 Lt, 2007 m. ir 2008 m. – atitinkamai 2,08 Lt ir 2,63 Lt. Toks didelis greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas svyravimas parodo, kad bendrovė savo analizuojamu laikotarpiu savo įsipareigojimų laisvai negalėjo įvykdyti 2005 m. ir 2006 m. Kitų metų aukštos rodiklio reikšmės rodo, jog atsargose nebuvo „iššaldyta“ pakankama apyvartinių lėšų dalis.

*Skubaus padengimo koeficientas* rodo įmonės trumpalaikių įsipareigojimų apmokėjimo likvidžiomis priemonėmis laipsnį. Kuo didesnė grynujų pinigų srauto dalis tenka vienam trumpalaikių įsipareigojimų litui, tikėtina, kad tokia įmonė turės mažiau trumpalaikio mokumo problemų. Kadangi

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ rodiklio reikšmė pastaruosius dvejus metus didesnė už vienetą (2007 m. ir 2008 m. jis buvo lygus 1,57 ir 1,91) tai rodo, kad augalininkystės gamybinė veikla garantuoja pakankamą piniginių srautų kiekį būtinoms kritinėms įsipareigojimų reikmėms. Bendrovės finansinė būklė yra labai gera, pinigų suma yra pakankama.

Kita mokumo rodiklių grupė – **ilgalaikio mokumo rodikliai** – rodo bendrovės sugebėjimą įvykdyti ne tik trumpalaikius, bet ir ilgalaikius įsipareigojimus kreditoriams, rangovams, tiekėjams ir kt.

2.11 lentelėje pateikti ilgalaikio įsiskolinimo rodikliai, kurie rodo bendrovės įsipareigojimų lygį bei skolų ir nuosavo kapitalo santykio kitimą 2004-2008 m. laikotarpiu. Pagrindiniu ilgalaikio mokumo rodikliu laikomas *bendrasis skolos rodiklis*, kuris parodo, kokia dalis skolintų lėšų panaudojama formuojant bendrovės turtą. Kuo šis rodiklis mažesnis, tuo geresnė bendrovės finansinė būklė. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bendrasis skolos koeficientas 2004 m. buvo lygus 0,19 Lt, o 2008 m. – 0,22 Lt. Matyti, kad analizuojamu laiku šio rodiklio reikšmė kito gana tolygiai. Lyginant su rekomenduojamomis bendrojo skolos rodiklio reikšmėmis (<0,3) bendrovės šio rodiklio reikšmė yra šiek tiek mažesnė ir tai rodo labai gerą bendrovės saugumo lygį.

2.11 lentelė

**ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ilgalaikio mokumo rodiklių kitimas 2004-2008 m.**

Rodikliai	Metai					Pokyčiai, palyginti su praėjusiais laikotarpiais					
	2004	2005	2006	2007	2008	2004/ 2005 m.	2005/ 2006 m.	2006/ 2007 m.	2007/ 2008 m.	2008/ 2004 m.	
						(+,-)	(+,-)	(+,-)	(+,-)	(+,-)	%
<b>Bendrasis skolos rodiklis</b>	0,19	0,26	0,34	0,23	0,22	0,07	0,08	-0,11	-0,01	0,03	15,79
<b>Ilgalaikis įsiskolinimas</b>	0,24	0,31	0,41	0,23	0,19	0,08	0,09	-0,17	-0,04	-0,05	-20,83
<b>Ilgalaikių skolų apdraustumo IT rodiklis</b>	4,02	4,03	3,68	4,81	5,09	0,01	-0,35	1,13	0,28	1,07	26,62

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Ilgalaikių skolų dalį įmonės turte parodo *ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas*. Analizuojant šio rodiklio reikšmes nustatyta, kad bendrovės vienam nuosavo kapitalo litui 2004 m. teko 0,24 Lt ilgalaikių įsipareigojimų, 2005 m. – 0,31 Lt, 2006 m. – jau 0,41 Lt, o per likusius dvejus metus rodikliai pardėjo mažėti – atitinkamai 0,23 Lt ir 0,19 Lt. Per dvejus metus šis rodiklis sumažėjo 53,66 %. Iš to galima spręsti, jog ilgalaikių įsipareigojimų dalis bendrojo kapitalo struktūroje kinta labai netolygiai. Rinkos šalyse pavojingai įsiskolinusiomis laikomos tokios įmonės, kurių šis rodiklis siekia 0,5 ir daugiau. Kadangi žemės ūkio kooperatinės bendrovės šio rodiklio reikšmės yra kur kas mažesnės už rekomenduojamas, tai galima teigti, kad bendrovei nebus sunkumų gražinant ilgalaikes skolas.

Garantas ilgalaikėms skoloms yra ilgalaikis turtas, o ilgalaikių apdraustumo lygį parodo *ilgalaikių skolų apdraustumo ilgalaikiu turtu koeficientas*. Šis rodiklis parodo ilgalaikių įsipareigojimų

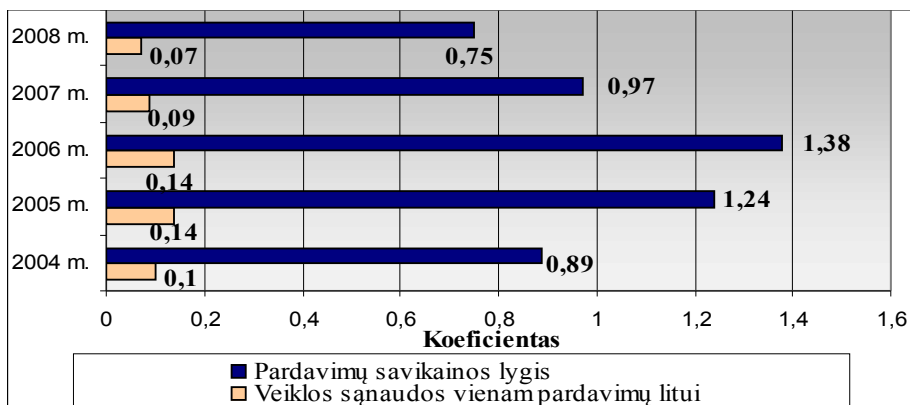
apdraustumo turimu turtu lygį, t.y. kiek kartų ilgalaikio turto vertės pakaks apmokėti ilgalaikius įsiskolinimus. Ilgalaikių skolų apdraustumo rodiklis bendrovėje analizuojamu laikotarpiu kito gana tolygiai. 2.11 lentelėje matyti, kad 2004 m. šis rodiklis siekė 4,02, o tai reiškia, kad tiek kartų daugiau bendrovė turėjo ilgalaikio turto už ilgalaikius įsipareigojimus. 2006 m. buvo pasiekta žemiausia šio koeficiento reikšmė - 3,68. Tai lėmė išaugusios ilgalaikių skolų apimtys. 2006 m., palyginus su 2004 m., jos padidėjo 36,43 %. Bendrai per analizuojamus penkis metus šio rodiklio reikšmė padidėjo iki 26,62 % ribos. Taigi ilgalaikių skolų apdraustumo ilgalaikiu turtu koeficiento analizė parodo, jog ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bankrotas tikrai negresia ir, kad ji turi pakankamai turto atsiskaityti su kreditoriais.

Atlikta trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo rodiklių analizė leidžia teigti, kad ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ yra likvidi bendrovė ir jai bankrotas negresia. Tą patvirtina apskaičiuotos mokumo koeficientų reikšmės, kurios yra aukštesnės už normines reikšmes, priimtas daugelyje Europos šalių. Bendrovėje taikoma apgalvota finansinė strategija. Kasmet tolygiai dindinamos investicinės lėšos į gamybos ir ūkinės veiklos plėtrą. Toks bendrovės vadovės strateginis elgesys sietinas su maža finansine rizika.

### 2.3.6. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ apyvartumo rodiklių įvertinimas

Bendrovės veiklos efektyvumą geriausiai apibūdina sąnaudų lygio ir turto apyvartumo rodikliai. Sąnaudų lygio rodikliai parodo bendrovės veiklos sąnaudų lygį arba kiek tam tikrų sąnaudų tenka vienam pardavimo pajamų litui. Turto apyvartumas parodo, kaip efektyviai bendrovė panaudoja turimą turtą savo gamybinėje veikloje, t.y., kiek vienam turto litui tenka pardavimo pajamų (14 priedas).

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ **sąnaudų lygio rodikliams** apskaičiuoti duomenys buvo imami iš 2004-2008 m. pelno (nuostolio) ataskaitų (8 priedas), o gauti rezultatai pavaizduoti 2.9 paveiksle (žr. kt. puslapyje).



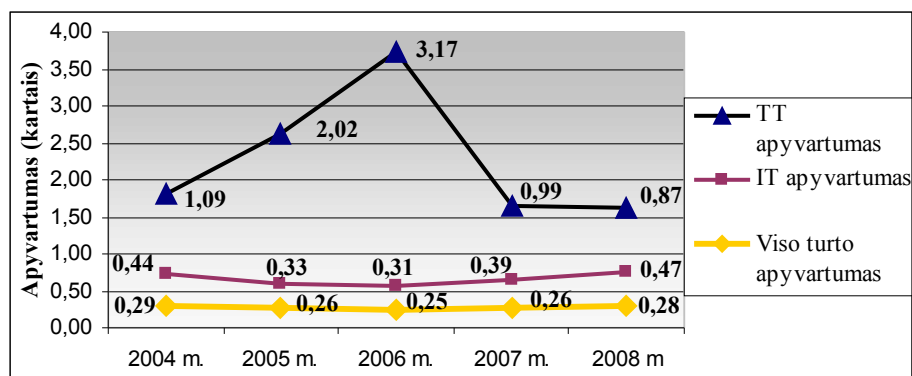
**2.9 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ sąnaudų lygio rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu  
*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Pagrindiniu sąnaudų lygio rodikliu yra laikomas *pardavimo savikainos lygis*. 2.9 paveikslo duomenys rodo, kad ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ savikaina, tenkanti vienam pardavimo pajamų litui analizuojamu laikotarpiu sumažėjo 14 centų: nuo 0,89 Lt - 2004 m. iki 0,75 Lt - 2008 m. Tai rodo, kad savikainos formavimo politika bendrovėje yra pakankamai efektyvi. Lyginant apskaičiuotas reikšmes su rekomenduotinomis (50-90%), pastebėta teigiama pardavimo savikainos mažėjimo tendencija, kurią sąlygojo nevienodi savikainos bei pardavimų kitimo tempai - pardavimai augo truputį didesniais tempais negu savikaina.

Kitas ne mažiau svarbus rodiklis - tai *veiklos sąnaudos, tenkančios vienam pardavimo pajamų litui*. Šis rodiklis parodo, kiek pardavimo bei bendrųjų ir administracinių sąnaudų tenka vienam pardavimo pajamų litui analizuojamu laikotarpiu. Apskaičiavus šio rodiklio reikšmes nustatyta, kad šis rodiklis, taip pat kaip ir pardavimo savikainos lygio rodiklis, kito mažėjančia linkme, sumažėjo 0,03 punkto. Rodiklio mažėjimas leidžia manyti, kad veiklos sąnaudos valdomos pakankamai efektyviai. Ekonomistų nuomone, šio rodiklio reikšmė neturėtų būti didesnė kaip 17-18%. Kooperatinės bendrovės apskaičiuotos šio rodiklio reikšmės pastaraisiais metais neviršija nustatytų optimalių reikšmių. Tai reiškia, kad bendrovės vadovė efektyviomis valdymo priemonėmis palaiko žemą veiklos sąnaudų lygį.

Siekiant visapusiškai įvertinti, ar efektyviai bendrovė savo veikloje naudoja turimą turtą skaičiuotini bendrovės ilgalaikio, trumpalaikio ir viso **turto efektyvumo (apyvartumo) rodikliai**, padedantys įvertinti bendrovės veiklos efektyvumą. Jie parodo turto naudojimo efektyvumą: kiek laiko trunka viena jo apyvarta, kiek vienam turto litui tenka pardavimo pajamų.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turto naudojimo efektyvumas vertintas remiantis teorinėje dalyje aprašytais turto apyvartumo rodikliais, kurių apskaičiavimai matyti 9 priede, o gautos reikšmės pavaizduotos 2.10 paveiksle (žr. kt. puslapyje).



**2.10 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turto apyvartumo rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

2.10 paveiksle matyti, kad ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ *ilgalaikio ir trumpalaikio turto apyvartumo rodikliai* nėra lygiaverčiai. Taip yra todėl, kad bendroje turto struktūroje ilgalaikis ir trumpalaikis turtas sudaro

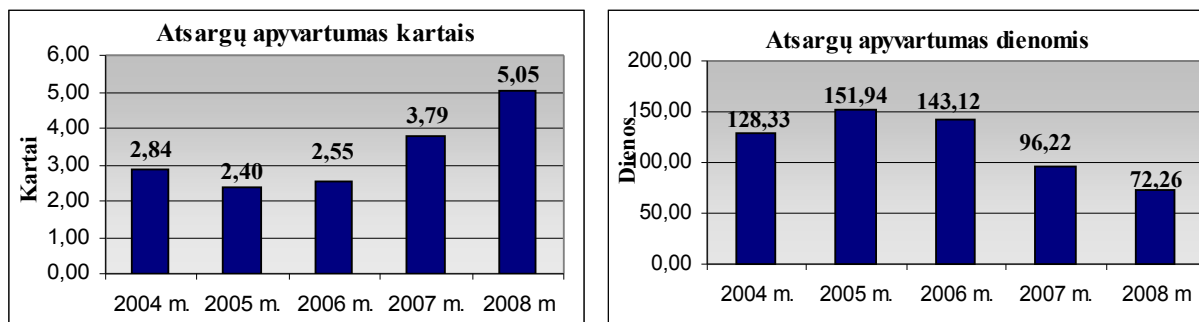
nevienodą lyginamąjį svorį. Šiek tiek didesniąją dalį viso turto sudaro ilgalaikio turto dalis – apie 65 % viso turto vertės. Todėl analizuojamu laikotarpiu viso turto bei ilgalaikio turto apyvartumai buvo gana tolygūs. Jų pokytis 2004-2008 m. nebuvo ryškus: ilgalaikio turto apyvartumas padidėjo 0,03 punktais, o viso turto apyvartumo rodiklis nukrito 0,01 punktu.

Kuo didesnis *turto apyvartumas*, tuo įmonės veikla vertinama geriau. Šiuo aspektu bendrovės veikla analizuojamu laikotarpiu buvo efektyviausia 2006 m. Trumpalaikio turto apyvartumo koeficientas siekė 3,17. Neigiama yra tai, kad pastaraisiais metais jis turi mažėjimo tendenciją. Jei 2006 m. trumpalaikio turto apyvartumas didėjo 3,17 kartų per metus, t. y. nuo 2004 m. padidėjo 2,08 karto, tai jau nuo 2006 m. iki 2008 m. šis rodiklis nukrito 2,3 kartus, t. y. iki 0,87 karto. Tokiems apyvartumo pokyčiams įtakos turėjo trumpalaikio turto bei pardavimų apimčių pokyčiai. 2006 m. aukštą trumpalaikio turto apyvartumo rodiklį lėmė žymiai sumažėjusi šio turto vertė, 2006 m. lyginant su 2004 m., ji sumažėjo 96,13 %. Atitinkamai 2008 m. žemam šio rodiklio lygiui įtakos turėjo išaugusi trumpalaikio turto vertė, 2008 m. palyginus su 2006 m., trumpalaikis turtas padidėjo 1 192 992 Lt. Dėl nepakankamo pardavimo apimtys augimo turto apyvartumas nuo 2006 m. pradėjo mažėti ir 2008 m. pasiekė žemiausią 0,87 lygį per visą analizuojamą laikotarpį.

Atlikus analizę matyti, kad turto apyvartumo rodiklių kitimas priklauso nuo pardavimo pajamų ir paties turto vertės pokyčių. Pardavimo pajamų didėjimas lemia apyvartumo didėjimą, tačiau didelis, staigus pardavimų padidėjimas, nepakitęs turto vertei, nėra dažnas reiškinys. Taigi paties turto vertės kitimas labiau įtakoja turto apyvartumo rodiklius.

Dar vienas apyvartumo rodiklis - **atsargų apyvartumas**. Jis parodo, kiek kartų per metus atnaujinamos atsargos arba kiek dienų trunka viena atsargų apyvarta. Teigiamai vertinamas spartesnis atsargų apyvartumas, kadangi jis parodo, kaip greitai atsargos iš daiktinės formos virsta pinigais. Be to, pernelyg dideli lėšų įdėjimai į atsargas išaldo pinigus, skirtus apmokėti trumpalaikes bendrovės skolas.

ŽŪKB „Rapaičių ūkis“ atsargų apyvartumo rodikliai pateikti 2.11 paveiksle.



**2.11 pav.** ŽŪKB „Rapaičių ūkis“ atsargų apyvartumo rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu  
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Rapaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

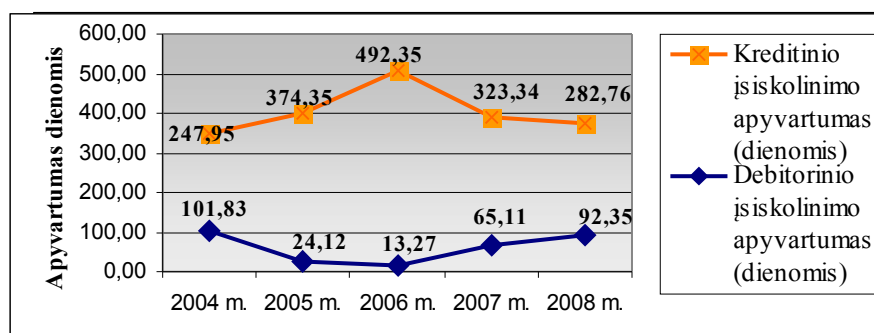
Apskaičiuoti duomenys rodo, kad kooperatinės bendrovės atsargų apyvartumas pakankamai mažas. Žemiausias šio rodiklio lygis buvo 2005 m. Atsargos tais metais buvo atnaujinamos 2,4 kartų per metus arba kas 152 dienas. Po to atsargų apyvartumas kartais kasmet pradėjo kilti. Aukščiausias atsargų apyvartumas kartais buvo praėjusiais metais. Atsargų apyvartumo trukmė kartais išaugo iki 5,05 karto. Atsargų apyvartumas dienomis nuo 2005 m. mažėjo. 2005-2008 m. atsargų apyvartos trukmė sumažėjo nuo 143,12 iki 72,26 dienų, t. y. sutrumpėjo 70,86 dienomis.

Teigiamiems atsargų apyvartumo pokyčiams įtakos turėjo tai, kad per analizuojamą laikotarpį pardavimai išaugo 77,61 %. Nuo 2004 m. iki 2006 m. atsargos turėjo tendenciją mažėti (- 58,04 %). 2008 m., palyginti su 2006 m., atsargos padidėjo beveik dvigubai. 2004-2008 m. rinkoje realizuojama produkcija buvo grūdų, rapsų bei kitos augalininkystės produkcija. Žemės ūkio produkcijos realizacijai būdingas sezoniškumas, klimato sąlygų kaita.

Taigi didėjantis bendrovės atsargų apyvartumas leidžia manyti, kad atsargos naudojamos efektyviai, pats pardavimo procesas yra pakankamai efektyviai organizuotas. Analizuojamos bendrovės veiklos aktyvumas yra ganėtinai didelis. Įmonė „neišaldo“ atsargų, sugeba greitai ir operatyviai jas parduoti, taip paversdama trumpalaikį turtą pinigais, už kuriuos vėl gali pirkti veiklai reikalingas reikalingą turtą.

*Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas* parodo, kaip dažnai įmonės klientai atsiskaito su bendrove. Šis rodiklis parodo ne tik debitorinį įsiskolinimą, bet ir informuoja apie bendrovės mokėjimų politiką vartotojų atžvilgiu, apie sėkmę ieškant įsiskolinimus.

Pagal 2.12 paveikslo duomenis 2004-2008 m. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ debitorinio įsiskolinimo apyvartumas sumažėjo beveik 10 dienomis, t. y. nuo 101,83 iki 92,35 dienų. Mažėjimui įtakos turėjo per šį laikotarpį išaugę pardavimai 77,61 %. Dėl mažų debitorinių skolų 2005 m. ir 2006 m. debitorinio įsiskolinimo apyvartumas pasiekė itin žemą lygį, atitinkamai 24,12 ir 13,27 dienas. Nuo 2006 m. per dvejus metus, bendrovės klientams nepadengus debitorinio įsiskolinimo, šis apyvartumo rodiklis padidėjo iki 79 dienų.



**2.12 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ kreditinio ir debitorinio įsiskolinimo apyvartumo (dienomis) rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Lyginant su rekomenduojamomis šio rodiklio reikšmėmis (iki 2 mėnesių), galima teigti, kad debitorinių skolų apyvartumas nėra geras, nes debitorinių atsiskaitymų laikas ilgėja. Tokia ilga debitorinio įsiskolinimo trukmė pateisinama nebent tuo, kad bendrovė grūdų augintojams teikia kreditus sėklomis, trąšomis bei cheminėmis augalų apsaugos priemonėmis, už kurias žemdirbiai atsiskaito realizavę savo išaugintą produkciją.

*Kreditinis įsiskolinimas dienomis* parodo, per kiek dienų bendrovė gražina skolas tiekėjams. 2004 m. bendrovės su klientais atsiskaitė per 248 dienas. Šie metai buvo trumpiausias atsiskaitymo su kreditoriais laikas. Toliau šis rodiklis turėjo augimo tendenciją. 2006 m. pasiekta didžiausia trukmė – 492 dienos. Po to pastebima tendencija, kad su kreditoriais bendrovė atsiskaito vis per trumpesnę laikotarpį. 2008 m. palyginus su 2006, atsiskaitymo laikas sutrumpėjo iki 209 dienų. Per visą 2004-2008 m. analizuojamą laiką, atsiskaitymo trukmė padidėjo iki 35 dienų. Atsiskaitymo laikotarpis neatitinka optimalių atidėjimo terminų, nebent bendrovė yra sudariusi sutartis su kuro, trąšų ir cheminių augalų apsaugos priemonių tiekėjais, kad atsiskaitys realizavus išaugintą produkciją.

Apibendrinant analizuojamo laikotarpio ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ apyvartumo rodiklių analizę galima teigti, kad teigiama pardavimo savikainos mažėjimo tendenciją sąlygojo nevienodi savikainos bei pardavimų kitimo tempai - pardavimai augo truputį didesniais tempais negu savikaina. Taip pat veiklos sąnaudų, tenkančių vienam pardavimo pajamų litui reikšmės pastaraisiais metais neviršija nustatytas optimalias reikšmes. Tai reiškia, kad bendrovės vadovė efektyviomis valdymo priemonėmis palaiko žemą veiklos sąnaudų lygį.

Viso turto ir trumpalaikio turto apyvartumas turi mažėjimo tendenciją, o ilgalaikio turto atvirkščiai – didėjimo. Tai parodo, kad bendrovė neefektyviai panaudoja visą bei trumpalaikį turtą savo ūkinėje – gamybinėje veikloje. Atsargų apyvartumas yra pakankamai mažas, atsargos atnaujinamos vidutiniškai kas 118 dienų. Aukštas atsargų apyvartumas leidžia manyti, kad bendrovės parduodama produkcija ir paslaugos yra pakankamai paklausios, atsargos yranudojamos efektyviai.

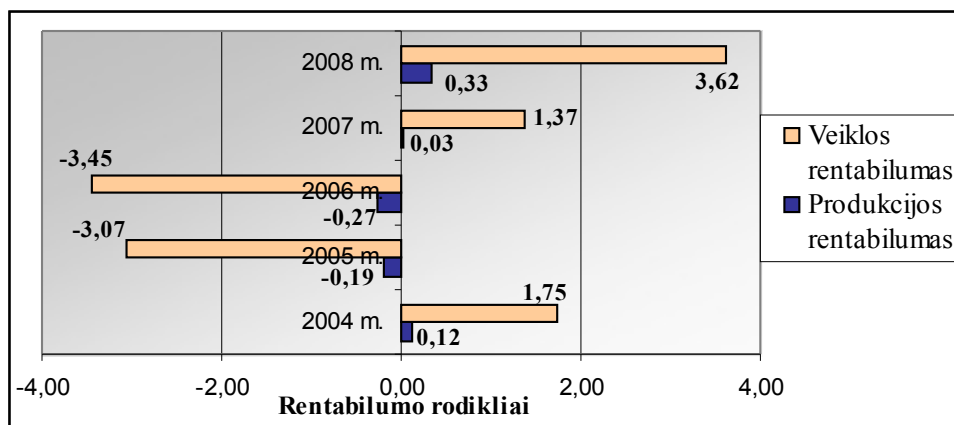
Debitorinių skolų apyvartumas nėra labai geras, kadangi šių atsiskaitymų laikas per pastaruosius trejus metus grėsmingai ilgėja. 2008 m. bendrovės klientai padengė įsiskolinimus per 93 dienas. Bendrovės vadovams reikėtų atkreipti dėmesį į kreditinio atsiskaitymo apyvartumą, nors analizuojamu metu jis sumažėjo, tačiau būtina ir toliau jį mažinti. Uždelsti atsiskaitymai su kreditoriais gali pakenkti bendrovės prestižui.

## **2.4. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ rentabilumo rodiklių ir veiklos efektyvumo įvertinimas 2004-2008 m.**

### **2.4.1. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ rentabilumo rodiklių įvertinimas**

Atliekant ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumo analizę, skaičiuojami bendrovės produkcijos (1 priedo 1 formulė) bei veiklos rentabilumo (1 priedo 2 formulė) rodikliai. Rentabilumo rodikliai įvertina kiekvieno į aktyvus įdėto lito atnešamą pelną.

Kaip pateikta 2.13 paveiksle, produkcijos rentabilumas analizuojamą 2004-2008 m. laikotarpį kito ribose nuo 0,12 iki 0,33. 2005 m. ir 2006 m. dėl padidėjusios savikainos 18 %, produkcijos rentabilumas buvo neigiamas. 2006 m. produkcijos rentabilumas buvo pats mažiausias per visą analizuojamą laikotarpį ir siekė tik -0,27. Sumažėjimui įtakos turėjo 2006 m. sausra, kuri neigiamai įtakojo grūdinių kultūrų derlių. Bendrovei teko papildomai lėšų skirti augalininkystės sėklų įsigyjimui, kas padidino produkcijos savikainos padidėjimą.

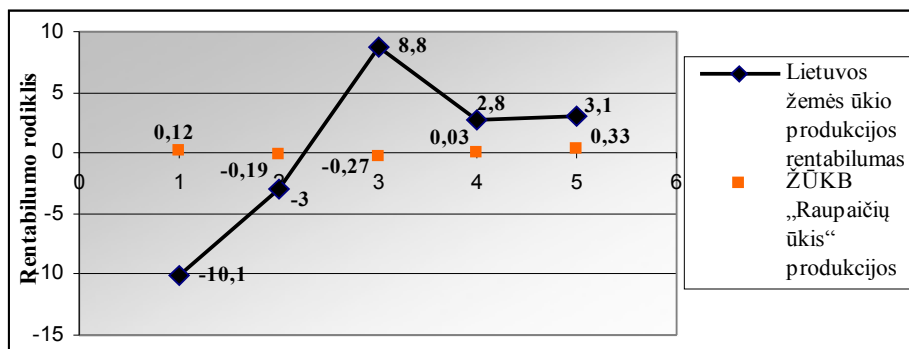


**2.13 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ rentabilumo rodikliai 2004-2008 m. laikotarpiu

*Šaltinis:* apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Veiklos rentabilumas per analizuojamą laikotarpį padidėjo nuo 1,75 iki 3,62 arba 51,66 %. Šiam padidėjimui įtakos turėjo pardavimo pajamų išaugimas nuo 678 210 Lt 2004 m. iki 1 204 542 Lt 2008 m. arba 77,61 %. Veiklos sąnaudos išaugo nežymiai, t.y. nuo 70 560 Lt 2004 m. iki 89474 Lt 2008 m.

Lietuvos statistikos departamentas, vertindamas situaciją Lietuvos žemės ūkyje, taip pat skaičiuoja produkcijos rentabilumo rodiklius. Lietuvos ir ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ žemės ūkio produkcijos rentabilumas 2.14 paveiksle.



**2.14 pav.** Lietuvos ir ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ žemės ūkio produkcijos rentabilumas



*Šaltinis:* apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis

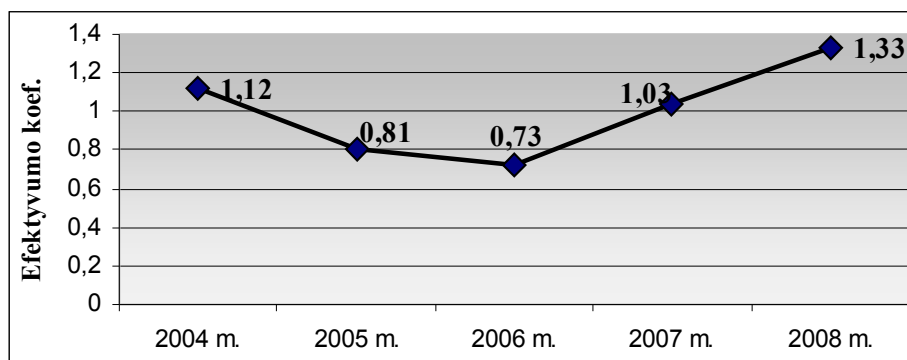
Turint šiuos duomenis tampa tikslinga įvertinti analizuojamos bendrovės produkcijos rentabilumo rodiklio pokyčių priklausomybę nuo žemės ūkio bendrovių ir įmonių parduotos žemės ūkio produkcijos rentabilumo.

2004-2008 m. skaičiavimai pateikti 15 priede. Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas  $-0,44$  parodo, kad bendrovės rentabilumas vidutiniškai neigiamai koreliuojasi su visos Lietuvos žemės ūkio bendrovių ir įmonių parduotos žemės ūkio produkcijos rentabilumu. Determinacijos koeficientas  $(0,19)$  parodo, kad  $19\%$  Lietuvos žemės ūkio produkcijos rentabilumas lemia analizuojamos bendrovės produkcijos rentabilumą.

Apibendrinant galima teigti, jog ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pajamos bei veiklos pelnas 2004-2008 m. didėjo. Atitinkamai didėjo produkcijos rentabilumo bei veiklos rentabilumo rodikliai. Rentabilumo didėjimą didele dalimi įtakojo išoriniai veiksniai, kurie didino pardavimo pelną, tuo pačiu didindami ir savikainą.

#### 2.4.2. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos įvertinimas multiplikatyvaus modelio pagalba

Ekonominiu požiūriu veiklos efektyvumą siūloma vertinti kaip veiklos rezultato (pardavimo pajamų) ir veiklos veiksnių (sąnaudų) santykį. Norint išsiaiškinti dėl kokių priežasčių – kiekybinių ar kokybinių – keitėsi ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos rezultatų apimtis analizuojamu 2004-2008 m. laikotarpiu, bendrovės efektyvumo lygio įvertinimui buvo taikomas dviejų veiksnių (multiplikatyvus) modelis. Atlikus skaičiavimus (16 priedas) gauti bendrovės veiklos efektyvumo rodikliai pateikti 2.15 paveiksle.



**2.15 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumas 2004-2008 m. laikotarpiu

*Šaltinis:* apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Iš pateikto paveikslo duomenų matyti, kad nuo 2004 m. bendrovės veiklos efektyvumas mažėjo. Mažiausias bendrovės veiklos efektyvumas buvo 2006 m. Jis siekė tik 0,73 proc. Taigi tais metais vienas bendrovės turimų išteklių litas uždirbo 0,73 Lt pajamų. Tokį žemą veiklos efektyvumą lėmė nepalankios jAVams ir rapsui gamtinės sąlygos, taip pat išaugus darbo užmokesčiui, žemas darbo našumas, kas savo ruožtu padidino produkcijos savikainą 18 %. Nuo 2006 m. bendrovės veiklos efektyvumas pradėjo augti. 2007 m. jis pakilo 1,03 %, o jau praėjusiais metais jis pasiekė aukščiausią lygį - 1,33 %. Dirbamos žemės plotų išplėtimas, sugebėjimas užauginti kokybišką produkciją ir palankios supirkimo kainos, 2008-aisiais metais leido padidinti veiklos efektyvumą.

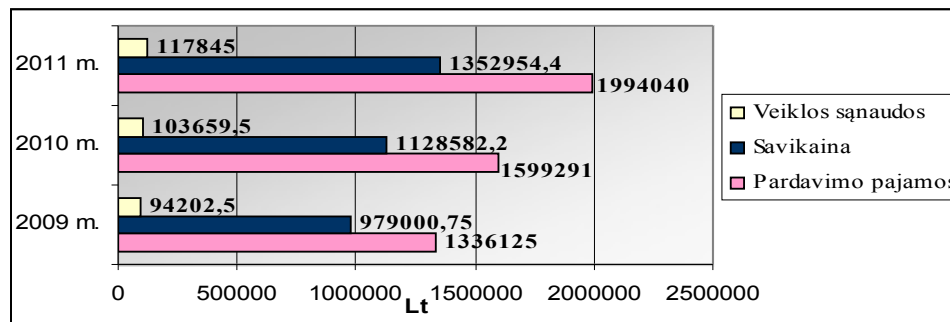
Per visą analizuojama laikotarpį bendrovės efektyvumas pakilo 0,21 punkto, t.y. padidėjo 18,75 %. Šį teigiamą pokytį sąlygojo ne tik išaugusios pardavimo pajamų apimtys 77,61 %, bet ir pakankamai spartus veiklos veiksmų apimties augimas 49,44 % (16 priedas). Todėl tikslinga įvardinti, jog multiplikatyvaus modelio pagalba išsiaiškinta, kad bendrovės veikla plėtojama intensyviai, kadangi bendrovės veiklos vystimasis yra labiau įtakojamas efektyvumo lygio pokyčių, bet ne gamybos veiksmų apimties pasikeitimo.

## 2.5. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ateities perspektyvų nustatymas

Vertinant ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos efektyvumą nepakanka apsiriboti tik praėjusio laikotarpio įvertinimu. Veiklos efektyvumas ir pelnas priklauso nuo to, kokiais tempais ir kokiomis proporcijomis kinta pajamos ir išlaidos.

Didėjantis bendrovės rentabilumas garantuoja didesnę pelno tikimybę ateityje. Taigi siekiant ekonominio efektyvumo didinimo galimybių pagrindimo ūkyje, atliekamas prognozinis pardavimo pajamų, veiklos sąnaudų ir savikainos dinaminis įvertinimas.

Remiantis 2004-2008 m. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos ataskaitų duomenimis, veiklos sąnaudų, savikainos bei pardavimo pajamų rodiklių vertinimai prognoziniam 2009-2011 m. laikotarpiui atliekami perspektyvinės ekstrapoliacijos būdu, naudojant vidutinio absoliutinio padidėjimo reikšmę (17 priedas). Gauti rezultatai pateikiami 2.16 paveiksle. Tikėtina, jog 2009-2011 m. laikotarpiu bendrovės pardavimo pajamos ir toliau sėkmingai augs.



**2.16 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos sąnaudų, savikainos ir pardavimo pajamų prognozė 2009-2011 m. laikotarpiu

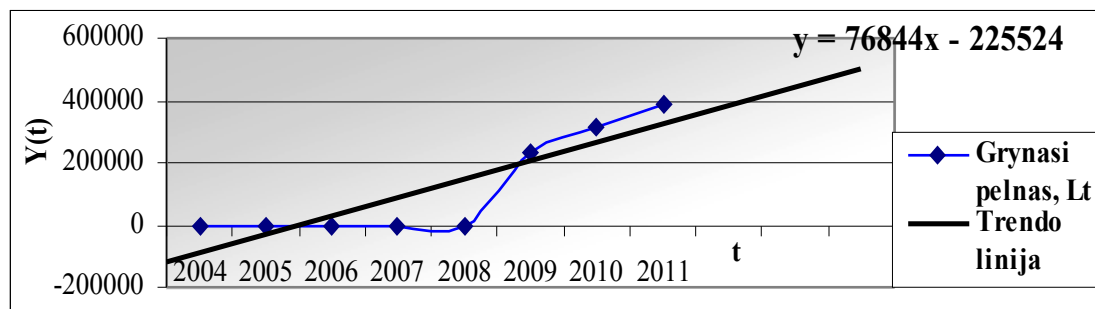
*Šaltinis:* apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ finansinių ataskaitų duomenimis

Prognozuojama, kad 2009 m., lyginant su 2008 m. laikotarpiu, pardavimo pajamos išaugs 131 583 Lt arba 10,92 %. 2010 m. prognozuojamas pajamų išaugimas 19,70 % ir sieks 1 599 291 Lt. 2011 m. palyginus su 2010 m., prognozuojamos pardavimo pajamos išaugs 24,68 %.

Prognozuojamos ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos sąnaudos 2009-2011 m. laikotarpiu taip pat turi tendenciją didėti ir per trejų metų laikotarpį jos vidutiniškai padidės 9,67 %. Teigtina, jog sąnaudų augimas turės tiesioginės įtakos pardavimų savikainos padidėjimui. Pagal pardavimų savikainos 2004-2008 m. dinamikos duomenis ir tikintis, kad esminės priklausomybės ir tendencijos kartosis ateityje, dinaminės ekstrapoliacijos būdu apskaičiuota analizuojamos kooperatyvinės bendrovės pardavimų savikainos prognozė 2009-2011 m. (17 priedas). Prognozė numato, kad savikaina turi tendenciją didėti. Per 2009-2011 m. laikotarpį savikaina išaugs 373 953,7 Lt arba 38,2 %. Numatomas kasmetinis savikainos didėjimas leidžia manyti, kad bendrovės veiklos plėtra išliks intensyvi.

Bendrovės savikainos didžiąją dalį sudaro išlaidos trąšoms, kuriai bei darbininkų darbo užmokesčio ir socialinio draudimo išlaidos. Kasmet kylant kuro ir trąšų kainoms, bendrovės išlaidos taip pat neišvengiamai didėja ir bendrovei sunku prognozuoti šių kainų kitimo įtaką. Planuoti darbo užmokesčio sąnaudų mažėjimo taip pat netikslinga, nes kasmetinis darbo našumo augimas reikalauja didesnių darbo sąnaudų.

Prieš atliekant ekonominio efektyvumo didinimo galimybių pagrindimą svarbu įvertinti bendrovės grynojo pelno ir jo didėjimo galimybes ateityje. Grynojo pelno prognozės 2009-2011 m. laikotarpiui bus atliekama pagal 2004-2008 m. pelno (nuostolio) ataskaitų duomenis ir taikant tiesinės regresijos trendo metodą (15 priedas). Gauti prognozių skaičiavimai pateikiami 2.17 paveiksle.



**2.17 pav.** ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pelno kitimas ir prognozė 2004-2011 m.

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

Remiantis tiesinio trendo prognoze apskaičiuotas grynasis pelnas 2009-2011 m. laikotarpiu išaugs nuo 235 537,6 Lt 2009 m. iki 389 225 Lt 2011 m. Prognozuojama, kad pelnas kasmet didės po 76 844 Lt. Tai reiškia, jog bendrovės ekonominis efektyvumas taip pat turėtų didėti.

Apibendrinant galima teigti, kad ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ prognozuojamas veiklos augimas, nes atlikti skaičiavimai parodo pardavimų ir grynojo pelno augimą. Analizuojamas ūkis yra pelningumas ir stabilus, turintis potencialą plėstis ir modernizuotis.

Kitame darbo skyriuje, siekiant sėkmingai įvertinti veiklos ekonominio efektyvumo didinimo galimybes, numatytos ateities perspektyvos – investicinio projekto įgyvendinimo įtaka bendrovės veiklos ekonominiam efektyvumui, pagrindžiamos veiklos ekonominio efektyvumo didinimo galimybės 2009-2013 m. laikotarpiui.

### **3. ŽEMĖS ŪKIO BENDROVĖS VEIKLOS EKONOMINIO EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBIŲ PAGRINDIMAS**

Atlikta ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos ekonominio efektyvumo analizė rodo, kad 2004-2008 m. laikotarpiu bendrovės veikla buvo dinamiška. Kasmet didėjančios pardavimo pajamos neišvengiamai didino ir bendrovės patiriamas sąnaudas. Taigi norint toliau sėkmingai valdyti bendrovę, reikia numatyti jos ateities perspektyvą bei galimą grėsmę ateityje. Prognozuojant bendrovės veiklą numatomos ne tik perspektyvos, bet ir ieškomi būdai bei priemonės, kaip veiklą pakreipti bendrovei naudinga linkme.

Didėjantys žemės plotai, noras tobulėti ir taikyti modernias auginimo technologijas sąlygoja ūkio ekonominį efektyvumą, kuris pasiekiamas įgyvendinant investicinius projektus ir išsaugant kaimą kaip tinkamą vietą gyventi, dirbti ir ilsėtis. Taigi tolimesniuose skyriuose įvertinamos ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos ekonominio efektyvumo didinimo galimybės 2009-2013 m. laikotarpiui.

#### **3.1. Investicinio projekto struktūros apibūdinimas**

Remiantis gautais rezultatais, galima teigti, jog analizuojamos bendrovės ūkis yra ekonomiškai stiprus ir konkurencingas. Ūkis nėra naujai besikuriantis, o, priešingai, jau ilgą laiką veikiantis rinkoje. Neigiamos įtakos ūkiui galėtų turėti tik išorės veiksniai, nepriklausantys nuo subjekto (gamtinės sąlygos, svyruojančios kainos). Atsižvelgus į ūkio galimybes, siekiama toliau vystyti ūkio veiklą, didinant gamybos našumą, investuoti i naują, Europos Sąjungos reikalavimus atitinkančią žemės ūkio techniką, mažinti produkcijos savikainą ir didinti ūkio pelningumą.

Atsižvelgiant į kuriamą modernaus, konkurencingo, ekonomiškai tvirto ūkio modelį, žemės ūkio bendrovė ieško papildomų investicijų ūkio modernizavimui. Todėl 2009 m. pradžioje bendrovė pradeda įgyvendinti patvirtintą investicinį projektą, finansuojamą Europos Sąjungos bei nacionalinės paramos finansinėmis lėšomis. Sėkmingo ES paramos įsisavinimo pagalba ūkis siekia prisitaikyti prie sparčiai stiprėjančios šalies ir ES konkurencinės aplinkos, didinti savo gamybos apimtį ir pelningumą. Efektyvus investicinės veiklos plėtojimas – būtina žemės ūkio įmonės augimo, taip pat ir konkurencinio atsparumo sąlyga.

Investicijos ir jų finansavimo šaltiniai, pageidaujama finansinė parama pateikta 18 priede. Investiciniam projektui vykdyti, ūkio subjektas panaudos savas 537259,50 Lt (26,56 proc.), paramos lėšas 685774,07 Lt (33,90 proc.) ir skolintas 800000 Lt (39,54 proc.) lėšas. Nuosaviems finansiniams šaltiniams priskiriamas pelnas, skolintos finansinės lėšos - banko kreditas. Tai, jog bendrovė nebijo

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R. skolintis, rodo jos stabilumą, ekonominį stiprumą, lankstumą, greitą apyvartumą. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ neįšaldo savo turimų lėšų, nebijo investuoti, vykdyti veiklos plėtrą, nes žino, jog tai yra tiesiausias kelias į ekonomiškai gyvybingą, pelningą ir konkurencingą ūkį.

Ketinama įsigyti:

1. **Mechaninę universalią kombinuotą grūdų sėjamaį** (3 metrai).
2. **Pneumatinių grūdų transporterį** (20t/h).
3. **Traktorių** (180 AG).
4. **Prikabinamą lėkštinį skutiką** (5 metrai).
5. **Universalią grūdų valomąį** (40 t/h).
6. **Mobilią šiluminę grūdų džiovyklą** (8 t/h).
7. **Grandiklinį grūdų transporterį**, (30 t/h).
8. **Pastatyti metalinį grūdų sandėį.**

Planuojamu investiciniu projektu siekiama padidinti ūkio augimo potencialą, įsigyjant būtiną žemės ūkio techniką. Taip pat grūdų bei rapsų sandėliavimui ketinama statyti 12 x 35 metalinį grūdų sandėį. Sandėlis dengtas skarda, skarda tvirtinama ant metalinių sijų. Produkcija sandėlyje bus pilama iki 3 metrų aukščio, todėl numatytas sandėlis bus su sutvirtinimais. Planuojama statyti nuosavoje žemėje, ūkio teritorijoje. Grūdų sandėlis padės optimizuoti darbą pačiu sunkiausiu metu ūkyje: liepos, rugpjūčio, rugsėjo mėnesiais. Dalis produkcijos sandėlyje taip pat bus laikoma per žiemą.

Stiprus, gyvybingas ir modernus ūkis, teigiamai veikiantis visos šalies ekonomiką – tai pagrindinės ūkio siekiamybės. Pagrindinis **investicinio projekto įgyvendinimo tikslas** – žemės ūkio bendrovės rapsų ir kviečių augalininkystės ūkio modernizavimas, įtakojantis ilgalaikę ūkio kokybinę ir kiekybinę plėtrą bei sustiprėjusį konkurencingumo veiksnį.

**Uždaviniai** tikslui pasiekti:

1. Įsigyti naujos, kokybiškos žemės ūkio technikos, orientuotos konkrečiai į grūdų ir rapsų auginimą, džiovinimą, valymą, transportavimą ir grūdų sandėį saugojimui.
2. Per spartų gamybos modernizavimą pagerinti ūkyje užauginamos produkcijos kokybę, padidinti apyvartą ir sumažinti gamybos sąnaudas.
3. Užtikrinti ekonomiškai gyvybingą, pelningą ir konkurencingą ūkio veiklą projekto įgyvendinimo laikotarpiu ir po jo, turinčią įtakos žemės ūkio veiklos konkurencingumui ne tik konkrečiam ūkiui, bet ir nacionaliniu požiūriu.
4. Prisidėti prie šalies ekonomikos augimo ir užtikrinti darbo vietų išsaugojimą.

**Investavimo prioritetai**

Igyvendinant žemės ūkio valdų modernizavimo projektą ir siekiant pagerinti ūkio veiklos rezultatus, ūkiui būtina kokybiška ir savalaikė grūdinių kultūrų ir rapso sėja. Norima įsigyti **mechaninė universalioji kombinuota grūdų sėjamoji Rapid 300 C Super XL** sumažins poveikį aplinkai, nes sėjant šia sėjama, tausojamas dirvožemis bei visam sėjos procesui mažėja degalų sąnaudos (neberekalingi du dirvos kultivavimai). Unikalu Rapid technikoje yra tai, kad ji yra nepriklausoma nuo dirvos rūšies, Rapid sėjamosios visada tinka. Tai tvirtinti galima todėl, kad sėjamoji pati atlieka intensyvų žemės dirbimą, užpakalinių akėčių pirštai rėžia žemę tarp sėjos griovelio. Šis derinys – tai naujas įrankis Europos žemdirbių rinkoje. Didelis našumas ir galimybė dirbti bet kokiomis sąlygomis, yra svarbiausios Rapid sėjamosios savybės.

Ūkyje naudojamos sėjamosios yra inkarinės ir sėjant su jomis turi būti labai gerai išpurenta žemė, o žemė tinkamai purenasi, tik gerai pradžiuvusi. Dėl tos priežasties nepasėjama laiku. Su šiomis sėjamosiomis negalima važiuoti greitai, nes inkariniai noragėliai iškyla į dirvos paviršių ir sėkla neįterpiama, todėl per valandą pasėjamas tik vienas hektaras. Be to, šios sėjamosios svoris tenka dviem ratams ir vienas visada važiuoja dar neapsėta dirva ir ją suspaudžia. Suspaustose vietose sėkla neįterpiama ir pasėlis būna netolygus. Naujoji planuojama mechaninė universalioji kombinuota grūdų sėjamoji – visiškai nauja, perspektyvi sėjos technologija, o ne atnaujinimo investicija.

Planuojamas įsigyti **prikabinamas lėkštinis skutikas** yra skirtas ražienų skutimui bei dirvos įdirbimui 5-10 cm gyliu. Ši technika leis visiškai pakeisti ūkyje naudojamą technologiją, kai dirvos yra ariamos ir lems perėjimą prie „be plūginės“ technologijos. Planuojamas įsigyti universalus kombinuotas dirvos paruošimo padargas yra tinkamas beariminiam ir tradiciniam žemės dirbimui su arimu. Šis padargas gali sekliai ir intensyviai įdirbti ražieną, išlyginti armens nelygumus, išskirstyti netolygiai paskleistus šiaudus ir juos įterpti. Tik su šiuo skutiku įmanoma įgyvendinti pažangią beariminę technologiją, kurios ūkis dar netaikė, nes neturi reikiamo padargo. Tai svarbi ir būtina investicija.

Optimalus sėjos laikas būna trumpas, todėl norint laiku pasėti ir gauti didesnę derlių, būtina taikyti naują – beariminę technologiją. Tik su 180 AG **traktoriumi** galima patraukti universalų kombinuotą dirvos paruošimo padargą ir nepristabdyti sėjamosios darbo dėl neparuoštos žemės sėjai. Šiuo traktoriumi bus galima transportuoti grūdus iš sandėlio į elevatorių didesniais kiekiais nei iki šiol. Tai leis per trumpesnę laiką išvežti didesnę kiekį produkcijos, bus didinamas darbo našumas, taupomas kuras. Norimas įsigyti traktorius ūkyje bus trečias įsigytas naujas traktorius, bet nei vieno seno traktoriaus parduoti neketinama, nes keliant darbo našumą, per vieną dieną tenka naudoti visus turimus traktorius. Be to, naujausi padargai (sėjamoji, skutikas) pritaikyti tik naujausiems traktoriumams. Senieji traktoriai turi per pus mažai hidraulinių jungčių nei reikia naujiems padargams prikabinti. Ši investicija padės ūkiui pereiti į aukštesnę žemdirbystės lygį, tai būtina norint greičiau susilyginti su Europos šalių

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

senbuvių ūkininkais, reikiamo galingumo traktoriaus ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ neturi, todėl tai nėra atnaujinimo investicija.

Taip pat ketinama pirkti **pneumatinių grūdų siurblių-transporterį** (variklio galingumas 22 kW, transportavimo našumas iki 20 t/h) bei **grandiklinį grūdų transporterį** (ilgis 30 metrų, našumas 30 t/h), kurie yra būtini transportuojant grūdus iš/i priekabas, sandėlių, džiovyklą. Ši technika ūkyje kol kas nenaudojama, todėl tai nėra atnaujinimo investicijos. Tai pigiausias ir patikimiausias grūdų transportavimo būdas.

Ūkyje užauginta produkcija nevaloma ir nedžiovinama, dėl ko padidėja atskaitymai supirkimo taškuose. Siekiant išvengti šių sąnaudų planuojama investuoti į **mobilią grūdų džiovyklą** (našumas 8 t/h) ir **universalią grūdų valomąją** (40 t/h). Universali grūdų valomoji dėl savo techninių duomenų ir ekonomiško (instaliuotas galingumas 6,5 kW, sietų plotas 10 m<sup>2</sup>, integruotas dulkių nutraukimas, ciklonas, cinkuotas variantas) leis nepriekaištingai išvalyti ūkyje užaugintus javus ir rapsus. Reguluojamo oro srauto džiovykla leis pasiekti apie 2,50 Lt/t nudžiovinimo vienu procentu savikainą (supirkimo punktuose atitinkamai skaičiuojama 7,5 - 8 Lt/t).

Grūdų bei rapsų sandėliavimui ketinama statyti 12 x 35 metalinį **grūdų sandėlį**. Sandėlis dengtas skarda, skarda tvirtinama ant metalinių sijų. Produkcija sandėlyje bus pilama iki 3 metrų aukščio, todėl numatytas sandėlis bus su sutvirtinimais. Planuojama statyti nuosavoje žemėje, ūkio gamybinės bazės teritorijoje. Sandėlio būtinybę pažymi faktas, kad ūkis per javapjūtę norėdamas spėti atlaisvinti priekabas grūdų derliui, produkcijos priėmimo punkte turi praleisti ne tik didžiąją dalį dienų, bet ir naktų. Grūdų sandėlis padės optimizuoti darbą pačiu sunkiausiu metu ūkyje: liepos, rugpjūčio, rugsėjo mėnesiais. Dalis produkcijos sandėlyje taip pat bus laikoma per žiemą. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ sandėlis yra būtinas, nes dažnai trūksta palankių oro sąlygų derliui nuimti. 2007 metai parodė, kad palaikius augalininkystės produkciją porą mėnesių – kaina pakilo per 200 litų tonai – tai dar viena priežastis, dėl ko reikalingas sandėlis. Dabar ūkis nuo kombaino grūdus pristato tiesiai į elevatorių – praranda daug laiko ir lėšų, todėl ši investicija būtina.

**Plėtros etapai:** projektas bus įgyvendinamas 2 etapais. Pirmuoju etapu numatoma metalinio grūdų sandėlio statyba ir sėjamosios Rapid 300 C Super XL įsigijimas. Planuojama, jog pati statyba truks 61 dieną, tačiau šio plėtros etapo trukmė daugiausiai priklauso nuo architektų galimybių parengti statybos projektą, tam skirta net 150 dienų. Pasibaigus pirmajam projekto etapui (nuo 2010 metų sausio) bus pradėtas įgyvendinti antras projekto etapas, kuriuo planuojama įsigyti naujos, nenaudotos, ES reikalavimus atitinkančios žemės ūkio technikos.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos žemės ūkio sektoriuje yra žemas agrarinio sektoriaus kapitalizacijos lygis, trūksta modernios technikos, nepakankamai sparčiai diegiamos naujos

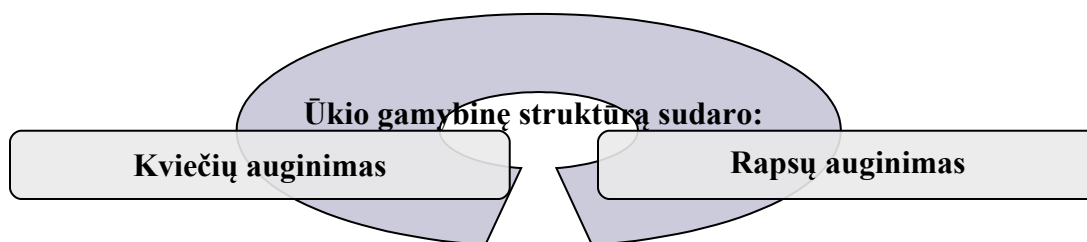


Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

technologijos, neišplėtotą inovacinę veiklą, silpnai funkcionuoja žemės rinka, dominuoja smulkūs, nekonkurencingi, mažo investicinio pajėgumo ūkiai, numatytos atlikti investicijos ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkyje sąlygos žemės ūkio našumo didinimą bei sugebėjimą atlaikyti stiprią konkurenciją rinkoje.

### 3.2. Produkcija ir rinkos 2009-2013 m. laikotarpiui

Ūkyje planuojama specializuotis maistinių žieminių ir vasarinių kviečių bei žieminio ir vasarinio rapsų augalininkystėje (3.1 paveikslas). Renkantis šių kultūrų veisles neapsistojama ties viena jų, kadangi kasmet specialistai veisles tobulina, išveda naujesnes, derlingesnes, atsparesnes ligoms. Kiekvienais metais bus sėjama dalis sertifikuotų žieminių kviečių, rapsų sėkla visa perkama sertifikuota. Pasėliai bus aktyviai prižiūrimi, naudojami aukščiausios rūšies fungicidai, herbicidai, insekticidai, todėl ketinama užauginti itin kokybišką produkciją.



3.1 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio struktūra

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Dirbamos žemės duomenų prognozė 2009-2013 m. pateikiama 3.1 lentelėje. Apdirbant tokius žemės plotus, reikalingas besiplečiančio ūkio poreikius atitinkantis žemės ūkio technikos potencialas. Numatant tolesnę žemės ūkio vystimosi eigą, bendrovė kryptingai siekia, kad ūkis taptų pažangiu, konkurencingu, moderniu Lietuvos žemės ūkio subjektu. 2009 m. bendrovė papildomai planuoja įsigyti 30,85 ha nuosavybės teise valdomos žemės valdos bei 42,15 ha nuomos pagrindais valdomos. Visais prognoziniais projekto įgyvendinimo metais bendrovė planuoja išlaikyti vienodą naudojamų valdų plotą.

### 3.1 lentelė

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ dirbamos žemės plotai 2009-2013 m.

	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Nuosava	335,85	335,85	335,85	335,85	335,85
Nuomojama	368,15	368,15	368,15	368,15	368,15

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Derlingumas projekte yra apskaičiuotas grynuoju svoriu, pagal faktinius ūkio duomenis randant vidutinį svertinį produkcijos derlingumą 2004-2008 m tonomis iš hektaro: rapsų derlingumas 1,62 t/ha, kviečių – 4,61 t/ha. Šiems derlingumams daugiausiai neigiamos įtakos turėjo 2006 m. sausros padariniai:

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

jei derlingumas būtų skaičiuojamas eliminuojant 2006 m., jis atitinkamai būtų lygus 2,06 t/ha ir 5,18 t/ha.

Prognozuojant produkcijos apimtis 2009-2013 metams daroma prielaida, kad gali pasitaikyti tokie metai kaip 2006-ieji ir naudojamosi 2004-2008 m. apskaičiuotais vidutiniais svertiniais augalų derlingumais, pridėdant 1 toną prie kviečių derlingumo ir 0,5 t prie rapsų derlingumo dėl naujos, pažangesnės ir efektyvesnės technologijos nuo 2009 m. ir po 100 kg/t prie kviečių derlingumo bei 30kg/t prie rapsų derlingumo kasmet nuo 2010 m. Auginamų kviečių bei rapsų kultūrų plotus ketinama išlaikyti vienodos apimties. Detalesnė informacija apie šių kultūrų derlingumus bus aptarta darbo 3.4.2 poskyryje.

3.2 lentelėje pateikiamos planuojamos ūkyje užaugintos produkcijos apimtys 2009 – 2013 metais.

### 3.2 lentelė

#### ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ prognozuojamos produkcijos apimtys 2009-2013 m.

	2009 m.		2010 m.		2011 m.		2012 m.		2013 m.	
	Plotas, ha	Derlius, t	Plotas, ha	Derlius, t	Plotas, ha	Derlius, t	Plotas, ha	Derlius, t	Plotas, ha	Derlius, t
<b>Kviečiai (žieminiai)</b>	309,05	1789,4	309,05	1854,3	309,05	1916,11	309,05	1947,02	309,05	1977,92
<b>Kviečiai (vasariniai)</b>	140,75	736,12	140,75	764,27	140,75	778,35	140,75	792,42	140,75	746,5
<b>Rapsas (žieminis)</b>	127,1	274,54	127,1	330,46	127,1	343,17	127,1	355,88	127,1	368,59
<b>Rapsas (vasarinis)</b>	127,1	247,85	127,1	298,69	127,1	302,5	127,1	306,31	127,1	310,12

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės

Pasirenkant produkcijos rinkas ir pirkėjus, vertinami du pagrindiniai kriterijai: atstumas nuo ūkio iki supirkimo punkto bei pirkėjų siūloma kaina. Stengiamasi kuo mažesnėmis sąnaudomis gauti didesnį pelną. Atsižvelgiant į tai, produkcija vežama į Šiaulių apskrities supirkimo punktus; produkciją parduodant tokiems supirkėjams: UAB „Scandagra“, AB „Malsena“, AB „Linus Agro“, UAB „Kemira Growhow“, UAB „Mestilla“.

Energetinių išteklių brangimas daro didelį poveikį žemės ūkio ekonomikai. Kylant degalų kainoms, didėja gamybos išlaidos, ypač augalininkystės ūkiuose. Kadangi žemės ūkio produktai nebrangsta taip greitai kaip degalai, mažėja žemės ūkio subjektų uždirbamas pelnas. Žemės ūkio produktų rinka yra tobula konkurencijos pavyzdys, kur gaminama identiška produkcija ir negalima paveikti kainos, nes kultūra gali būti jau pasėta ir nieko negalės pakeisti, norint sureaguoti į kainos pokyčius. Grūdinių kultūrų perdirbimo apimtį ir pelningumą turi garantuoti kainos, nes būtent jos turi skatinti efektyvią gamybą.

Produkcijos ir kitų prekių kaina per prognozuojamą laikotarpį kinta dėl prognozuojamo infliacijos augimo. Prognozuojant augalininkystės produkcijos kainas buvo remtasi 2008 metų vidutinėmis augalininkystės produkcijos kainomis, bendra situacija rinkoje. Grūdinių kultūrų auginimo

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

apimtį ir pelningumą turi garantuoti kainos, nes būtent jos turi skatinti efektyvią gamybą. 2009-2013 metams skaičiuojami trys kainų variantai (3.3 lentelėje žr. kt. pusklapyje).

### 3.3 lentelė

#### Produkcijos pardavimo kainos (Lt) 2008 m. ir prognozė 2009-2013 m.

	Variantai/ metai	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Kviečiai	Optimistinis	628,8	750	770	790	810	830
	Labiausiai tikėtinas		600	620	640	660	680
	Pesimistinis		580	590	600	610	620
Rapsai	Optimistinis	901,66	1500	1550	1600	1660	1720
	Labiausiai tikėtinas		1000	1100	1200	1300	1400
	Pesimistinis		754	783	812	841	870

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės

Pesimistinio varianto kaina prognozuojama pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktas vidutines 2004-2007 m. grūdų ir rapsų kainas. Prognozuojant atsižvelgiama į infliacijos veiksnį, todėl skaičiuojamas 4 % kasmetinis kainų augimas. Optimistinio varianto kaina formuojama vidutinę 2008 m. produkcijos kainą kasmet padidinant apie 5,64 % dėl bendrojo kainų lygio kilimo. Labiausiai tikėtinas variantas apskaičiuotas atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2008 m. lapkričio 25 d. įsakymu Nr. 3D-631 patvirtintas biologinio turto ir žemės ūkio produkcijos normatyvines kainas 2009 metams, į realias rinkos produkcijos kainas bei į analitikų pateikiamas prognozes.

Kuriant konkurencingą prekinį kviečių ir rapsų ūkį, visų pirma didžiausias dėmesys skiriamas javų auginimo, nuėmimo bei realizavimo technologijai gerinti. Todėl kuriant grūdų ūkį, yra būtina diegti pažangias, reikalaujančias mažiau darbo sąnaudų, technologijas. Pagrindinė efektyvaus produkcijos auginimo esmė, tai kad per pakankamai trumpą laikotarpį, kurį labai nulemia gamtinės sąlygos, reikalinga kokybiškai ir minimaliomis sąnaudomis atlikti visus reikiamus žemės dirbimo, sėjos, pasėlių priežiūros, derliaus nuėmimo, išdžiovinimo, išvalymo ir produkcijos saugojimo bei transportavimo darbus. Tam tikslui iš esmės reikia keisti esamą augalininkystės technologiją. Kitas svarbus efektyvumo ir darbo našumo didinimo veiksnys yra optimaliai parinkti žemės ūkio padargai.

2009 m. II ketvirtyje įsigijus planuojama techniką ir užbaigus statinio darbus bus galima maksimaliai panaudoti galimybes dirvos paruošimo, sėjos, pasėlių priežiūros, augalų apsaugos, derliaus nuėmimo, sandėliavimo ir transportavimo darbams, taip pat įtakos augalininkystės produkcijos kokybę. Įgyvendinus projektą planuojama paspartinti įvairius žemės dirbimo darbus, kartu sumažinant sąnaudas, pagerinti auginamų javų kokybinius rodiklius, išspręsti technologines problemas, kylančias dėl žemės dirbimo ir produkcijos kokybės gerinimo. Pagal savo technines specifikacijas ši technika leis pasiekti aukštą našumo lygį kviečių ir rapsų augalininkystėje.

### 3.3. Investicinio projekto ekonominis įvertinimas

#### 3.3.1. Ekonominio gyvybingumo rodiklių įvertinimas

Žemės ūkio subjektų, siekiančių pasinaudoti ES parama, pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemones, ekonominį gyvybingumą apibūdinantys rodikliai turi atitikti kritines reikšmes. Siekiant nustatyti šias ribas trimis prognozuojamais variantais (optimistiniu, pesimistiniu, labiausiai tikėtiniu) buvo apskaičiuoti pagrindiniai gyvybingumo rodikliai. Šių rodiklių formulės pateiktos 1 priede. Optimistinio varianto skaičiavimo rezultatai pateikti 20 priede, pesimistinio varianto – 21 priede, o labiausiai tikėtino – 22 priede.

Ekonominio gyvybingumo rodiklių analizė yra labai svarbi įmonei jos veiklos strategijos požiūriu. Šie rodikliai padeda nustatyti vykdomos finansinės ūkinės veiklos efektyvumą ir investicinės veiklos plėtojimo strategiją. Projekto gyvybingumo rodikliai paskaičiuoti vadovaujantis Žemės ūkio ministro 2007 m. kovo 16 d. įsakymu Nr. 3D-117 “Ūkio subjektų, siekiančių pasinaudoti parama pagal Lietuvos Kaimo Plėtros 2007-2013 m. Programos ir Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 m. Veiksmų programos priemones, ekonominio gyvybingumo nustatymo taisyklės“. Ūkio ekonominio gyvybingumo rodikliai atsispindi 3.4 lentelėje.

#### 3.4 lentelė

##### ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ekonominio gyvybingumo rodikliai 2009-2013 m.

Rodikliai	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
<b>Grynasis pelningumas</b>	67,11%	60,67%	53,13%	61,26%	59,64%
<b>Vidutinis turto pelningumas</b>	33,00%	30,41%	27,23%	31,00%	29,42%
<b>Skolos rodiklis</b>	0,39	0,28	0,24	0,16	0,11
<b>Paskolų padengimo rodiklis</b>	3,3	2	8,5	8,3	9,9
<b>Bendras likvidumo rodiklis</b>	2,03	21,81	21,04	6,31	6,48

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

*Grynojo pelningumo rodiklis* parodo, kiek grynojo pelno tenka vienam pardavimų litui. Kuo didesnis šis rodiklis, tuo geriau (minimali reikšmė 1 %). 2009-2013 m. ūkio grynasis pelningumas bus apie 60 %. *Vidutinis turto pelningumas* apibūdina ūkio turto panaudojimo efektyvumą. Šis rodiklis parodo, jog ūkis sugeba racionaliai valdyti savo turimą turtą (nei vienais metais nepasieks kritinės šio rodiklio reikšmės – 7 %). Visais projekto įgyvendinimo metais jis sieks daugiau nei 20 %.

*Skolos koeficientas* parodo santykį tarp ūkio skolų ir viso turto. Šio rodiklio reikšmė turi siekti ne daugiau kaip 0,6 punkto. Dėl ilgalaikės paskolos 2009 m. šio rodiklio reikšmė yra maksimali (0,39). Toliau ūkio skolos rodiklis mažės, nes ūkis grąžins ilgalaikes skolas, todėl ir ilgalaikiai įsipareigojimai sumažės. *Paskolų padengimo rodiklis* (minimali reikšmė 1,25) rodo ūkio gebėjimą grąžinti paskolą arba

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

jos dalį iš lėšų, gautų iš pagrindinės veiklos. Ūkio paskolų padengimo rodiklis paėmus paskolą 2009 m. ir 2010 m. ir įgyvendinant projektą, atitinkamai sumažės nuo 3,3 iki 2, o 2011 m. padidės 6,5 punkto.

*Bendrojo likvidumo rodiklis* parodo trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykį. Aukščiausia šio rodiklio reikšmė bus pasiekta 2010 m., kai bendrojo likvidumo rodiklis sieks 21,81. Po to kasmet pastebimas rodiklio mažėjimas. 2013 m. jis sumažės 3,37 karto ir sieks 6,48. Jeigu bendrojo likvidumo koeficientas pasiekia 2,5 ir daugiau teigiama, kad ūkis sukaupia tiek turto, kad nepajėgia jo efektyviai panaudoti. Kita vertus, kadangi pagrindinis trumpalaikis turtas susikaupia metų gale, šis rodiklis šiek tiek iškreipia realią padėtį. Taip pat pažymėtina, kad norint išlaikyti finansinę pusiausvyrą, trumpalaikis turtas turi viršyti skolas du kartus. Iš pateiktų duomenų lentelėje matyti, kad ši taisyklė yra išlaikyta, todėl nėra jokios grėsmės, kad ūkis taps ekonomiškai neefektyvus.

Visi apskaičiuoti rodikliai atitinka minimalias (maksimalias) reikšmes, nustatytas Žemės ūkio ministro įsakyme. Taigi apskaičiuoti investicinio projekto finansiniai rodikliai parodo, kad ūkio veikla prognozuojamu laikotarpiu bus pelninga bei finansiškai patikima (23 priedas). ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bus pajėgus apmokėti visus savo įsipareigojimus. Be to, apskaičiuoti rodikliai parodo, kad ūkio turtas bus naudojamas efektyviai, o produkcijos gamyba per prognozuojamus metus bus stabili ir efektyvi. ES paramos lėšomis įsigyta ūkio materialinė bazė, suteiks galimybę naudoti naujas ir pažangias ūkininkavimo technologijas, mažinančias ūkio veiklos sąnaudas. Visa tai prisidės prie konkurencingos ūkinės veiklos palaikymo.

### **3.3.2. Investicinio projekto pinigų srautų įvertinimas**

Realiosios investicijos (investiciniai projektai) – tai lėšų panaudojimas gamybos ar ūkio projektui, numatant įsteigti, rekonstruoti, plėtoti gamybinę ar kitą veiklą. Investicinio projekto efektyvumo analizė pateikia pagrindą sprendimui, ar projektą reikėtų pasirinkti, ar atmesti. Nagrinėjamu atveju investicinį projektą sudaro skolintų bei nuosavų lėšų panaudojimas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio modernizavimo projektui, numatant pastatyti naują pastatą, įsigyti naujos technikos bei plėtoti gamybinę veiklą.

Investicinio projekto vertinimas prasideda nuo pinigų srautų planavimo (prognozavimo). Vertinamas projektas turi turėti mažiausiai penkerių metų veiklos planą. Optimistiniai projekto grynujų pinigų srautai pateikti 24 priede, pesimistiniai – 25 priede, o labiausiai tikėtini projekto grynujų pinigų srautai pateikti 26 priede.

Kaip ir minėta darbo teorinėje dalyje, investicijų efektyvumo analizės metodikoje taikomi penki pagrindiniai efektyvumo rodikliai: grynoji dabartinė vertė (NPV) (1 priedo 11 formulė), rentabilumas

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

(U) (1 priedo 16 formulė), vidinė pajamų norma (IRR) (1 priedo 17 formulė), modifikuota vidinė pajamų norma (MIRR) (1 priedo 18 formulė) ir atsipirkimo laikas (T) (1 priedo 14 formulė).

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ atlikto investicinio projekto grynyųjų pinigų srautų sisteminė informacija pateikta 3.5 lentelėje.

### 3.5 lentelė

#### ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ investicinio projekto grynieji pinigų srautai 2009-2013 m.

Laikotarpis	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
<b>Optimistinis variantas</b>					
<b>Grynieji pinigų srautai (NCF), Lt</b>	310898,2 9	944005,1 8	19042241	1153176, 8	3033324,7
<b>Pesimistinis variantas</b>					
<b>Grynieji pinigų srautai (NCF), Lt</b>	-640580,03	-231934,8	-122662,52	-116166,87	1718411,7
<b>Labiausiai tikėtinas variantas</b>					
<b>Grynieji pinigų srautai (NCF), Lt</b>	-324060,42	57338,54	41058,8	52468,8	1958943,2

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės

3.5 lentelėje matyti, jog projekto pinigų srautai su kiekvienais metais krypta į didesnę grįžtamąją vertę. Teigiami grynieji pinigų srautai rodo tikslingos investicijos rezultata, ir aiškiai apibrėžia investicinio projekto pagrįstumą. Tvirtas projekto gražos pagrindas leidžia pereiti prie sekančio projekto vertinimo etapo – diskonto normos nustatymo.

Žinant, kad grynieji pinigų vertė laikui bėgant kinta (mažėja), dėl šios priežasties investicinių projektų efektyvumo vertinimo rodikliai yra susiję su būsimų projekto pinigų srautų diskontavimu (dabartinės vertės apskaičiavimu). Siekiant optimaliai įvertinti grynosios dabartinės vertės dydį tikslingai skaičiuojama diskonto norma kaip vidutinių svertinių kapitalo kaštų ir infliacijos dedamoji (1 priedo 12 formulė).

Priklausomai nuo finansavimo šaltinio (skolinto ar nuosavo kapitalo) skirtingai yra apskaičiuojama finansavimo šaltinio kaina. Analizuojamu atveju technika ir įrengimai buvo finansuojami iš privataus ir skolinto kapitalo. Nepaskirstyto pelno kaina ūkio atžvilgiu prilyginama galimos investicinės alternatyvos pelningumui.

Privačių lėšų kainą galima skaičiuoti NSEL 30 Indekso Fondo vidutine verte arba OMXV indekso vidutine pasirinkto laikmečio verte. NSEL 30 indeksą sudaro 30 didžiausių Lietuvos bendrovių (pagal laisvų akcijų kapitalizaciją), listinguojamų Vilniaus vertybinių popierių biržoje (VVPB), akcijos (3.6 lentelė). Didesnės laisvų akcijų kapitalizacijos bendrovės turi didesnę svorį indekse ir daro didesnę įtaką indekso pokyčiams. Bendrovių išmokėti dividendai įskaičiuojami į indeksą. OMXV indeksą sudaro visų VVPB listinguojamų bendrovių akcijos (3.6 lentelė). Didesnės kapitalizacijos bendrovės turi didesnę

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R. svorį indekse ir daro svaresnę įtaką indekso pokyčiams. Bendrovių išmokėti dividendai įskaičiuojami į indeksą.

### 3.6 lentelė

#### NSEL 30 ir OMXV indeksų pokyčiai 2000-2008 m.

Indeksai	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
NSEL 30, %	4,2	-5,75	3,05	97,53	57,42	41,02	8,15	9,24	-70,15
OMXV, %	-7,3	-18,49	12,2	105,8	68,18	52,93	9,78	4,38	-65,14
<b>Vidutinė indeksų vertė</b>	<b>-1,55</b>	<b>-12,12</b>	<b>7,63</b>	<b>101,67</b>	<b>62,8</b>	<b>46,98</b>	<b>8,97</b>	<b>6,81</b>	<b>-67,65</b>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Vilniaus vertybinių popierių birža

Siekiant objektyviai įvertinti galimų indeksų poveikį investuotų lėšų alternatyvai, išvedamas 2000-2008 metų minėtų indeksų vidurkis, kuris leis nustatyti nuosavų lėšų alternatyvų pelningumą. Vertinimui pasirenkamos devynių laikotarpių pelningumo pokyčio reikšmės. Įvertinus bendrą viso laikotarpio vidutinį indeksų pelningumą nesunku nustatyti, kad vidutinė grąža iš investicijų į minėtus indeksų fondus sudarė 17,06 % ir gali būti vertinama kaip alternatyva privataus kapitalo įdėjimams į ūkio modernizavimo projektą (3.7 lentelę žr. kt. puslapyje).

Nemažiau svarbu nustatyti ir skolintų lėšų kaštus. Norint nustatyti, keliais procentiniais punktais aptarnavimo išlaidos padidina palūkanų normą, reikia apskaičiuoti minėtų išlaidų santykį su paskolos suma ir padalinti iš paskolos trukmės metais (1 priedo 8 formulė).

$$\Delta i = (7000/800000)6 = 0,053$$

Paskolos aptarnavimo išlaidos padidina palūkanų normą 0,053 procentiniais punktais.

Paskolos kaina – tai dalis skolintų ar nuosavų lėšų, kuriuos klientas privalo sumokėti norėdamas pasinaudoti finansų institucijų teikiama finansine pagalba. Klaidinga būtų manyti, kad paskolos kaina sudaro tik palūkanų normą, mokama už naudojimąsi pinigine paskola. Tai kur kas platesnė sąvoka apimanti paskolos administravimo, įforminimo ir aptarnavimo išlaidas (1 priedo 7 formulė).

$$P_{\text{paskolos}} = 0,08 + 0,053 = 0,133$$

Įvertinant paskolos išlaidas, paskolos kaina lygi 0,133 (3.7 lentelė).

### 3.7 lentelė

#### Finansavimo šaltinių kaina ir dalis kapitale

Finansavimo šaltinis	Vertė	Di	Pi
Skolintos lėšos	800000	39,54%	13,30%
Privatus kapitalas	1223033,5	60,46%	17,06%
Diskonto norma		15,54%	
Koreguota diskonto norma		20,54%	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Diskonto norma ( $k$ ) yra lygi 15,54 %. Koreguojant diskonto normą galima įvertinti infliacijos nuvertinamąjį poveikį pinigų srautams. Analizuojamu laikotarpiu pasirinkta prognozuojama 5 %

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

infliacija. Atlikus skaičiavimus (1 priedo 13 formulė) nustatyta, kad koreguotos diskonto normos reikšmė lygi 20,54 %. Kuo didesnė diskonto norma, tuo ryškesnis laiko veiksnys – labiau nutolę mokėjimai turi vis mažesnę įtaką dabartiniam srauto dydžiui, t.y. kuo diskonto norma aukštesnė tuo dabartinės investicijos turi didesnę lyginamąją galią, lyginant su investicijomis, kurias ruošiamasi daryti po tam tikro laikotarpio. Apskaičiuota koreguota diskonto norma bus naudojama tolesniame projekto vertinime skaičiuojant investicijų efektyvumą.

Sumuojant visų scenarijų (24, 25, 26, 27, 28, 29 priedai) efektyvumo rodiklius į vieną sistemą buvo sudaryta 3.8 lentelė.

**3.8 lentelė**

**Efektyvumo rodiklių suvestinė**

Rodiklis	Gautas rezultatas		
	Optimistinis	Pesimistinis	Labiausiai tikėtinas
NPV	16294820	607067,5	709614,72
U	829,49%	30,90%	45,94%
IRR	112,00%	12,30%	52,25%
MIRR	168,07%	54,70%	70,73%
T	1,4	5,37	3,24

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Vertinant lentelės duomenis galima teigti, kad investicinio projekto uždirbamas pelnas priklausomai nuo scenarijaus svyruoja nuo 607 067,5 Lt (pesimistiniame scenarijuje) iki 16 294 819,93 Lt (optimistiniame scenarijuje). Projekto pinigų srautų grynoji dabartinė vertė yra didesnė už nulį, todėl projektas yra priimtinas, priešingu atveju jo reiktų atsisakyti (24, 25, 26 priedai).

Investicijų *rentabilumo rezultatas (U)* parodo, jog iš investuoto 1 Lt įmanoma uždirbti nuo 0,31 Lt iki 8,29 Lt pelno atskirais atvejais (3.8 lentelė). Vertinant labiausiai tikėtiną projekto scenarijų matyti, kad gautas rentabilumo rodiklis yra 45,94 %, t.y. ši rentabilumo reikšmė rodo, kad per penkerius metus labiausiai tikėtino scenarijaus atveju vienas į ūkį investuotas litas uždirbs 45,94 cento, arba 9,19 centų kasmet ( $45,94:5 = 9,19$ ).

*IRR* – diskontavimui naudojama palūkanų norma, kuriai esant reguliariai gaunamų pajamų kapitalizacija duoda sumą, lygią investicijoms, ir realiosios investicijos yra apsimokanti operacija (27 priedas). Skaičiuojant *vidinę pajamų grąžos normą (IRR)* buvo pasirinkta lyginimo būdu dvi diskontavimo normos ( $k_1$  ir  $k_2$ ). Optimistiniu variantu  $k_1=0,4$  ir  $k_2=0,45$ , pesimistiniu variantu  $k_1=0,2$  ir  $k_2=0,25$  ir labiausiai tikėtinu  $k_1=0,3$  ir  $k_2=0,35$ . Nors ir pasiteisino vidinės palūkanų normos modelis šio projekto pavyzdžiu, tačiau visais analizuotais atvejais IRR buvo didesnė nei diskontavimo koeficientas, todėl galima teigti, kad investicijos pelningos bet kuriuo atveju (3.8 lentelė). Visais prognozuojamais scenarijais apskaičiuota vidinė pelno norma bus ne mažesnė kaip 6,5 % ir tai leidžia projektą laikyti tinkamu ir pelningu.



Norint išvengti klaidingos reinvestavimo prielaidos, buvo skaičiuojama *modifikuota vidinė pelno norma (MIRR)*, kuri projekto generuojamą pinigų srautų būsimą vertę prilygina investicijų esamai vertei, kai tarpiniai pinigų srautai reinvestuojami su nustatyta ribine norma (28 priedas). Iš lentelės duomenų matyti, kad modifikuota vidinė pelno norma vertinant kiekvieną scenarijų yra skirtinga ir teigiamai gali būti vertinama loginiu požiūriu. Didžiausią pelno lygį prognozuoja optimistinis projekto scenarijus – 168,07 %, mažiausią – 54,70 % – pesimistinis. Optimaliu atveju projekto įgyvendinimas leistų uždirbti 70,73 cento iš vieno į projektą investuoto lito (3.8 lentelė).

Apibendrinant skaičiavimo rezultatus matyti, kad optimistiniu požiūriu *investicijos atsipirktų* jau kitame laikotarpyje, pesimistinis rezultatas būtų rizikingas nes investuotas kapitalas duotų teigiamą rezultatą tik po visų penkerių metų, kai tuo tarpu labiausiai tikėtino scenarijaus atsipirkimo periodas sudarytų vos kiek daugiau nei trejus metus (29 priedas).

Ūkio veiklos finansiniai skaičiavimai remiasi veiklos pelningumo užtikrinimu, investicijų grąžos ir grynųjų pinigų srauto suregulavimu per planuojamą 2009-2013 metų laikotarpį. Įvertinant, kokią įtaką planuojamos investicijos turės ūkio finansinei būklei ir kapitalo, investuoto į verslą, efektyvumą, buvo skaičiuojami ekonominiai rodikliai. Prognozuojamu laikotarpiu ūkio ekonominio gyvybingumo rodikliai atitiks nustatytas kritines reikšmes, todėl galima teigti, kad ūkis yra ir išliks gyvybingas.

### **3.4. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. finansinės prognozės**

Atliekant ūkyje įgyvendinamo investicinio projekto paskaičiavimus naudojamosi tokia metodologija: pagrindinė ūkio veikla yra ir bus augalininkystė, atitinkamai veiklos prognozės sudaromos šiai veiklos sričiai. Skaičiuojamos pardavimų apimtys, produkcijos sąnaudos, apyvartinio kapitalo poreikis (gautinos prekybos skolos, atsargos, mokėtinos skolos).

Remiantis šiais duomenimis buvo apskaičiuotas veiklos pelnas, investuotas kapitalas, sudarytas prognozinis balansas (30, 31 ir 32 priedai), pelno nuostolio ataskaita (34 priedas), pinigų srautų ataskaita (35, 36, 37 priedai). Šios finansinės atskaitomybės ataskaitos sudarytos trimis prognozuojamais variantais, t. y. optimistiniu variantu, pesimistiniu variantu ir labiausiai tikėtiniu variantu. Verslo plano finansinės prognozės parengtos pagal taikomus apskaitos principus, kuriais remiantis ūkis tvarko finansinę apskaitą. Ūkis tvarko apskaitą pagal šiuos finansinę apskaitą, ūkių bei įmonių veiklą reglamentuojančius teisės aktus:

- LR buhalterinės apskaitos įstatymą;
- Verslo apskaitos standartus;
- LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymą.

Tolimesniuose skyriuose išsamiau nagrinėjamas prognozuojamas balanso bei pelno (nuostolių) ataskaitos labiausiai tikėtinas scenarijus, kurį ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pasieks 2009-2013 m. laikotarpiu įgyvendinusi investicinį projektą.

### 3.4.1. Turto prognozės

#### *Ilgalaikis turtas*

2009 metų pabaigoje ilgalaikis turtas ūkyje sudaro 3 475 546 litus. Šią aukštą ilgalaikio turto vertę sąlygoja įgyvendintos investiciniame projekte numatytos investicijos. Visos ilgalaikio turto vertės 2009-2013 metų periodų pateiktos 3.9 lentelėje.

3.9 lentelė

**Ilgalaikio turto prognozė 2009-2013 metais**

<b>ILGALAIKIS TURTAS</b>	<b>2009 m.</b>	<b>2010 m.</b>	<b>2011 m.</b>	<b>2012 m.</b>	<b>2013 m.</b>
NEMATERIALUSIS TURTAS	24387	17142	6451	4815	0
MATERIALUSIS TURTAS	3451159	3467644	3908589	243285 7	2384679
Žemė	904112	1058683	1058683	658683	600989
Pastatai ir statiniai	592834	586341	818745	568410	440109
Technika	1005430	1202837	1141587	619932	767282
Įrankiai, įranga	662783	438362	452862	408310	414761
Kitas materialusis turtas	286000	181421	436712	177522	161538
<b>IŠ viso:</b>	<b>3475546</b>	<b>3484786</b>	<b>3915040</b>	<b>2437672</b>	<b>2384679</b>

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turtas šio projekto finansiniuose skaičiavimuose įkainotas likutine verte, o ūkio apskaitoje ilgalaikis materialusis turtas (technika ir įrengimai) apskaitomas įsigijimo verte, sumažinta sukaupto nusidėvėjimo suma. Pastatai apskaitomi perkainojimo verte, sumažinta sukaupto nusidėvėjimo suma. Nusidėvėjimas skaičiuojamas taikant tiesiogiai proporcingą (tiesinį) metodą bei atsižvelgiant į nustatytus ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo normatyvus. Nusidėvėjimas pradedamas skaičiuoti nuo kito mėnesio po to, kai turtas pradėtas eksploatuoti.

Siekdamas stiprinti konkurencinį pranašumą, mažinti sąnaudas ir didinti pelningumą, ūkis planuojamu projektu 2009 metais ketinama pastatyti metalinį sandėlį ir įsigyti sėjamąją. 2009 metais bus įsigyta technikos ir įrengimų, kurių vertė be PVM 1 361 195,71 litų. Didžiausia ilgalaikio turto vertė bus pasiekta 2011 m. Tuo metu planuojama dalyvauti kitoje investicinėje priemonėje ir įgyvendinti stacionarios grūdų džiovyklos statybos planą. Ilgalaikių išteklių dėjimas teigiamai veikia įmonę, todėl ilgalaikio turto didėjimą galima vertinti kaip absoliučiai ekonomiškai naudingą ir efektyvų. Vis dėlto per penkerių metų laikotarpį turtas sumažės 31,39 % arba 1 090 867 litais. Tam įtakos daugiausiai turės pastatų ir statinių vertės sumažėjimas 25,76 % bei kito materialaus turto sumažėjimas 43,52 %.

#### *Biologinis turtas*

Šiame balanso straipsnyje atsispindi žieminių pasėlių vertė. 2009-2013 m. laikotarpiu biologinis turtas kasmet didės. Per penkerius metus turtas išaugs 61,77 %.

### **Trumpalaikis turtas**

Ūkio trumpalaikį turtą sudaro atsargos, žaliavos ir komplektavimo gaminiai, pagaminta produkcija ir nebaigta gamyba, per vienerius metus gautinos sumos ir pinigai bei pinigų ekvivalentai. Trumpalaikio turto suvestinė 2009-2013 metams pateikiama 3.10 lentelėje.

### **3.10 lentelė**

#### **Biologinio trumpalaikio turto prognozė 2009-2013 metais**

	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
<b>BIOLOGINIS TURTAS</b>	<b>560413</b>	<b>573410</b>	<b>655179</b>	<b>798415</b>	<b>906564</b>
<b>TRUMPALAIKIS TURTAS</b>	<b>1264794</b>	<b>1506199</b>	<b>1438435</b>	<b>3235506</b>	<b>3745297</b>
ATSARGOS, IŠANKSTINIAI APMOKĖJIMAI IR NEBAIGTOS VYKDYTI SUTARTYS					
Atsargos	300150	751918	604325	785140	800413
Žaliavos ir komplektavimo gaminiai	80132	310517	206155	264862	219033
Nebaigta gamyba	128551	240985	287320	300548	309919
Pagaminta produkcija	91467	200416	110850	219730	271461
PER VIENERIUS METUS GAUTINOS SUMOS	112410	23451	90567	335481	256741
Pirkėjų įsiskolinimas	101999	18320	89010	245872	200750
Kitos gautinos sumos	10411	5131	1557	89609	55991
PINIGAI IR PINIGŲ EKVIVALENTAI	852234	905830	1350963	2114885	2688143

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Planuojama, kad 2009-2013 metais ūkio *trumpalaikis turtas* išaugs net 196 % arba 2 480 503 Lt. Tai labiausiai įtakos pinigų ir pinigų ekvivalentų padidėjimas 1 835 909 Lt. Dėl padidėjusių veiklos apimčių bus parduodama daugiau pagamintos produkcijos, augs kainos, todėl ir pinigų sumos didės. Planuojama, kad visais prognoziniiais metais didžiausią dalį trumpalaikiame turte sudarys pinigai. Pinigai ir pinigų ekvivalentai balanse nurodomi, remiantis pinigų srautų ataskaitos duomenimis 2009-2013 m.

Pagamintos produkcijos *atsargos* atsispindi balanso straipsnyje žaliavos, nebaigta gamyba bei pagaminta produkcija. Prognozėse atsargos paskaičiuotos, remiantis prognozuojamomis kainomis (trys kainų variantai). Atsargos per penkis prognozinis metus dėl pagamintos produkcijos bei nebaigtos gamybos išaugimo atitinkamai 196,79 % ir 141,09 % , padidės 166,67 %.

*Per vienerius metus gautinos sumos* - tai pirkėjų skolos ir kitos gautinos sumos. Gautinos skolos planuojamos atsižvelgiant į tam tikro laikotarpio pardavimus ir planuojamus atsiskaitymo terminus. Sudarant prognozes, buvo teikiami vidutiniai atsiskaitymo terminai nuo 30 iki 90 dienų. Per vienerius metus gautinų sumų 2009-2013 metais išaugs 128,4 % arba 144 331 Lt. Labiausiai šio straipsnio padidėjimą įtakos pirkėjų skolų didėjimas 96,82 %. Kaip jau minėta anksčiau, pirkėjų skolos didėja atitinkamai didėjant pardavimo apimtims bei kainoms.

### **Kapitalo prognozės**

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ kapitalą ir rezervus sudaro: pagrindinis kapitalas, rezervai, nepaskirstytas pelnas (nuostoliai). Planuojama, kad 2013 m. ūkio kapitalas sudarys 5 277 152 Lt. Ūkio perkainojimo rezervas sumažės 34,36 % ir sudarys 52 391 Lt.

*Dotacijos ir subsidijos* pateikiamos pelno nuostolio ataskaitoje „Finansinės ir investicinės veiklos pelnas (nuostolis)“ eilutėje. Dėl šios priežasties skiriasi veiklos srities ir viso ūkio veiklos finansiniai ir ekonominiai rodikliai.

#### ***Ilgalaikių įsipareigojimų prognozės***

Planuojama, kad bankas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ projekto įgyvendinimui iš viso suteiks 800 tūkst. litų ilgalaikę (6 metų) paskolą. Paskola bus paimta įgyvendinant projektą 2009-2010 m. Planuojamos kredito palūkanos 8 %. Detalūs paskolos grąžinimo grafikai yra pavaizduotas 19 priede. Planuojama, kad paskola investiciniam projektui finansuoti bus gauta:

2009 m. gegužės mėn. – 300000 litų; 2009 m. liepos mėn. – 150000 litų; 2010 m. II ketv. – 350000 litų. Be šios ilgalaikės paskolos ūkis 2010 m. numato turėti lizingo įsipareigojimus 2009-2013 metų laikotarpiui.

Suplanuotam projektui įgyvendinti valstybės pagalba yra reikalinga ir būtina, nes projektą atliekant tik skolintomis ir nuosavomis lėšomis pablogėtų ūkio ekonominio gyvybingumo rodikliai, išaugtų rizika, kad ūkis nepajėgs įvykdyti įsipareigojimų ir nepasieks savo strateginių tikslų bei uždavinių. Be to, negavus prašomos pagalbos, ūkis negalėtų įgyvendinti investicijų suplanuota apimtimi ir nepajėgtų įsigyti visos technikos, kuri yra svarbi ir būtina efektyviai ūkio veiklai.

Taip pat, kadangi vienu metu nebūtų atliktos tarpusavyje susijusios investicijos, todėl didžioji dalis šių investicijų, atskirai paėmus, duotų ženkliai mažesnę efektą nei visas investicijas įgyvendinus ir pradėjus naudoti kartu. Todėl ūkiui būtų neįmanoma tikėtis reikiamo dydžio banko finansavimo ir sėkmingo projekto įgyvendinimo be ES paramos.

#### ***Trumpalaikių įsipareigojimų prognozės***

Trumpalaikės ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ paskolos – tai skolos tiekėjams bei rangovams ir atlyginimų bei kitos skolos. 2009 m. didžiausią trumpalaikių įsipareigojimų dalį 95 % sudaro skolos tiekėjams, o nuo 2010 m. didžioji dalis trumpalaikių skolų bus kitos mokėtinos skolos. Kitos mokėtinos sumos – tai apskaičiuoti į valstybės biudžetą mokėtini mokesčiai. Planuojama, kad dėl susikaupusių nekilnojamojo turto mokesčių, draudimo ir nuomos įmokų 2013 m. kitos mokėtinos skolos sieks 300 566 Lt.

Susisteminta informacija apie prognozuojamo balanso konkrečių straipsnių pokyčių įtaką veiklos efektyvumui pateikiama 3.11 lentelėje (žr. kt. puslapyje).

Iš prognozuojamo labiausiai tikėtino balanso scenarijaus galima režiuruoti, jog ES paramos lėšomis įsigyta ūkio materialinė bazė suteiks galimybę naudoti naujas ir pažangias ūkininkavimo technologijas, kas leis padidinti ūkio materialinę bazę – per pirmuosius trejus prognozinius metus ji išaugs 12,65 %, po to dėl didelių nusidėvėjimo sąnaudų materialaus turto vertė mažės. Trumpalaikio turto vertė dėl pinigų kiekio didėjimo 2009-2013 m. kasmet augs. Dėl padidėjusių veiklos apimčių bus parduodama daugiau pagamintos produkcijos, kainos augs, todėl ir 2013 m. pinigų sumos padidės 1 935 909 Lt. Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti investicinį projektą 2009-2010 m. planuojama ilgalaikė banko paskola, kas prisidės prie ženklaus ilgalaikių skolų padidėjimo. Po to numatomas mokėtinų sumų ir įsipareigojimų mažėjimas.

### 3.11 lentelė

#### Balanso straipsnių 2009-2013 metais pokyčių įtaka finansiniams rezultatams

Finansinės ataskaitos forma	Straipsniai ir jų pokytis 2009-2013 m.	Straipsnių pokyčio įtaka žemės ūkio bendrovės veiklos efektyvumui
<b>BALANSAS</b>	<b>TURTAS</b>	
	Ilgalaikio materialaus turto sumažėjimas	Per prognozuojamą 2009-2013 m. laikotarpį IMT sumažės 1,45 karto, tačiau tai nesukels neigiamų bendrovės veiklos pokyčių. IMT numatomas mažėjimas susijęs su gamybinės bazės nusidėvėjimų sąnaudų didėjimu.
	Didelis atsargų kiekio augimas	Atsargų kiekis išaugs 2,67 karto dėl veiklos plėtos bei gerėsiančiu žaliavų ir medžiagų tiekimu. Atsargų kiekio augimas susijęs su didėsiančiu bendrovės pelningumu.
	Gautinų sumų didėjimas	2009-2013 m. padidės 2,28 karto. Tikėtina, kad bendrovės klientai dels atsiskaityti už produkciją. Dėl to galima susidurti su mokumo problemomis.
	Grynųjų pinigų padidėjimas	2009-2013 m. grynųjų pinigų kiekis išaugs 3,15 karto. Tikėtina, kad bendrovės likvidus turtas didės ir bendrovė galės plėtoti savo veiklos efektyvumą.
	<b>SAVININKŲ NUOSAVYBĖ IR ĮSIPAREIGOJIMAI</b>	
	Nuosavo kapitalo padidėjimas	Nuosavo kapitalo padidėjimas 2,15 karto rodo gerą finansinę būklę, bei sugebėjimą pritraukti papildomas investicijas.
	Ilgalaikių įsipareigojimų mažėjimas	Per 2009-2013 m. IĮ sumažės 7,18 kartų. Tikėtina, jog bendrovė sugebės laiku atsiskaityti su skolintojais, bus sudaryti naudingi sandoriai.
	Trumpalaikių įsipareigojimų mažėjimas	2009-2013 m. TĮ sumažės 1,08 karto. Tai rodo išsiskolinimų darbuotojams, biudžetui, tiekėjams, kredito institucijoms numatomą sumažėjimą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Toliau yra analizuojama prognozinė pelno (nuostolių) ataskaita. Ji padės įvertinti, kiek ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bus pajėgus įvykdyti įsipareigojimus ir pasiekti savo strateginius tikslus bei uždavinius – naudotis naujomis ir pažangiomis ūkininkavimo technologijomis, mažinančiomis ūkio veiklos sąnaudas bei didinančiomis ūkio veiklos pelningumą.

### 3.4.2. Pelno (nuostolių) prognozės

*Produkcijos ir kitų prekių kaina* per prognozuojamą laikotarpį kinta dėl prognozuojamo infliacijos augimo. Kaip ir minėta ankstesniame 3.2. skyriuje 2009-2013 m. skaičiuojami trys kainų variantai. Prognozuojant augalininkystės produkcijos kainas buvo remtasi 2008 metų vidutinėmis augalininkystės produkcijos kainomis, bendra situacija rinkoje, tačiau pesimistiniu ir labiausiai tikėtiniu variantu kainos yra šiek tiek sumažintos siekiant įvertinti riziką, kad kainos nukris ir ūkis negaus suplanuotų pajamų. Grūdinių kultūrų auginimo apimtį ir pelningumą turi garantuoti kainos, nes būtent jos turi skatinti efektyvią gamybą.

*Derlingumas* projekte yra paskaičiuotas grynuoju svoriu, pagal faktinius ūkio duomenis randant vidutinį svertinį produkcijos derlingumą 2004-2008 m. tonomis iš hektaro: žieminių rapsų derlingumas 2,16 t/ha, vasarinių rapsų – 1,15 t/ha, žieminių kviečių – 4,91 t/ha, vasarinių kviečių – 4,61 t/ha. Šiems derlingumams daugiausiai neigiamos įtakos turėjo 2006 m. sausros padariniai: jei derlingumas būtų skaičiuojamas eliminuojant 2006 m., jis atitinkamai būtų lygus: žieminiams rapsams – 2,16, vasariniams rapsams – 1,95 t/ha žieminiams kviečiams – 5,73 t/ha ir vasariniams kviečiams 5,34 t/ha.

Prognozuojant produkcijos apimtį 2009-2013 m. atsižvelgiama į 2004-2008 m. apskaičiuotus vidutinius svertinius augalų derlingumus, eliminuojant 2006 m., (nes nuo 2007 m. gruodžio mėnesio visi ūkio pasėliai yra draudžiami nuo visų stichijos rūšių) pridodant 0,21 tonas prie žieminių kviečių derlingumo, 0,2 tonas prie vasarinių kviečių derlingumo ir 0,44 t prie žieminių rapsų derlingumo bei 0,4 t prie vasarinių rapsų derlingumo dėl naujos, pažangesnės ir efektyvesnės technologijos nuo 2009 m. ir neženkliai didinant produkcijos apimtį sekančiais 2010-2013 metais.

2009-2013 m. žieminių ir vasarinių kviečių bei žieminio bei vasarinio rapso pardavimo pajamos prognozuojamos 28 priede. Darant pardavimų prognozę iš potencialaus derliaus kasmet atimama po 60 t kviečių ir 30 t rapso, kadangi tiek bus užpajamuota atsargose sėklai. Planuojama, kad labiausiai tikėtiniu variantu ūkio pajamos per prognozuojamus metus išsaugos 40,53 %.

Prognozuojamos *produkcijos pardavimo pajamos* pateiktos 3.12 lentelėje.

3.12 lentelė

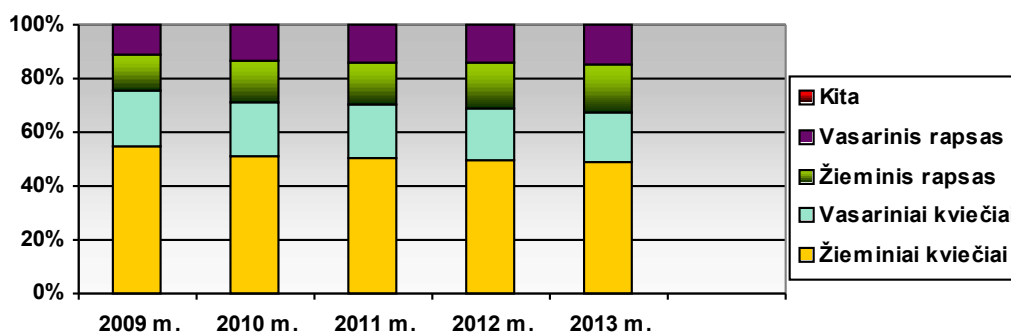
#### ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pardavimo pajamos 2009-2013 m., Lt

	Pardavimo pajamos	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
<b>Optimistinis variantas</b>	<b>Iš kviečių</b>	1804141,5	1923900,8	2033821,4	2121744,4	2211466,5
	<b>Iš rapsų</b>	693571,5	882174,75	937068,8	999637,06	1064188,1
	<b>Iš viso:</b>	2497713	2806075,6	2970890,2	3121381,4	3275654,6
<b>Labiausiai tikėtinas variantas</b>	<b>Iš kviečių</b>	1443313,2	1549115	1647652,8	1728828,8	1811803,9
	<b>Iš rapsų</b>	462381	626059,5	702801,6	782848,3	866199,6

	<b>Iš viso:</b>	<b>1905694</b>	<b>2175174</b>	<b>2350454</b>	<b>2511677</b>	<b>2678004</b>
<b>Pesimistinis variantas</b>	<b>Iš kviečių</b>	1395202, 8	1474157, 8	1544674, 5	1597856, 9	1651938,9
	<b>Iš rapsų</b>	348635,2 7	445640,5 4	475562,4 2	506442,6 3	538281,18
	<b>Iš viso:</b>	1743838	1919798, 3	2020236, 9	2104299, 5	2190220
<b>Kita</b>		-	-	-	-	-
<b>Iš viso (labiausiai tikėtina)</b>		<b>1905694</b>	<b>2175174</b>	<b>2350454</b>	<b>2511677</b>	<b>2678004</b>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Didžiausias pajamas ūkyje sukurianti veikla yra kviečių auginimas ir pardavimas. Ji sudaro nuo 75,74 % (2009 m.) iki 67,66 % (2013 m.) visų pajamų. Pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką ūkio pajamoms yra: gamybos ir pardavimo apimtys bei pardavimo kainos. Augalininkystės veikla ūkyje yra vienintelė, t.y. kasmet pajamų struktūroje augalininkystės pardavimai sudaro 100 % pajamų.



3.2 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio pajamų struktūra 2009-2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kaip matyti pateiktame 3.2 paveiksle, jog visais prognoziniiais metais apie 50 % visų pajamų sudarys žieminių kviečių kultūra, kadangi šios kultūros derlingumas yra aukščiausias. Taip pat 43,96 % dalies visų žemės ūkio naudmenų ketinama užsėti žieminiiais kviečiais. Taigi labiausiai augalininkystės pajamos priklauso nuo auginamų kultūrų, jų plotų ir derlingumų bei kainų.

3.13 lentelėje pateikiamos ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ **pajamos iš prognozuojamos ūkio investicinės veiklos**. Tiesioginės išmokos už pasėlių plotus yra prognozuojamos atsižvelgiant į faktiniais metais buvusius išmokų dydžius. Palūkanų pajamų gauti neprognozuojama, kadangi terminuotų indėlių nenumatoma turėti, o palūkanos mokamos už apyvartas sąskaitoje, turi per ne lyg mažą lyginamąjį svorį pajamų struktūroje, todėl 2009-2013 m. nėra deklaruojamos.

3.13 lentelė

**ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ investicinės veiklos pajamos 2009-2013 m., Lt**

	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Su pajamomis susijusios dotacijos ir subsidijos	404190	405375	406857	406857	406857
Palūkanos	5612	-	-	-	-
<b>Iš viso:</b>	<b>409802</b>	<b>404190</b>	<b>406857</b>	<b>406857</b>	<b>406857</b>

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės

Toliau pateikiamos ūkio kintamosios bei pastoviosios sąnaudos, investicinės bei kitos veiklos sąnaudos. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ išlaidos buvo apskaičiuojamos atsižvelgiant į produkcijos gamybą, žemės ūkio naudmenų plotus ir didelį dėmesį skiriant infliacijos veiksniui, kuris prognozuojamas išlaidų sumas verčia didinti keliais kartais. Toks išlaidų paskaičiavimas parodo išteklių panaudojimo lygį, iškeliant prielaidą, kad ateinančiais metais išlaidų struktūra mažai kils, tačiau kainos kils. Maisto medžiagų ir pesticidų kiekiai, reikalingi užauginti planuojamai produkcijai, paskaičiuoti remiantis esamo dirvožemio potencinėmis galimybėmis, naudojama agrotechnika ir pažangaus ūkininkavimo taisyklėmis ir patarimais.

### ***Kintamosios sąnaudos***

Šios sąnaudos priklauso nuo ūkio gamybos apimčių kitimo. 3.14 lentelėje pateikiama ūkio kintamų sąnaudų prognozė visam gamybos mastui 2009-2013 metų laikotarpiu. Planuojama, kad kintamosios sąnaudos 2009-2013 m. padidės 20,64 % ne dėl sąnaudų išaugimo natūrine forma, bet dėl dideliais tempais augančių kainų. Labiausiai šį padidėjimą įtakos sąnaudų trąšoms padidėjimas (23,52 %). Šios sąnaudos sudaro didžiausią kintamų išlaidų dalį – apie 50 % .

### **3.14 lentelė**

#### **ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ auginamos produkcijos kintamosios sąnaudos 2009-2013 m., Lt**

	<b>2009 m.</b>	<b>2010 m.</b>	<b>2011 m.</b>	<b>2012 m.</b>	<b>2013 m.</b>
Sėkla	72550	75000	77000	80000	82000
Mineralinės trąšos	404800	454000	475000	490000	500000
Augalų apsaugos produktai	100695	110500	115000	120000	125000
Naftos produktai	80700	81000	83000	85000	87000
Elektra	20900	30000	32000	35000	38000
Atsarginės dalys	56900	60500	58500	55000	53500
Darbo užmokestis	37500	40000	41500	45000	48500
Kitos išlaidos	25000	25000	30000	30000	30000
<b>Iš viso:</b>	<b>799045</b>	<b>876000</b>	<b>912000</b>	<b>940000</b>	<b>964000</b>

*Šaltinis:* sudaryta darbo autorės

### ***Pastovios sąnaudos.***

Ūkio pastovios sąnaudos nepriklauso nuo gamybos ir pardavimo apimčių. Bendrųjų pastoviųjų sąnaudų prognozė visam gamybos mastui pateikta 3.15 lentelėje.

### **3.15 lentelė**

#### **ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ auginamos produkcijos pastoviosios sąnaudos 2009-2013 m., Lt**

	<b>2009 m.</b>	<b>2010 m.</b>	<b>2011 m.</b>	<b>2012 m.</b>	<b>2013 m.</b>
Ilgalaikio turto priežiūra	20580	26100	28100	28200	25300
Žemės, žemės nuomos mokesčių sąnaudos	82900	84400	86400	87700	89600
Turto draudimas (tame tarpe pasėlių)	56400	53800	55200	55300	50680
Kitos sąnaudos	20400	22520	26600	32700	30500
Nusidėvėjimo sąnaudos	19105	87367	109692	145113	145113



<b>Iš viso</b>	<b>199385</b>	<b>274187</b>	<b>305992</b>	<b>349013</b>	<b>341193</b>
----------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

2009-2013 metais yra planuojamas apie 71,12 % pastovių sąnaudų padidėjimas. Šį padidėjimą labiausiai įtakos nusidėvėjimo sąnaudų didėjimas 126 008 Lt.

Visos ūkio išlaidos yra didinamos kasmet, taip apsidraudžiant nuo kainų kilimo grėsmės ir nuostolių patyrimo rizikos, nes tik teisingai (atsargiai) įsivertinus laukiamas išlaidas ir veiklos rodiklius, galima prognozuoti realius veiklos rezultatus.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ užaugintą augalininkystės produkciją planuoja parduoti tiems ūkio subjektams, kurie siūlys ūkininkei geriausias, priimtinausias atsiskaitymo sąlygas. Pagrindinis keliamas reikalavimas – savalaikis atsiskaitymas. Ateityje su įmonėmis bus sudaromos pirkimo-pardavimo sutartys, kuriose nurodomos visos atsiskaitymo sąlygos, bendrovės bei produkcijos pirkėjų įsipareigojimai. Prognozuojamas ūkio pelnas pateikiamas 3.16 lentelėje.

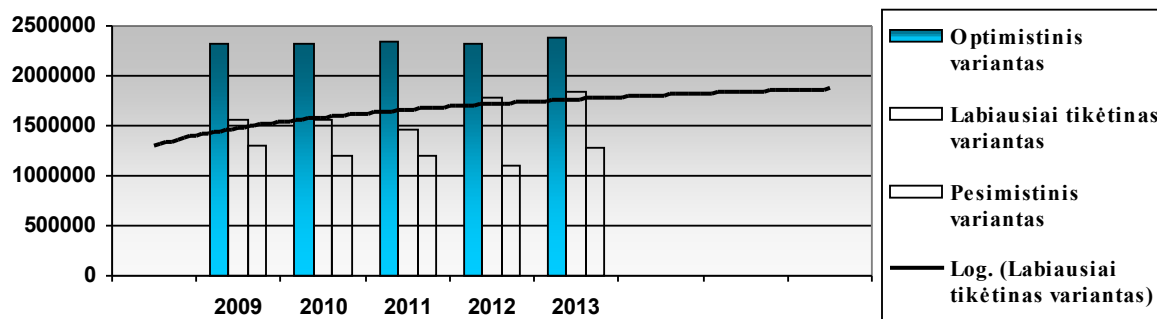
3.16 lentelė

**Prognozuojamas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pelnas 2009-2013 m., Lt**

Grynasis pelnas	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
<b>Optimistinis variantas</b>	2315158	2319041	2345306	2315174	2379426
<b>Labiausiai tikėtinas variantas</b>	1553961	1564883	1464897	1788011	1839769
<b>Pesimistinis variantas</b>	1300372	1191819	1204294	1107735	1272901

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Įgyvendinus investicinį projektą, nuo 2009 m. visais trimis variantais pradės didėti ūkio bendrasis gamybinis pelnas – padidės pardavimų apimtys, dėl atliktų investicijų bus sumažintas sąnaudų didėjimas natūrine forma. Labiausiai tikėtiniu variantu nuo 2010 m. pradės mažėti grynasis pelnas. Tam įtakos turės ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudos. Bendrame rezultate per penkerius prognozinius metus grynasis pelnas optimistiniu variantu išaugs 2,78 %, labiausiai tikėtiniu variantu – 18,39 %, o pesimistiniu variantu sumažės 2,11 %.



3.3 pav. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ grynojo pelno dinamika 2009-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

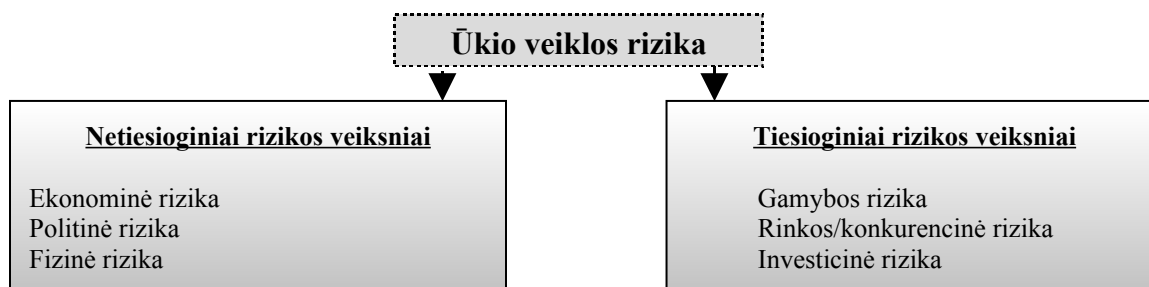
Taigi, kaip matyti 3.3 paveiksle, ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. visais trimis scenarijais ūkininkaus pelningai. Labiausiai tikėtino varianto ekonominio gyvybingumo rodiklis – grynasis pelningumas 2013 m. 59,64 %, ūkio vidinė gražos norma labiausiai tikėtiniu variantu – 55,55 % (23 priedas). Tai atitinka nustatytas kritines reikšmes, šis ūkis yra pasirengęs projekto įgyvendinimui. Pasirinkta plėtros kryptis, vystant ir modernizuojant augalininkystės ūkį, ūkininkės patirtis, pokyčiai rinkoje leidžia teigti, kad projekte numatomos investicijos atsipirks ir ūkis, įgyvendinus projektą, bus gyvybingas.

### 3.5. Ekonominio efektyvumo didinimo galimybių pagrindimas

#### 3.5.1. Investicinio projekto rizikos įvertinimas

Rizika yra neišvengiama sąlyga, tai neatskiriamas žemės ūkio sektoriaus elementas. Kadangi jos išvengti neįmanoma, būtina ją įvertinti ir minimizuoti. Vertinant riziką visų svarbiausia nustatyti tuos veiksnius, kurie daro didžiausią poveikį nagrinėjamo ūkio veiklai ir vertinam investiciniam projektui. Analizuojamo projekto rizikos nustatymas suteikia papildomos informacijos, renkantis tolimesnės veiklos kryptį, įvertinant žemės ūkiui aktualios rizikos poveikį.

Ūkio veiklos riziką lemiančių veiksnių grafinis vaizdas pateiktas 3.4 paveiksle.



#### 3.4 pav. Ūkio veiklos rizikos klasifikavimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Remiantis riziką sąlygojančiais veiksniais, buvo sudaryti analizuojamo investicinio projekto trys scenarijai: bazinis, pesimistinis ir optimistinis. Į scenarijus įjungiamas kintantis parametras – produkcijos kaina.

Atliekant projekto finansinius skaičiavimus buvo atkreiptas dėmesys į šiuos **netiesioginius rizikos veiksnius**:

*Ekonominė rizika.* Šios rizikos grėsmė atsiranda keičiantis pinigų perkamajai galiai (infliacijos ir defliacijos rizika), blogėjant ekonominei situacijai – didėjant nedarbo lygiui, mažėjant vartotojų pajamoms, dėl valiutos kursų keitimosi ir kitų sąlygų brangstant žaliavoms ir pan.

Kaip rodo atlikti rinkos tyrimai, šiuo metu tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje pastebimos žemės ūkio produktų kainų didėjimo tendencijos. Reikia pažymėti, kad kainų kilimą lemia didelė paklausa, todėl ūkis gali būti pakankamai garantuotas, kad jo pagaminta produkcija bus nupirktą.

Reikia pažymėti, kad ES pinigai garantuos Lietuvai beveik 2 procentus ūkio augimo kasmet. Žemės ūkio žmonės užtikrinti, kokias pajamas jie gaus iš ES subsidijų. Neapibrėžtumas šiuo atveju jiems yra nedidelis ir jie drąsiai perka žemės ūkio techniką, stato pastatus ir pan.

Statistikos departamento duomenimis 2009 m. kovo mėn. vartotojų kainų infliacija buvo 9,8 proc., palyginus su tuo pačiu praėjusių metų mėnesiu 3,9 proc. didenė. Didžiausią infliacijos dalį lemia maisto produktų brangimas, kuris po tam tikro laiko atsiliepia ir kitų sektorių kainoms.

Didžiausią makroekonominę riziką artimiausiais metais kels tai, kad namų ūkiai ir bendrovės gali neadekvačiai reaguoti į neišvengiamą ekonomikos plėtros sulėtėjimą. Pernelyg radikalus investicijų, vartojimo ir skolinimosi apkarpymas pablogėjęs veiklos sąlygoms ir lūkesčiams turėtų sunkių padarinių, ypač į vidaus rinką orientuotoms Lietuvos ūkio šakoms.

Esant tokiai situacijai, ekonominė rizika yra pakankamai žema. Vis dėlto, siekiant nepervertinti galimybių atliekant finansines prognozes produkcijos kainos buvo planuojamos pakankamai pesimistiškai darant prielaidą, kad po 2008 metų didžiulio kainų šuolio, ateinančiais metais jos šiek tiek nukris. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ sugebės vykdyti savo įsipareigojimus, atitikti gyvybingumo rodiklius net ir esant pesimistinėms prognozėms.

*Politinė rizika.* Reikia pažymėti, kad narystė NATO ir ES iš esmės pakeitė kriterijus, pagal kuriuos vertinama politinė rizika tiek Lietuvoje, tiek Baltijos šalyse. Narystė ES politinę riziką arba sumažino, arba neleidžia jai peržengti pavojingų ribų. Reikia pažymėti, kad Lietuvos įstojimas į ES 2004 m. žemės ūkio veiklą įtakojo teigiamai: suvienodinami reikalavimai, mažėja prekybos suvaržymai, nustatytos tiesioginės išmokos ir t.t.

Energijos trūkumas – taip pat aiški rizika. Tikėtina, kad tarp 2009-2015 metų, kol bus atidaryta nauja atominė elektrinė, Lietuvoje trūks energijos, todėl šalis bus dar labiau priklausoma nuo Rusijos. Galima daryti išvadą, kad pagrindiniai dalykai, didinantys riziką yra: ekonomikos recesija, įtampa darbo rinkoje bei energetikos sektoriaus pokyčiai. Šios rizikos valdymas nepriklauso nuo ūkio pastangų. Vis dėlto, siekiant sumažinti galimą šios rizikos poveikį, atliekant finansines prognozes veikloje naudojamų žaliavų kainos yra didinamos labai smarkiai (ypač energetinės sąnaudos).

*Fizinė rizika.* Vienas iš svarbiausių žemės ūkiui (augalininkystei) įtaką darančių veiksnių yra oro sąlygos. Nuo oro sąlygų priklauso reikalingų naudoti pesticidų ir trąšų kiekis, derlingumas, augalininkystės veiklos vykdymo ir derlius nuėmimo sąlygos, produkcijos kokybė. Siekiant kuo labiau

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R.

sumažinti produkcijos kokybės dėl blogų oro sąlygų sumažėjimo riziką labai svarbu įsigyti naują ir modernią, našesnę techniką. Be to, ūkio pasėliai, įsigyjama technika ir kitas turtas yra ir bus apdrausti.

Atliekant projekto finansinius skaičiavimus ir prognozavimus buvo atkreiptas dėmesys į šiuos **tiesioginius rizikos veiksnius:**

*Gamybos rizika.* Įgyvendinus investicinį projektą, ūkio veikloje bus laikomasi aplinkos apsaugos reikalavimų. Nauja ir moderni technika didins gamybos našumą, mažins gamybos savikainą, gerins kokybę. Vis dėlto, atliekant projekto finansinius skaičiavimus, produkcijos kainos pesimistiniu ir labiausiai tikėtiniu prognozavimo variantu buvo imamos žemesnės nei vidutinės rinkos kainos, t. y. buvo minimizuota rizika, kad dėl kokybės ūkis negaus planuojamų pajamų.

Įvairios ligos ir kenkėjai taip pat sukelia riziką negauti dalies pajamų. Siekiant šią riziką minimizuoti, pasėlių laukai yra ypač stebimi. Be to, pasėliai yra purškiami nuo piktžolių, ligų, kenkėjų, atsižvelgiant į oro meteorologines sąlygas, nulemiančias ligų ir kenkėjų išplitimą. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ turi sukaupęs pakankamą patirtį ir kompetenciją sėkmingai vykdyti žemės ūkio veiklą ir ateityje.

*Rinkos/komercinė rizika.* Atliekant projekto finansinius skaičiavimus taip pat buvo atsižvelgta į augalininkystės kainų kitimo rinkos nestabilumo riziką. Tokiu būdu rizika, kad pajamos sumažės dėl kritusių produkcijos kainų, yra žema.

Ūkio tikslinė rinka – Lietuvos rinka. Planuojant ūkio pardavimus buvo atsižvelgta į:

- atliktus augalininkystės verslo rinkos tyrimus;
- ilgametę ūkininkavimo patirtį;

Taigi atliekant projekto finansinius skaičiavimus ir prognozes buvo atsižvelgta į visus rizikos veiksnius, jų šaltinius, buvo aptarta, kaip tą riziką minimizuoti, o kur tai neįmanoma to padaryti – kaip ją efektyviai valdyti. Įvertinant galimą riziką, iš trijų buvo pasirinktas labiausiai tikėtinas variantas, kuris yra pakankamai pesimistinis veiklos variantas. Tačiau net ir šiuo atveju galima tikėtis (tai rodo ir atlikti skaičiavimai), kad ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkis veiks ekonomiškai efektyviai, sėkmingai ir pelningai.

ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos rizikos įvertinimas buvo atliktas ekspertiniu būdu. Ekspertais buvo ūkio savininkė, ūkio darbuotojai ir auditorių atstovai. Jie pagal tam tikrą metodiką kiekybiškai įvertino šiuos rizikos veiksnius (3.17 lentelė).

**3.17 lentelė**

**ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ ūkio rizikos įvertinimas**

<b>Rizikos veiksniai</b>	<b>Rizikos įvertinimas*</b>
<b>Tiesioginiai rizikos veiksniai</b>	
Neprognuozuotas trąšų kainų augimas	2
Kitų žaliavų kainų augimas	3
Klientų atsiskaitymų už parduotą produkciją sutrikimai	2
Ligos, kenkėjai	2

Konkurencija vidaus rinkoje	1
Konkurencija pasaulinėje rinkoje	1
Mokesčių pasikeitimo galimybė	1
Ūkio veiklos neatitikimas aplinkosauginiams ir kitiems reikalavimams	1
<b>Netiesioginiai rizikos veiksniai</b>	
Ekonominė rizika	1
Politinė rizika	1
Fizinė rizika	4

\* Rizikos įvertinimo galimybės nuo 1 iki 5 (1-rizika minimali, 5-rizika maksimali)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Reziumuojant būtina paminėti, jog nuo 2007 m. lapkričio 15 dienos, patvirtinus pasėlių draudimo įstatymą, visi ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pasėliai, pradedant 2007 metais yra ir bus draudžiami, kas produkcijos pardavimo riziką sumažina iki minimumo. Suteikus paramą bendrovės ūkiui, sudaromos prielaidos tolesnei ūkio plėtrai, nes pašalinama viena iš pagrindinių kliūčių plėtoti verslą – pasenusi ir nenaši technologija. Žemės ūkio kooperatyvas yra sukaupęs solidžią žemės ūkio verslo vykdymo patirtį, tad įgyvendinęs projektą užsitikrins pakankamas pajamas ir tinkamą gyvenimo lygį sau, kooperatyvo nariams ir ūkio darbuotojams, tuo pačiu prisidės prie Lietuvos žemės ūkio konkurencingumo didinimo. Šis projektas ne tik pagerins ūkio konkurencingumą, bet ir leis įdiegti aplinkos apsaugą tausojančius ūkininkavimo metodus.

### 3.5.2. Investicinio projekto efektyvumo pagrindimas

Darnioji žemės ūkio plėtra suvokiama kaip rentabili, ekonomiškai efektyvi, tausojanti aplinką, kelianti ūkio ir kaimo bendruomenės gerovės lygį. Norint įgyvendinti ir plėtoti šiuos siekius reikalinga naši, ekonomiška, optimaliai parinkta ne tik nauja technika, bet ir visa technologija. Planuojamo investicinio projekto pasekmių rodikliai (įgyvendintos priemonės poveikis):

- *Atitikimas aplinkos apsaugos reikalavimams* – įgyvendinus planuojamą investicinį projektą veikla bus vykdoma modernia, atitinkančia aplinkos saugos reikalavimus žemės ūkio technika.
- *Padidėjusios gamybos apimtys bei kokybė* – planuojama, kad įgyvendinant projektą ir naudojant pažangią žemės ūkio techniką, padidės ne tik auginamų kultūrų derlingumai, bet ir produkcijos kokybė.
- *Sumažėjusi savikaina* – ūkiui įsigijus modernią techniką bei įrangą bus taupomas kuras, dirbama našiau, be to, sėkla bus naudojama tiksliau. Įsigijus modernią įrangą, darbai bus atliekami greičiau, našiau, kadangi šiuo metu jaučiamas darbo jėgos trūkumas kaimo vietovėse – ūkis užtikrins visų darbų atlikimą laiku su turima darbo jėga. Natūriniais vienetais sąnaudų bus patirta mažiau, tačiau atsižvelgiant į visuotinį kainų lygio kilimą prognozuojamas išlaidų didėjimas vertine (pinigine) išraiška.

- *Padidėjusios pardavimų pajamos* – pagerėjus auginamos produkcijos kokybei ir padidėjus gamybiniams pajėgumams bus užtikrinamas pardavimo apimčių didėjimas. Dėl augančių kainų (reikia pažymėti, kad ūkio produkcijos kainos prognozuojamose skaičiavimuose pateikiamos trimis variantais, siekiant sumažinti kainų kritimo riziką) bei padidėjusių pardavimo apimčių, 2013 metais pardavimo pajamos iš pagrindinės veiklos labiausiai tikėtiniu variantu sudarys 2 678 004 Lt.
- *Ūkio konkurencingumo didėjimas* – dėl aptartų planuojamo projekto pasekmių rodiklių, ūkis modernizuos veiklą, užtikrins aplinkosaugos ir kitų reikalavimų laikymąsi, bet ir padidins pajamas visą dėmesį koncentruodamas į pagrindinę veiklą – kviečių ir rapsų augalininkystę, iš kurios gauna visas pajamas. Pažangių technologijų įdiegimas taip pat leis sumažinti augalininkystės sąnaudas. Įvykdęs planuojamą investicinį projektą, ūkis bus vienas moderniausių ir užtikrins konkurencinį pranašumą prieš kitus vietinius ūkius.

Taigi planuojama įsigyti technika ir naujas metalinis statinys leis maksimaliai panaudoti galimybes dirvos paruošimo, sėjos, pasėlių priežiūros, augalų apsaugos, derliaus nuėmimo, sandėliavimo ir transportavimo darbams, taip pat įtakos augalininkystės produkcijos kokybę. Pelno masei užtikrinti būtinas pakankamas prekinės produkcijos kiekis, kuris tiesiogiai susijęs su derlingumu. Derlingumą labiau padidina modernesnės technikos (pasižyminčios mažesnėmis kuro sąnaudomis, mažesniu derliaus nubyrėjimo procentu, mažesniu dirvos suslėgimu, sudarančiu prielaidas didesniam sėklos daigumui, o tuo pačiu ir derlingumui, mažesniu nenaudingo užgriebio plotu, kt.) gamyboje naudojimas nei didinamos išlaidos tiesioginėms gamybos priemonėms (trąšoms, augalų apsaugos priemonėms, naftos produktams).

Tyrimo metu iškelta hipotezė patvirtinta: investicijų įgyvendinimas sąlygoja ekonominio efektyvumo didėjimą. Įgyvendinus projektą bus galima paspartinti įvairius žemės dirbimo darbus, kartu sumažinant gamybos kaštus produkcijos vienetui, gerinant auginamų javų kokybinius rodiklius, produkcijos derlingumą, išspręsti technologines problemas, kylančias dėl žemės dirbimo ir produkcijos kokybės gerinimo. Pagal savo technines specifikacijas ši technika leis pasiekti aukštą našumo bei veiklos efektyvumo lygį kviečių ir rapsų augalininkystėje. Tai leis padidinti gamybos apimtį, pardavimo pajamas bei gaminti konkurencingą produkciją.

## IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išnagrinėjus Lietuvos ir užsienio autorių mokslinius veikalus, periodinę mokslinę literatūrą apie žemės ūkio gamybos įmones, Lietuvos Respublikos įstatymus, susisteminta informacija apie ekonominio efektyvumo vertinimo būdus ir metodus. Taip pat siekiant nustatyti ūkio veiklos efektyvumo didinimo galimybes, išanalizuoti investicinio projekto, kaip priemonės didinti veiklos efektyvumą, vertinimo ypatumai. Apibendrinant galima daryti tokias išvadas:

- Žemės ūkis laikomas viena iš svarbiausių ūkio šakų Lietuvos ekonomikoje. Lietuvos integracija į Europos Sąjungą sukėlė būtinumą gaminti tik konkurencingus žemės ūkio produktus. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ augina ir toliau planuoja auginti grūdines ir aliejines kultūras, atsižvelgdamas į tai, kad grūdų ūkio plėtojimas – Lietuvos žemės ūkio vystymo strategijos sudėtinė dalis. Padidėjus veiklos išlaidoms, labai svarbų vaidmenį suvaidino efektyvūs ūkininkavimo metodai.

- Atlikus augalininkystės produkcijos struktūros analizę nustatyta, kad 2008 m., palyginti su 2004 m., grūdinių augalų pasėlių plotai padidėjo 16,47 % ir sudarė 60,57 % visų pasėlių ploto. Atitinkamai per tą patį laikotarpį aliejinių augalų pasėlių plotai išaugo 60,64 % ir sudarė tik 9,25 % visų pasėlių ploto. Lyginant šalies pasėlių plotus su Šiaulių rajono pasėlių plotais, tendencija išlieka panaši. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bendrame Šiaulių rajono pasėlių plote 2004 m. sudarė 0,79 % pasėlių. Nuo 2004 m. dalis pasėlių bendrame plote pradėjo didėti ir 2008 m. sudarė 1,02 % pasėlių. Javų ir rapsų plotas, jų struktūra keitėsi priklausomai nuo šių kultūrų paklausos rinkoje, supirkimo kainų, tiesioginių išmokų.

- Didžiausią įtaką derliui ir derlingumui turi gamtinės sąlygos, vidaus ir užsienio rinkos ypatumai, mitybos įpročiai. Taip pat javų ir rapsų derlingumui didelės reikšmės turi dirvožemio kokybė, auginimo technologijos, sėklos kokybė. Grūdinių ir aliejinių kultūrų derlingumas ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ analizuojamais 2004-2008 metais visada buvo žemesnis nei respondentinių žemės ūkio bendrovių bei Šiaulių rajono ūkių augalų derlingumas. Norint gauti aukštesnį derlingumą, būtina įsigyti aukštos kokybės reprodukcijos sėklų.

- Vertinant ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ veiklos ekonominį efektyvumą finansinės analizės rodikliais buvo apskaičiuota visa eilė finansinių rodiklių. Finansinės analizės rezultatai rodo, kad 2004-2008 m. laikotarpiu kooperatinės bendrovės *pelningumo rodiklių* kitimas buvo labai netolygus ir dinamiškas. Kasmet didėjančios pardavimo pajamos neišvengiamai didino ir bendrovės patiriamas sąnaudas. Remiantis Statistikos departamento įmonės finansinių rodiklių vertinimo metodika, apskaičiuotus pelningumo rodiklius lyginant su rekomenduojamais, bendrovės finansinę būklę galima vertinti gerai. Palyginus ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ pelningumo rodiklius su žemės ūkio respondentinių ūkių rodikliais, galima teigti, kad analizuojamos bendrovės ūkis yra pelningas ir stabilus, turintis potencialą plėstis ir modernizuotis.

- *Pardavimų pelningumo rodiklių* tyrimas atskleidė, kad geriausia padėtis analizuojamoje bendrovėje buvo 2008 m., nes beveik visi finansiniai rodikliai buvo didžiausi, atnešantys didžiąją dalį pardavimo pajamų. Bendrasis pardavimų pelningumas nuo 2004 m. iki 2006 m. turėjo mažėjimo tendenciją, o nuo 2007 m. iki 2008 m. didėjimo tendenciją. Taikant grandininių keitimų būdą, nustatyta, kad didžiausią įtaką bendrajam pardavimų pelningumui turėjo pardavimo savikainos pokyčiai.

- Įvertinus *turto pelningumo rodiklius*, paaiškėjo, kad analizuojamu laikotarpiu šie rodikliai didėjo, tačiau labai netolygiai. Nevienodi grynojo pelno ir turto vertės kitimo mastai nevienodai veikė ir turto pelningumo rodiklius. Per visus analizuojamus ūkinės veiklos 2004-2008 metus turtas išaugo 1,8 karto (nuo 2181134 Lt iki 3957650 Lt). Nustatyta, kad bendrovės gebėjimai pelningai naudoti turtą yra geri, nes pakankama dalis viso, ilgalaikio bei trumpalaikio turto yra susigražinama grynojo pelno pavidalu.

- Atlikta *trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo rodiklių* analizė leidžia teigti, kad ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ yra likvidi bendrovė ir jai bankrotas negresia. Apskaičiuoti bendrasis skolos ir ilgalaikių skolų koeficientai rodo, kad bendrovės saugumo lygis yra patenkinamas ir bendrovė be didelių sunkumų sugebės grąžinti skolas.

- ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ *veiklos efektyvumo rodiklių* analizė atskleidė, kad geriausiai bendrovės veiklos efektyvumą apibūdinantys sąnaudų lygio rodikliai neviršija optimalios šių rodiklių reikšmės, o tai reiškia, kad bendrovėje taikoma savikainos mažinimo politika yra pakankamai efektyvi. 2004-2008 m. 1,78 punktais padidėjęs bendrovės atsargų apyvartumas (kartais) leidžia manyti, kad atsargos naudojamos efektyviai, pats pardavimo procesas yra pakankamai efektyviai organizuotas. Analizuojamos bendrovės veiklos aktyvumas yra ganėtinai didelis, atsargos nėra „iššaldomos“. Jos yra greitai ir operatyviai parduodamos.

- Ekonominiu požiūriu įvertinus veiklos efektyvumą, nustatyta, kad 2008 m. bendrovė pasiekė aukščiausią 1,33 % lygį. Dirbamos žemės plotų išplėtimas, naujų auginimo technologijų taikymas, sugebėjimas užauginti kokybišką produkciją ir palankios supirkimo kainos leido pasiekti puikių rezultatų.

- Išanalizavus ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ produkcijos rentabilumo rodiklio pokyčių priklausomybę nuo kitų Lietuvos žemės ūkio bendrovių ir įmonių parduotos žemės ūkio produkcijos rentabilumo, nustatyta, kad bendrovės rentabilumas vidutiniškai neigiamai koreliuojasi su visos Lietuvos žemės ūkio bendrovių ir įmonių parduotos žemės ūkio produkcijos rentabilumu ( $R=-0,14$ ;  $R^2=0,19$ ).

- Remiantis tiesinio trendo prognoze, išsiaiškinta, jog apskaičiuotas grynasis pelnas 2009-2011 m. laikotarpiu išaugs nuo 235 537,6 Lt 2009 m. iki 389 225 Lt 2011 m. Prognozuojama, kad pelnas kasmet didės po 76 844 Lt. Tai reiškia, jog bendrovės ekonominis efektyvumas taip pat turėtų didėti.



- Atsižvelgiant į kuriamą modernaus, konkurencingo, ekonomiškai tvirto ūkio modelį, žemės ūkio bendrovė ieško papildomų investicijų ūkio modernizavimui. Todėl 2009 m. pradžioje bendrovė pradeda įgyvendinti patvirtintą investicinį projektą, finansuojamą Europos Sąjungos bei nacionalinės paramos finansinėmis lėšomis. Šiuo projektu bendrovė numato modernizuoti ūkio gamybinę-techninę bazę, siekiant padidinti ūkio konkurencingumą, gerinti žemės ūkio produkcijos kokybę, sumažinti žemės ūkio produkcijos auginimo savikainą ir padidinti ūkio pajamas.

- Apskaičiuoti investicinio projekto ekonominio gyvybingumo rodikliai 2009-2013 m. parodo, kad ūkio veikla prognozuojamu laikotarpiu bus pelninga bei finansiškai patikima. 2009-2013 m. laikotarpiu labiausiai tikėtiniu variantu ūkio *grynas pelningumas* reikšmė bus apie 60 %. ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ bus pajėgus apmokėti visus savo įsipareigojimus. Nei vienas projekto įgyvendinimo metais *skolos rodiklis* nesiekia kritinės 0,6 koeficiento reikšmės. Ūkio turtas bus naudojamas efektyviai. *Vidutinis turto pelningumas* visais projekto įgyvendinimo metais sieks daugiau nei 20 %. 2009-2013 m. trumpalaikis įmonių turtas trumpalaikius įsipareigojimus viršys daugiau nei 2 kartus, kas žymi ypač mokią ir likvidžią ūkio veiklą. Produkcijos gamyba per prognozuojamus metus bus stabili ir efektyvi. ES paramos lėšomis įsigyta ūkio materialinė bazė, suteiks galimybę naudoti naujas ir pažangias ūkininkavimo technologijas, mažinančias ūkio veiklos sąnaudas. Visa tai prisidės prie konkurencingos ūkinės veiklos palaikymo.

- Nustatyta, jog ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ 2009-2013 m. visais trimis scenarijais ūkininkaus pelningai. Prognozuojamu laikotarpiu ūkio ekonominio gyvybingumo rodikliai atitiks nustatytas kritines reikšmes, todėl galima teigti, kad ūkis yra ir išliks gyvybingas. *Rentabilumo rezultatas (U)* rodo, kad per penkerius metus labiausiai tikėtino scenarijaus atveju vienas į ūkį investuotas litas uždirbs 45,94 cento. Visais prognozuojamais scenarijais apskaičiuota *vidinė pajamų grąžos norma (IRR)* yra ne mažesnė kaip 6,5 %, tai leidžia projektą laikyti tinkamu ir pelningu. Optimaliu atveju *modifikuota vidinė pelno norma (MIRR)* parodo, kad projekto įgyvendinimas leistų uždirbti 70,73 cento iš vieno į projektą investuoto lito. Optimistiniu požiūriu investicijos atsipirktų jau kitame laikotarpyje, pesimistinis rezultatas būtų rizikingas nes investuotas kapitalas duotų teigiamą rezultatą tik po visų penkerių metų, kai tuo tarpu labiausiai tikėtino scenarijaus *atsipirkimo periodas* sudarytų vos kiek daugiau nei trejus metus.

- Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad įgyvendinus projektą bus galima paspartinti įvairius žemės dirbimo darbus, kartu sumažinant gamybos kaštus produkcijos vienetui, gerinant auginamų javų kokybinius rodiklius, produkcijos derlingumą, išspręsti technologines problemas, kylančias dėl žemės dirbimo ir produkcijos kokybės gerinimo. Pagal savo technines specifikacijas ši technika leis pasiekti aukštą našumo bei techninį efektyvumo lygį kviečių ir rapsų augalininkystėje. Pasirinkta plėtros kryptis,

Žemės ūkio bendrovės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimas ir jo didinimo galimybių pagrindimas. Žutautaitė R. vystant ir modernizuojant augalininkystės ūkį, padės atsipirkti projekte numatytoms investicijoms ir ūkis, įgyvendinus projektą, bus gyvybingas.

### **Rekomendacijos**

- Siekiant padidinti ūkio konkurencingumą, tiekti rinkai saugią, kokybišką produkciją, rekomenduojama modernizuoti ŽŪKB „Raupaičių ūkis“ gamybinę bazę. Įgyvendinant žemės ūkio veiklos ekonominio efektyvumo politiką, būtina tobulinti ūkio struktūrą, užtikrinti didesnę ūkio našumą ir aukštesnę žemės produktų kokybę. Šį tikslą galima pasiekti tik per investicijas į materialiojo turto modernizavimą. Rekomenduojama bendrovei realias investicijas diegti į pirminę žemės ūkio produkcijos gamybą, laipsniškai pereinant prie intensyvaus naujų įrengimų ir technologijų naudojimo. Įgyvendintų investicijų dėka bus galima išplėsti žemės ūkio produktų rinką, kurti konkurencingą ir efektyvų ūkį, gerinti žemės ūkio produkcijos kokybę, vykdyti prioritetingas investicijų programas, kurti konkurencingą ir ekonomiškai efektyvų ūkį.

- Siekiant išplėsti rinką, būtina sąlyga, kad prekinės produkcijos kokybė ir sauga atitiktų Europos Sąjungos standartus. Rekomenduojama didinti sertifikuotos javų, rapsų veislių sėklos, tinkamiausios Lietuvos sąlygomis auginti, sėjimą taip pat ūkyje naudoti efektyvias trąšas, augalų apsaugos priemones.

## LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abbott, M. (2006). The Productivity and Efficiency of the Australian Electricity Supply Industry. *Energy Economics*. Vol. 4, No. 28.
2. Alexander, C. (2000). Risk Management and Analysis: Volume 1. *Measuring and Modelling Financial Risk*. John Wiley and Sons.
3. Ališauskas, K., Karpavičius, H., Šeputienė, J. (2005). *Inovacijos ir projektai*. Šiauliai: ŠU leidykla.
4. Ališauskas, K., Kazlauskienė, Ž. (2005). *Investicinių projektų rengimas, valdymas ir vertinimas*. Šiauliai: ŠU leidykla.
5. Anciūtė, A., Misiūnas, A. (2006). *Lietuvos pramonės finansiniai rodikliai ir efektyvumas*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 2 (7).
6. Andrijauskienė, A. (2004). *Įmonių ekonomika*.
7. Bagdanavičius, J., Šiaudytis, V., Vaitelienė, A. (2007). *Statistikos metodai socialiniuose -ekonominiuose tyrimuose*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
8. Bagdžiūnienė, V. (2006). *Įmonių veiklos planavimas ir analizė*. Vilnius.
9. Bartosevičienė, V., Stukaitė, D. (2005). *Ekonominės statistikos praktikumas*. Kaunas: Technologija.
10. Bhattacharyya, N. (2004). *Why Do Managers Prefer IRR?* University of Manitoba. Social Science Research Network.
11. Bivainis, J., Griškevičius, A., Jakšas, V. (1997). *Investicinių projektų vertinimas*. Vilnius: Lietuvos informatikos institutas.
12. Brealey, R. A., Myers, S. C. (2000). *Principles of corporate finance*. Boston: Irwin McGraw-Hill.
13. Brzozowska, K. (2007). Cost-Benefit Analysis in Public Project Appraisal. *Engineering Economics*. No. 3 (53).
14. Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (2004). *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija.
15. Cibulskienė, D., Butkus, M. (2006). *Investicijų ekonomika: realios investicijos I knyga*. Šiauliai: ŠU leidykla.
16. Cyril, Pat Obi. (1998). *Verslo finansų pagrindai*. Kaunas: Technologija.
17. Damodaran, A. (2002). *Investment Valuation: Toolstand Techniques for Determing the Value of Any Asset*. New York: John Wiley.
18. Darškuvienė, V., Šakalytė, J. (2006). Efficiency of Financial System and Corporate Value Recognition: the Case of Lithuania. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 40.

19. Dennis, M. (2006). Key Financial Ratios for the Credit Department. *Business Credit*. November / December.
20. Duncan, W., R. (1996). *A Guide to the Project Management Body of Knowledge*. Project Management Institute. Newtown.
21. Everett, E., Adam, Jr., Ronald, Ebert, J. (1982). *Production and Operations Management*. Concepts, Models and Behavior, 2nd Edition. United States of America.
22. Gaidienė, Z. (1998). *Finansų valdymas*. Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
23. Gegužis, A. (2003). *Neapibrėžtumo ir rizikos samprata ekonomikoje*. Ekonomika: mokslo darbai 62. Vilnius: Vilniaus universitetas.
24. Gitman, L. J., Joehnk, M. D. (1996). *Fundamentals of Investing*. Harper Collins College Publishers. 6th Edition.
25. Griškevičius, A., Silickas, J. (1998). *Investicijų projektų valdymas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
26. Gronskas, V. (2005). *Ekonominė analizė*. Kaunas: Technologija.
27. Hirschey, M. (2003). *Tech Stock Valuation: Investor Psychology and Economic Analysis*. Amsterdam. Academic Press.
28. Horne, J., C. (1999). *Fundamentals of Financial Management*. New Jersey: Prentice Hall, Eglewood Clifs.
29. Išoraitė, M. (2005a). Analysis of Transport Performance Indicators, *Transport*. T.20, Nr. 3.
30. Jasinavičius, R. (2006). *Žmogiškųjų išteklių reikšmė Lietuvos ekonomikos plėtrai*. [žiūrėta 2009-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.klasteriai.lt/bylos/rjasinavicius.ppt#257,1>, Žmogiškųjų išteklių reikšmė Lietuvos ekonomikos plėtrai>.
31. Juozaitienė, L. (2000). *Įmokės finansai: analizė ir valdymas*. Šiauliai: SUL.
32. Kancerevyčius, G. (2004). *Finansai ir investicijos*. Kaunas: Smaltija.
33. Kvedaraitė, V. (1996). *Firmos finansinė analizė*. Vilnius.
34. Laskienė, D., Snieška, V. (2003). *Verslo rizikos samprata ir struktūra*. Inžinerinė ekonomika. Nr. 3 (34).
35. Lazauskas, J. (2005). *Įmonių ūkinės ir komercinės veiklos ekonominė analizė*. Vilnius: Technika. Mokomoji knyga.
36. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas. 2001 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-574, Vilnius.
37. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. 1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII-1312, Vilnius.

38. Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo pakeitimo įstatymas. 2008 m. birželio 26 d. Nr. X-1633, Vilnius.
39. Lietuvos statistikos metraštis - 2006. (2007). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės.
40. Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2004. (2005). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
41. Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2005. (2006). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
42. Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2006. (2007). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
43. Lileikienė, A., Šaparnis, G., Tamošiūnas, T. (2004). *Magistro darbo rengimo metodika*. Šiauliai: ŠU leidykla.
44. Lock, D. (1997). *Project Management*. University Press. Cambridge.
45. Lukoševičius, K., Martinkus, B., Piktys, R. (2006). *Verslo ekonomika*. Kaunas: Technologija.
46. Mackevičius, J., Poškaitė, D. (2005). *Finansinė analizė*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
47. Martinkus, B., Sakalas, A. (1993). *Gamybos ekonomika*. Mokomoji priemonė. Kauno technologijos universitetas, Kaunas: Technologija.
48. Martinkus, B., Žiūkienė, S., Žilinskas, V. (2002). *Įmonės ekonomika*. Šiauliai: ŠU leidykla.
49. Murat, L., Baki, B. (2007). Measuring and Evaluating Efficiency of a Glass Company Through Data Envelopment Analysis. *Problems and Perspectives in Management*. Vol. 5, Issue 1.
50. Navickas, V., Sujeta, L. (2006). Tarptautinės logistikos sistemos poveikis nacionalinei ekonomikai. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*. 2006. Nr. 6.
51. Neverauskas, B., Stankevičius, V. (2000). *Projektų rizika. Analizė ir atsakomieji veiksmai*. Inžinerinė ekonomika.
52. Norvaišienė, R. (2004). *Įmonės investicijų valdymas*. Kaunas: Technologija.
53. Obi, C. P. (1999). *Verslo finansų pagrindai*. Kaunas: Technologija.
54. Osborne, M. J. (2004). *A Resolution to the NPV – IRR Debate?* Gulf International Bank. Social Science Research Network.
55. Pass, C., Lowes, B., Davies, L. (1997). *Ekonomikos terminų žodynas*. Baltijos bisnis.
56. Pažeraitė, A. (2004). *Pricing Methodology for Electricity Transmission Service*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 29.
57. Puškorius, S., Raipa, A. (2002). *Teoriniai viešojo sektoriaus veiklos modernizavimo aspektai*. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 2.
58. Rastėnienė, A. (2002). *Makroekonomika*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija.
59. Ruchovienė, D. (2000). *Investicinių projektų valdymas ir vertinimas*. Mokomoji medžiaga verslininkams. Klaipėda: Klaipėdos socialinių mokslų kolegija.

60. Rutkauskas, A.V. (2000). *Finansų ir komercijos kiekybiniai modeliai*. Vilnius: Technika.
61. Rutkauskas, A. V. (2001). *Pelno ir rizikos inžinerija*. Vilnius: Lietuvos mokslo taryba.
62. Rutkauskas, A. V., Damašienė, V. (2002). *Finansų valdymas*. Šiauliai: ŠU leidykla.
63. Rutkauskas, A.V., Tamošiūnienė, R. (2002). *Verslo projektavimas*. Vilnius: Technika.
64. Salehirad, N., Sowlati, T. (2006). Productivity and Efficiency Assessment of the Wood Industry: a Review with a Focus on Canada. *Forest Products Journal*. Vol. 56, No. 11/12.
65. Samuels, J. M., Wilkes, F. M., Brayshaw, R. E. (1993). *Management of Company Finance*. Fifth Edition. London: Chapman and Hali.
66. Senkus, K. (2005). *Pinigų srautų prognozavimas*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 6.
67. Stoškus, S. (2003) „Efektyvumo“ ir „efektingumo“ sąvokų interpretavimas laiko vadyboje. *E. Galvanausko vardo mokslinės konferencijos "Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos" medžiaga*. Šiauliai: ŠU 1-kl.
68. Stravinskas, J. Investiciniam projektui keliami reikalavimai. [žiūrėta 2008-12-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.ivpk.lt/fondai/renginiai/seminaras2>>.
69. Stuopytė, Ž. (2004). *Valstybės skolinimosi poveikio verslo aplinkai prognozavimas*. Kaunas: Technologija.
70. Šlekienė, D., Klimavičienė, I. (2000). *Įmonės veiklos finansinis įvertinimas*. Kaunas: Technologija.
71. Tamašauskienė, Z., Butkus, M. (2005). *Švietimo projektų ekonominis įvertinimas*. Socialiniai tyrimai. Nr. 2005 02 (6). Šiauliai: ŠU leidykla.
72. Thomas, P., Carlin, Albert, R., McMeen. (1993). *Analyzing Financial Instruments*. 4th Edition. Russia.
73. Urniežius, R. (2004). *Ūkinės veiklos ekonominė analizė*. Vilnius.
74. Valakevičius, E. (2001). *Investicijų mokslas*. Kaunas: Technologija.
75. Valkauskas, R. (2005). *Statistika*. Vilnius: VVMA
76. Vasiliauskas, A. (2002). *Strateginis valdymas*. Vilnius: Enciklopedija.
77. Wonnacott, P., Wonnacott, R. (1998). *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
78. Ūkio subjekto gyvybingumą apibūdinantys rodikliai. [žiūrėta 2009-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.lzukt.lt/informacija/aktualijos/a290.pdf>>.
79. Patvirtintos ekonominio gyvybingumo nustatymo taisyklės 2007-2013 m. [žiūrėta 2009-02-24]. Prieiga per internetą: <[http://www.evpa.lt/lt/rec\\_81](http://www.evpa.lt/lt/rec_81)>.

80. Pasėliai, derlius ir derlingumas pagal ūkių kategorijas. [žiūrėta 2009-04-28]. Prieiga per internetą: <[http://verslas.banga.lt/lt/zb.download/4409b333f3762/Zemes\\_ukio\\_augalu\\_paseliai\\_ir\\_derlius\\_2005.pdf](http://verslas.banga.lt/lt/zb.download/4409b333f3762/Zemes_ukio_augalu_paseliai_ir_derlius_2005.pdf)>.
81. Šiaulių teritorinė statistikos valdyba. [žiūrėta 2009-04-28]. Prieiga per internetą: <<http://siauliaitsv.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1926>>.
82. Žemės ūkio augalų derlius 2008 m. [žiūrėta 2009-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ukioklubas.lt/zemes-ukio-augalu-derlius-2008-m/>>.
83. Žemės ūkio bendrovės: išgyvensime ir išliksime tik susitelkę. [žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.ukioklubas.lt/zemes-ukio-bendroves-isgyvensime-ir-isliksime-tik-susitelke/>>.
84. Žemės ūkio ekonominių sąskaitų parengimas pagal ES metodiką. [žiūrėta 2009-03-14]. Prieiga per internetą: <[http://www.laei.lt/leid\\_fls/nauj\\_fl/5.4\\_a.pdf](http://www.laei.lt/leid_fls/nauj_fl/5.4_a.pdf)>.
85. Žemės ūkio ekonomikos terminų aiškinamasis žodynas. [žiūrėta 2009-04-18]. Prieiga per internetą: <[http://www.laei.lt/agzo/zodz\\_a.php](http://www.laei.lt/agzo/zodz_a.php)>.
86. Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema. [žiūrėta 2009-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.vic.lt/ris>>.
87. Žemės ūkio ministerijos nacionalinė 2007-2013 metų kaimo plėtros strategija. [žiūrėta 2009-03-08]. Prieiga per internetą: <[http://www.zum.lt/min/failai/2006-08-17\\_Strategija.pdf](http://www.zum.lt/min/failai/2006-08-17_Strategija.pdf)>.
88. Eurostat Statistics in Focus18/2008. [žiūrėta 2009-03-10]. Prieiga per internetą: <[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY\\_OFFPUB/KS-SF-09-018/EN/KS-SF-09-018-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-018/EN/KS-SF-09-018-EN.PDF)>.